

Raftul
Denisei

FINALIST LA PREMIUL GONCOURT 2021

SORJ CHALANDON

„UN TUR DE FORȚĂ.” — *L'EXPRESS*

FIU DE TICĂLOS

TRADUCERE DE DANIEL NICOLESCU

ROMAN

HUMANITAS
fiction

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes
d'aide à la publication de l'Institut français.

Această carte a apărut cu sprijinul
Programelor de susținere a publicării ale Institutului Francez.

SORJ CHALANDON

FIU DE TICĂLOS

Traducere din limba franceză și note de
DANIEL NICOLESCU

Colecție coordonată de DENISA COMĂNESCU

SORJ CHALANDON

ENFANT DE SALAUD

© Éditions Grasset & Fasquelle, 2021

All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parțială, multiplicarea sa prin orice mijloace și sub orice formă, punerea sa la dispoziție publică pe internet sau în rețele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informației, gratuit sau în scop comercial, precum și alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislației privind protecția dreptului de autor și se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2023, pentru prezenta versiune în limba română (ediția digitală)

ISBN: 978-606-097-275-4 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723.684.194

*Lui Martine Boutang, editoarea mea, care m-a
însoțit din 2005, din roman în roman, pe drumul
istovitor care ducea spre tatăl meu, cel dintâi dintre
trădătorii mei.*

„Individul acesta e un mincinos înzestrat cu o imaginație uimitoare.

Trebuie considerat foarte periculos și tratat ca atare.“

Notă confidențială despre tatăl meu, redactată de
comisarul Victor Harbonnier, șeful Siguranței
Naționale din Lille
(19 decembrie 1944)

*„Scuzați-mi stilul sărac, domnule judecător, dar sunt
soldat, nu romancier.“*

Scrisoare a tatălui meu către judecătorul de instrucție
Henri Vulliet, redactată în închisoarea din Loos.
(21 iunie 1945)

1

Duminică, 5 aprilie 1987

— Aici e.

M-am surprins șoptind.

Aici, la capătul drumului ăsta.

Un drum național cotit care trece prin viile și șesurile domoale din Ain, apoi se repede să urce o colină, printre pereții de stâncă și cei dintâi arbori ai pădurii. De cealaltă parte, Chambéry. Acolo însă, nu e nimic. Câteva ferme din piatră cioplită grosolan prăvălite la poalele pintenilor stâncoși ai masivului Jura.

M-am așezat pe un taluz. Am scos cu greu stiloul. N-aveam nimic de făcut aici. Am deschis carnetul, fără să scap drumul din ochi.

„Aici era“, acum patruzeci de ani fără o zi.

Același drum în zare, sub lumina rece a unei primăveri identice.

Joi, 6 aprilie 1944, în zori, de-aici au apărut, după această cotitură.

Un vehicul cu remorcă al Gestapoului, urmat de două camioane civile conduse de oameni de-ai locului. Unul dintre ei se numea Godani. Odată întors la Brens, la angajatorul lui, avea să spună:

— Murdară treabă am făcut!

În dimineața aceea însă, doar șuierul vântului. Un tractor care se chinuie în mijlocul câmpului.

Am început să merg agale, ca să amân clipa când avea să se arate Casa.

Un drum la stânga, un grilaj lung de fier forjat negru, bâzâitul unui bondar, arțagul unui câine îndărătul unui hambar. Și apoi clădirea. Masivă, robustă, cu un acoperiș de țigle rotunde prevăzut cu o lucarnă. Două niveluri cu obloane verzi care domină valea, ciorchini de liliac alb deasupra

gardului viu, pădăii prin viroagă și fântâna cea mare secată, cu garguiile ei moțâind în mijlocul unei curți cu ierburi prizărite.

Aici e.

Doamna Thibaudet mă aștepta în fața celor trei trepte care duceau spre pridvor.

— Dumneavoastră sunteți jurnalistul?

Da, într-adevăr. Jurnalistul. În chip de răspuns n-am putut decât să-i zâmbesc și să-i întind mâna.

Femeia a luat-o înainte. A deschis ușa sufrageriei, a încremenit într-un ungher al încăperii, cu brațele pe lângă corp. Apoi și-a plecat ochii.

Părea stânjenită. Ca să-mi evite prezența, rățăcea cu privirea pe pereți.

Îi tulburam tihna.

Tot satul m-a tratat cu aceeași stinghereală politicoasă. Aceleași tăceri la capătul frazelor. Atât cei mai tineri, cât și cei bătrâni. Un străin care bate pe jos drumul spre Casă? Ca să găsească pe cine? Ce anume să afle după atâția ani?

Cei din Izieu să săturaseră să tot audă că așezarea se încovoiașe în fața nemților. Că, pesemne, un ticălos denunțase colonia de copii evrei.

Cine să fi făcut asta? Uite, Lucien Bourdon de pildă, fermierul loren care însoțea Gestapoul în timpul descinderii și care se întorsese la Metz după două zile. Da, crima putea fi fapta acelui mișel, înrolat mai târziu în Wehrmacht și arestat la Sarrebruck de armata americană, pe când purta uniformă de paznic de lagăr. Cu toate astea, din lipsă de dovezi, nu a putut fi acuzat pentru martiriul copiilor din Izieu.

Și-atunci cine? Moș Wucher? Cofetarul din La Bruyère, care-l trimisese pe René-Michel, fiul lui în vârstă de 8 ani, în colonia din Izieu sub motiv că era agitat? Puștiul fusese săltat pe 6 aprilie, împreună cu toți ceilalți, dar fusese dat jos din camion în timpul transferului lor la Lyon. Eliberat de nemți chiar în fața prăvăliei tatălui său, pentru că nu era evreu. Cei din Rezistență îl suspectaseră îndată pe Wucher. Că și-a trimis odrasla acolo ca să-i spioneze pe ceilalți. Câteva zile mai târziu, bărbatul era înhățat de partizani și împușcat în pădurea din Murs. Fără să fi mărturisit ceva.

Cine îi vânduse pe cei din colonie? Și chiar existase un denunț?

Întrebarea îi sleise pe cei din cătun. În 1944, dacă ar fi existat un turnător, acesta putea fi oricare dintre locuitorii lui. Un sat cu 146 de suspecti. Și poate că netrebnicul încă mai trăia acolo, pitit îndărătul obloanelor.

*

Veneau de pretutindeni copiii. Evrei polonezi deveniți, înainte de război, puștani ai Parisului. Nemți tineri, alungați din Baden și din Palatinat. Băiețandri din Austria, care fugiseră de Anschluss. Zgâmboi din Bruxelles și *kinderen* din Anvers. Micuți francezi din Algeria, refugiați în metropolă în 1939. Unii fuseseră plasați în lagărele din Agde, din Gurs și din Rivesaltes, apoi eliberați clandestin de Sabine Zlatin, o infirmieră dată afară dintr-un spital din Lyon pentru că era evreică. Părinții lor acceptaseră înstrăinarea, sfârșitul războiului avea să reunească din nou familiile. Era ultima lor speranță. Nimeni nu le mai putea face rău copiilor lor. Doamna Zlatin le găsisese o casă la țară, cu vedere spre Chartreuse și spre nordul Vercorsului. O colonie de vacanță. Un sălaș liniștit.

În mai 1963, pitulat într-un cătun de la intrarea în Izieu, acest refugiu a devenit Casa de copii. Un loc de trecere, punctul-cheie al unei filiere de salvare către alte familii adoptive și către granița elvețiană. Cel care îi propusese acest adăpost infirmierei poloneze și lui Miron, soțul ei, fusese Pierre-Marcel Wiltzer, subprefect patriot din Belley.

— O să fiți liniștiți aici, le promisese înaltul funcționar.

Și au fost, timp de aproape un an.

Nu calorifere, ci sobe cu lemne, și nici apă curentă. Iarna, pentru toaletă, educatorii le încălzeau apă într-o căldare. Vara, copiii se spălau în fântâna cea mare. Se scăldau în Ron. Se jucau pe terasă și seara cântau. Mâncau pe săturate. Subprefectura le distribuise niște cartele de provizii și adolescenții cultivau zarzavaturi într-o grădină.

La „Colonia de copii refugiați din Hérault“, cum se numea oficial într-un act parafat, nu tu nemți, nu tu stea galbenă. Doar panica nocturnă a micuților smulși de lângă părinții lor. Dinspre culmile care dominau departamentele Bugey și Dauphiné nu li se putea întâmpla nimic. Nici măcar nu se ascundeau. Iarba era înaltă, arborii stufoși, vocile lor cristaline. Războiul era departe.

O mână de adulți venise să-i sprijine pe Sabine și Miron Zlatin. Când a ajuns în fața Casei, Léon Reifman a zâmbit:

— Raiul pe pământ!

Student la medicină, a participat la înființarea Casei, ca să se ocupe de copiii bolnavi. În septembrie 1943, sora lui, doctoriță, l-a înlocuit. Tânărul era căutat pentru STO¹. N-a vrut să pună colonia în pericol.

¹. Serviciul de Muncă Obligatorie (Service du Travail Obligatoire) instituit de guvernul de la Vichy printr-o lege din 4 septembrie 1942, ca să răspundă solicitărilor germane privind mâna de lucru.

Cei doi Zlatin au mai angajat-o și pe Gabrielle Perrier, de 21 de ani, numită educatoare stagiară la Casa din Izieu ca urmare a unei examinări academice. Încă un cadou de la subprefectul Wiltzer. I s-a spus că acei școlari erau niște „refugiați”. Oficial, în colonie nu există nici un evreu. Cuvântul acesta nu a fost rostit niciodată. Înainte chiar să se despartă de ei, părinții și-au avertizat odraslele despre primejdia dezvăluirii originii lor. Unii supraviețuitori, absenți pe 6 aprilie, vor povesti mai târziu că fiecare dintre ei se credea singurul evreu din Casă. Dar toată lumea știa de asemenea că învățătoarea era la curent.

În timpul anului școlar, patru adolescenți erau interni la colegiul din Belley. Nu se întorceau în colonie decât pe timpul vacanței. La etajul întâi fusese amenajată o sală de curs pentru cei mai tineri. Aveau pupitre, cărți, tăblițe de scris împrumutate de comunitățile din vecinătate și o hartă a lumii atârnată de perete. Învățătoarea, care nu se despărțea niciodată de un fluier cu bilă, avea grijă de toți. Trebuia, în același timp, să-l liniștească pe Albert Bulka, căruia întreaga colonie îi spunea Coco și care n-avea decât patru ani, și să-l instruiască pe Max Teelbaum, care avea doisprezece.

— Aici făceau orele, a spus doamna Thibaudet.

Mai sus de scara de lemn și de dalele roșii, o încăpere care semăna cu un pod. Pe pereții albi, vechi fotografii palide și ponosite. Imagini cu o vacă blândă, cai, munți. Un desen patriotard înfățișând un cocoș și un copil.

Era frig.

Și de data asta, proprietăreaa a fost evazivă. Cu un gest din bărbie, a arătat spre trei pupitre, cufundate în umbră.

Tăcere.

— Doar atât a rămas?

— Atât, da. N-am păstrat decât mesele astea.

M-am uitat la ea, și-a plecat ochii. Prinsă parcă cu minciuna.

— Când am ajuns, totul era jilav. Am făcut un maldăr în curte. Haine, saltele. Le-am dat foc.

Nu izbuteam să-i urmăresc privirea.

— Le-ați dat foc?

A ridicat din umeri. Voce plângăreață.

— Ce-ați fi vrut să facem cu toate astea?

Atunci m-am apropiat de primul pupitru, cu banca sigilată. Pe lemn se vedeau urme vechi de cerneală neagră.

— Se poate?

Femeia n-a răspuns. Încă o dată, cu umerii lăsați.

Se putea.

Mi-am ținut răsuflarea și am deschis pupitrul. Îmi tremura mâna. Înăuntru, lipită de tăblie, o bucată de calendar îngălbenit, scrisă cu cerneală violet. „Duminică 5 martie 1944, luni 6 martie, marți 7 martie“. O lună întreagă aliniată.

— Și asta?

Proprietăreasa s-a aplecat peste dreptunghiul negru, cu ramă de lemn.

— O tăbliță?

Da. O tăbliță a unuia dintre copii, uitată în fundul pupitrului. Niciodată găsită, niciodată văzută. Care nu interesase vreodată pe cineva. O mână stângace scrijelise cuvântul „măr“.

Mi-am ridicat privirea spre femeie. Era nepăsătoare. Parcă plecase de-acolo. Își netezea șorțul cu ambele mâini.

M-am întors cu fața spre perete.

O clipă. Cât ai zice pește. Un hohot fără lacrimi. Cât să-mi întipăresc veșnic aceste litere în minte. Care dintre voi a scris acest fruct?

Când m-am întors spre ea, mă privea jenată.

Tulburarea mea o stingherea.

Pe 6 aprilie, când convoiul german ajunge în fața Casei, clopotul tocmai a sunat ora mesei de dimineață. E prima zi din vacanța de Paște. Toți copiii sunt acolo. Până și internii. Din boluri ies aburi de cacao, aliment rar, cadourisit de moș Wucher, patronul cofetăriei Bilbor.

În toți anii care au trecut de-atunci, sala mare de mese a rămas în penumbră, cu doamna Thibaudet încremenită în prag. Obloane trase, dăre de lumină, stelute de praf. Parchetul fusese refăcut, tavanul curățat. Miros înecăcios de umezeală. Într-un colț al peretelui, o fâșie de tencuială smulsă. În ziua raziei, femeia muncea la uzina de garnituri din Belley, la vreo douăzeci de kilometri de-acolo. În 1950, a devenit proprietăreașă acelor ziduri.

Cu un gest la fel de vlăguit, a arătat spre centrul camerei celei mari.

— Masa era la mijloc și ei stăteau de jur împrejur.

*

Militarii sar brusc din camioane. Zece, cincisprezece, amintirile martorilor erau neclare. Făceau parte din Batalionul 958 de apărare antiaeriană și din Divizia 272 a Wehrmachtului. Nu sunt SS-iști, ci simpli soldați. Cei câțiva martori își amintesc de cei trei bărbați în civil de la Gestapo care conduceau trupa. Unul dintre ei părea șeful. Pălărie de pâslă, impermeabil, a rămas cu spatele la ghizdul fântânii, în vreme ce oamenii lui pătrundeau în Casă urlând.

— Au venit nemții, fugi!

Ultima frază a lui Sarah, doctorița, către fratele ei, Léon.

Tânărul cobora scările. Le urcă înapoi în fugă. Sare de la o fereastră aflată la primul etaj în spatele clădirii. Aleargă spre câmp. Se aruncă într-o tufă de mărăcini. Un soldat pleacă în căutarea fugarului. Scotocește peste tot cu patul puștii. „Era foarte aproape de mine. Mi se pare cu neputință să nu mă fi văzut“, va mărturisi dr. Léon Reifman, mulți ani după aceea.

Mai târziu, după ce au pus stăpânire pe casa din Izieu, ofițerii din Wehrmacht îi vor numi pe gestapoviști „porci“. Alții se vor declara de-a dreptul „dezolați“ că niște soldați au avut de-a face cu această operațiune.

Totul se petrece repede. Spaimă. Militarii sparg ușile, îi smulg pe copii de

la masa unde își luau micul dejun, cotrobăiesc prin sala de cursuri, prin poduri, pe sub paturi și mese, prin fiecare ungher, îi pun pe cei rămași în urmă să coboare în goană scările și adună toată ceata tremurând de frică în pridvor. Nu tu haine de schimb, nu tu valize ori genți, nimic. Smulși din Casă în hainele lor de dimineață și asediați pe terasa imensă. Toți sunt terorizați. Cei mari îi iau pe cei mici în brațe ca să nu mai zbiere.

Julien Favet îi vede pe copii plângând.

Argatul era la câmp. Nici un puști din colonie nu venise să-i aducă de-ale gurii, ca în fiecare dimineață. Asta îl pusese pe gânduri. Atunci, întorcându-se la ferma „stăpânilor“, după cum le spunea, se hotărăște să treacă pe la Casă. E plin de glod, în pantaloni scurți și cu bustul gol. Îl zărește pe Lucien Bourdon, care se pretindea „loren deportat“, mergând liber în preajma mașinii nemțești.

Pe Favet îl oprește un soldat.

— Tu sărit pe fereastră? îl întreabă el într-o franceză scâlciată.

Nemții îl caută în continuare pe evadatul Léon.

Julien Favet nu pricepe. Favet este un om simplu. Un argat agricol, cum spune el însuși. Bărbatul cu gabardină sprijinit cu spatele de fântână înaintază, cu pălăria trasă peste ochi. Îl scrutează îndelung și în tăcere.

Mulți ani după aceea, Favet va recunoaște acel chip și acea privire în niște fotografii din presă. Va jura că da, acela era bărbatul care îi poruncise să se ducă acasă, pe 6 aprilie 1944, la Izieu. Nu are nici o îndoială. Când povestește asta, chiar îi rostește numele.

— Și-atunci Klaus Barbie mi-a spus ceva de felul: du-te!

Plecând, Favet vede cum copiii înspăimântați sunt înghesuiți cu șuturi în camioane. Doi adolescenți încearcă să scape. Sar de pe platformă. Théo Reis este prins. Tot așa și tovarășul lui. Loviți, târați prin țărână, sunt azvârliți peste colegii lor care țipă.

— Ca niște saci de cartofi, a declarat mai târziu Lucien Favet.

Fermierul Eusèbe Perticoz vrea să se ducă lângă angajatul lui. Soldații îl împiedică.

— Domnule Perticoz, nu ieșiți afară, stați cuminte în casă! îi zbiară

Miron Zlatin dinăuntru camionului.

Un neamț îl lovește pe soțul directoarei ca să tacă. Lovitură cu patul puștii în foale, șuturi în fluierul piciorului. Încă o dată, Julien Favet povestește.

— Bușitura cu mitraliera l-a frânt în două. S-a văzut silit să se culce pe jos în camion, apoi nu l-am mai văzut.

Laolaltă cu cei 44 de copii, au fost arestați 7 adulți. În camioane, alături de Miron Zlatin, se află Lucie Greiger, Mina Friedler. Precum și supraviețuitorii familiei Reifman. Doctorița Sarah, care l-a ajutat pe fratele ei să fugă, Eva, mama lor, și Moshe, tatăl. Cea de-a șaptea adultă, Marie-Louise Decoste, lucrează în colonie ca femeie de serviciu. E săltată împreună cu ceilalți.

În ajun, după ce le-a dat copiilor temele de recapitulare pentru noul an școlar, învățătoarea s-a întors în sânul familiei, la câțiva kilometri de-acolo. Înainte să plece, se intersectase cu adolescenții interni, care se întorceau în colonie pentru vacanță. Și cu Léon Reifman, revenit în acest „paradis“ ca să-și întâlnească sora doctoriță, părinții și pe Claude, în vârstă de zece ani, nepotul lui. Pitiți cu toții aici.

Sabine Zlatin era și ea absentă. Directoarea plecase la Montpellier. Gestapoul scotocea prin Savoie, prin Isère, prin tot ținutul. Nemții și miliția arestaseră niște „refugiați“ în Chambéry. Fuseseră ridicați copiii evrei din Voiron. Subprefectul Wiltzer se trezise mutat la Châtelleraut. Casa din Izieu nu mai era sigură. Așa că Sabine Zlatin căuta un alt adăpost pentru micuții ei. Și a aflat de nenorocire printr-o telegramă, pe care i-o trimisese o secretară de la subprefectura din Belley: „Familia bolnavă – boală contagioasă.“

Pe 6 aprilie, nefericiții sunt duși la închisoarea Montluc, din Lyon. Micuții sunt zvârliți în carcere și șed direct pe pardoseală. Adulții sunt interogați, apoi atârnați în lanțuri de pereți.

A doua zi, un tramvai public din Lyon îi cară pe toți la gara din Perrache. Apoi un tren al căilor ferate franceze îi duce la Paris. După aceea, sunt închiși în niște autobuze ale RATP² și străbat orașul până la lagărul din

Drancy, unde sosesc pe 8 aprilie 1944.

2. Regia autonomă a transporturilor pariziene.

Sunt înregistrați de poliția franceză sub numere de la 19185 la 19235.

Pe 13 aprilie, în timp ce convoiul nr. 71 spre Auschwitz-Birkenau poposește în gara Bobigny, lui Marie-Louise Decoste i se îngăduie să părăsească grupul. Și-atunci cedează nervos. Cartea ei de identitate e falsă. Mărturisește că e evreică poloneză. Își declară adevăratul nume: Léa Feldblum. Nu vrea să-i abandoneze pe copii.

34 de copii sunt deportați cu acest prim transport. Printre ei, Coco, în vârstă de patru ani. Până pe 30 iunie, ceilalți sunt trimiși în Polonia în grupuri de câte doi sau trei. Când ajung în lagăr, după două nopți de groază cât au stat îngrămădiți, copiii, bolnavii, bătrânii și neputincioșii sunt despărțiți de adulții valizi.

Léa Feldblum, franțuzoaica cu acte false, avea să istorisească mai târziu: ea și Sarah, doctorița, sunt alese pentru comandourile de muncă. Se alătură cortegiului de deportați destinați șantierelor. Dar atunci când Sarah îl vede pe Claude, în vârstă de 10 ani, că e împins de un soldat în coloana celor mai nevolnici, când îl aude rostindu-i numele printre lacrimi, mama părăsește brusc șirul în care se afla. Și aleargă să-și ia fiul în brațe.

Un soldat SS le întreabă în nemțește pe supraveghetoarele din Izieu care acordă sprijin copiilor: „Sunteți mamele lor?” Edith Klebinder, o deportată evreică austriacă, a fost desemnată oficial ca traducătoare. A supraviețuit. Ea este cea care povestește.

— Am reformulat întrebarea în franceză. Iar femeile au răspuns: „Nu. Dar suntem mamele lor adoptive.”

Același soldat le întreabă atunci pe femei dacă doresc să-i însoțească.

— Desigur, au spus că doresc.

Atunci, educatoarele și copiii li s-au alăturat lui Sarah și lui Claude în camion.

O lună mai târziu, Miron Zlatin, directorul casei din Izieu, Théo Reis și Arnold Hirsch, doi adolescenți care erau interni la colegiul din Belley, sunt deportați de la Drancy în Estonia, într-un convoi alcătuit din bărbați apti de

muncă.

Cei trei vor fi întrebuințați într-o carieră de piatră, apoi vor fi împușcați în fortăreața din Tallin, în iulie 1944.

Dintre toți deportații din Izieu, doar Léa Feldblum s-a întors, eliberată de Armata Roșie în ianuarie 1945. În timpul detenției, a slujit drept cobai medicilor naziști. Pe antebraț are marcat numărul de ordine 78620. Trupul său e o ruină. Cântărește 30 de kilograme.

Léon Reifman, care fugise pe fereastra deschisă, a găsit, nu departe, ajutor. Ascuns de țăranul Perticoz și de Favet, argatul lui. Mai târziu, va fi adăpostit de o familie franceză din Belley. Și a supraviețuit.

Ca și Yvette Benguigui, fetița de 2 ani, adăpostită înainte de razie și ascunsă în plin Izieu de către familia Hérítier.

*

Doamna Thibaudet era ușor neliniștită. N-o spunea, dar simțeam din gesturile ei că vizita se terminase. Mă privea cum scriu fraze surprinzătoare. Pe paginile din dreapta, tot ce putea fi de folos pentru reportajul meu. Pe paginile din stânga, ce simțeam. Tăblița de ardezie și cuvântul *măr* la dreapta, ghemul din stomac în stânga.

„Preschimbă-ți lacrimile în cerneală“, mă sfătuisese prietenul François Luizet, reporter la *Le Figaro*, care mă surprinsese, cu câțiva ani în urmă în sudul Beirutului, șezând pe un trotuar, descumpănit, fără creion ori hârtie, jelind masacrele pe care tocmai le descoperiserăm la Sabra și la Shatila.

Atunci scriam. Furam fiecare frântură de lumină, fiecare zvâcnet de tăcere, fiecare urmă lăsată de copii. Pe o grindă din pod era scrijelit „Paulette îl iubește pe Théo, 27 august 1943“. Paulette Pallarès era o puștoaică de-a locului, care venea uneori să dea o mână de ajutor. Și Théo Reis, adolescentul de 16 ani care avea să fie executat la Tallin. Această declarație de dragoste era oferită unei pagini de dreapta. Amărăciunea mea era încredințată unei pagini de stânga. Scriam tot. Scriam sala de clasă, sala de mese, scările care dădeau afară. M-am sprijinit cu spatele de ghizdul fântânii și am scris trilul unei ciocârlii, frumusețea câmpurilor, tăcerea munților, tot acel calm care ocrotea Casa. M-am așezat pe terasă. Mi-am

pus mâinile peste tot pe unde și le puseseră ei. Pe balustrada scării, pe lemnul aspru al acestui birou, pe răceala acestui perete cu miros de salpetru, pe pervazul unei ferestre, pe țeasta unui gargui, pe scoarța unui copac care le tănuise jocurile. Am smuls niște buruieni care creșteau prin curte.

Speram că, într-o bună zi, acest loc va fi sanctificat. Procesul lui Klaus Barbie avea să aducă la lumină Casa. Mi-era însă teamă că nu va rămâne nimic din acest frig, din această tăcere, din acest iz străvechi. Nimic din birouri, nici urmă de măr scris pe tăbliță, nimic din dragostea dintre Paulette și Théo, nimic din copiii în viață, cu excepția unui memorial celebrându-le martiriul. O necropolă ridicată în cinstea răsului lor absent.

Am surprins-o pe doamna Thibaudet uitându-se la ceas. Gest discret de funcționară atunci când vine vremea să-și ia haina din cuier ca să plece acasă.

Când am ajuns, eram în plus. Acum, ea era cea care mă stânjenea. Aș fi preferat să mă lase cu Max, cu Renate, cu micuțul Albert. Să se ducă să facă o plimbare spre hambar. Șovăielile ei, privirea ei lunecoasă, tusea de om încurcat. Enervată.

Eram nedrept. Știam asta. Doamna Thibaudet îmi deschisese ușa copiilor și mă însoțise peste tot cu amabilitate. Acum își dorea să isprăvesc. Să-mi pun la loc carnetul și stiloul. Să mă întorc de unde venisem.

Atunci mi-am închis carnetul, strecurând stiloul prin spirala din cotor.

Nu s-a putut abține să nu ofteze. Terminasem. Nu ne mai datoram nimic. Când i-am întins mâna, în josul scărilor, m-a întrebat:

— Când se dă la televizor?

Am zâmbit. Nu tu echipă, nu tu cameră de filmare, nu tu microfon. Ce televizor?

Era uluită.

— Păi am crezut că sunteți jurnalist!

— Sunt, dar scriu la ziar.

Privire vag dezamăgită.

— Ah, da. La ziar...

Apoi mi-a întors spatele. A urcat cele trei trepte. S-a întors la copii de parcă ar fi revenit în propria casă.

Am mers de-a lungul grilajului de fier forjat negru, am apucat-o din nou pe cărarea ce ducea spre drumul principal. Clădirea masivă, zdravănă, cu acoperișul ei de țigle rotunde și cu lucarnă. Îndărătul hambarului continua să schelălăie un câine. Am cules doi ciorchini de liliac și o păpădie. Am ajuns din nou la drum. Șoseaua departamentală sinuoasă care străbate viile și câmpurile tihnite. M-am așezat pe taluz. Am privit colina, parapetele de piatră, cei dintâi copaci din pădure. Am privit muntele.

Am depus florile acolo, pe marginea drumului, pe acel mormânt care nu știa că e mormânt.

Am întors capul ultima dată. Lumina era prea frumoasă.

Acolo era.

Și visasem că o să fii cu mine, tată.

Nu ca să te înghesui în vreun colț al sălii de mese, ca să te fac să spui adevărul sau ca să te silesc să regreti ce făcuseși. Doar ca să refac drumul împreună cu tine. Să-ți călăuzesc mâna lângă mâna mea pe ghizdul fântâni. Să te văd tremurând ca și mine în frig. Să aud parchetul scâncind sub pașii tăi. Pentru răsuflarea ta pe scările ce duceau spre clasă. Ca să-ți întind tăblița cu mărul și ca să-ți descopăr ochii de părinte uitându-se la acest cuvânt de copil. Ca să te așezi pe marginea unui pat. Ca să le ascuți pe supraveghetoare adormindu-i în penumbră. O singură poveste pentru fete, povești diferite pentru fiecare băiat. Băieții erau mai pretențioși. Mai cu seamă Émile Zuckerberg, micuțul belgian din Anvers, în vârstă de 5 ani. Ziua îi era frică, îi era frică noaptea. Trebuia să aibă mereu un adult în preajmă. O altă mămică doar pentru el. Aș fi vrut să-ți spun că a fost smuls de lângă Léa Feldblum de către doctorul Mengele.

Și poate, când tu și cu mine am fi plecat înapoi, lăsând-o pe Thibaudet înșfăcată de vedeniile ei, ne-am fi oprit pe marginea drumului. Tu ți-ai fi dorit asta. Un răgaz, înainte să revenim în lumea celor vii. Și poate mi-ai fi vorbit. Fără să mă privești, cu ochii rătăcind dincolo de munți. N-ai fi mărturisit, nu. N-aveai nimic să-i destăinui fiului tău. M-ai fi putut însă ajuta să știu și să înțeleg. Să-mi explici de ce, la atâta vreme după război, când tocmai întâlнисem o femeie, mă întrebaseși dacă avea „totuși ochi arieni, ca noi“, deși era brunetă. Aș fi nădăjduit ca totul să se limpezească, fără ca nimeni să te judece vreodată. Fără vreo vorbă mai sfâșietoare decât

alta. Să-mi spui unde te aflai la 22 de ani, când Barbie și dulăii lui au venit să-i smulgă pe copii din Casa lor.

Și înainte de asta? Ce făceai în noiembrie 1942, când nemții s-au întors la Lyon, după invadarea zonei libere? Ce-ai văzut la ei? Cizmele lustruite? Uniformele de învingători? Pasul lor de gâscă pe rue de la République? Tancurile lor pe pavajul bulevardului Gambetta? Ce-ai înțeles din ei? Ce ți-a plăcut la ei? Ce te-a împins să li te alături în loc să-i înfrunți? Sau chiar să te ascunzi, ca atâția alții, în vreme ce câțiva temerari ne făureau Istoria în locul tău?

De ce-ai devenit trădător, tată?

Mi-au trebuit ani întregi ca să aflu acest lucru și o viață întreagă ca să-i deslușesc înțelesul: în timpul războiului, tata fusese de „partea greșită”.

Bunicul mi-a încredințat, prin această expresie, taina lui. Dar și această povară. Stăteam la masă la el. Ca în fiecare joi după prânz, aveam dreptul la o bomboană cu mentă.

— Poți să te duci să-ți iei pastila Vichy, spunea nașa spălând vasele.

N-o cunoscusem pe mama tatălui meu. Se sinucisese după război. Bunicul se recăsătorise după scurt timp cu cea căreia îi spuneam nașă. Bucătăreasă la o familie de vază din Lyon, îmi oferea o bomboană octogonală în fiecare săptămână.

Și mă duceam să o ridic dintr-o cutie de fier aflată sub aparatul de radio.

— Taică-tu poate să povestească ce-i trece prin cap...

Îmi amintesc vorbele bunicului. Le rostise uitându-se peste umăr, de parcă se temea de prezența fiului lui. Îi era frică de tata. Nu se mai văzuseră de ani buni.

Tocmai ridicase cu un vătrai capacul de fontă al mașinii de gătit. Stătea aplecat peste găleata pentru cărbuni și răscolea înverșunat ultimii bricheți cu lopățica de fier. În ziua aceea era oțărât. Nu mai știu de ce. Se supăra arareori. Își păstra obida pentru nevastă-sa. Mult după moartea lui, am aflat că o bătea. A vârât în flăcări ultimii bulgări de huilă și a lovit puternic vătraiul de marginea cuptorului. Mi-aduc aminte de asta. Zgomotul metalului izbit, șuvoiul de scânteii în praful de cărbune, privirea speriată pe care a aruncat-o îndărăt când a rostit propoziția.

— ...În timpul războiului, tatăl tău a fost de partea greșită.

Soția lui a protestat fără convingere.

— Nu-l bate la cap pe copil cu așa ceva. Nu-l privește.

A golit cenușa din mașina de gătit, întinzând jăratecul cu vătraiul.

— Ba da, îl privește cu siguranță!

Și-a șters mâinile cenușii și negre.

— Ba chiar l-am văzut pe taică-tău cu haine nemțești, în piața Bellecour...

În școala primară, vreme de un trimestru, tata mă silise să port Lederhose, pantalonii bavarezi din piele, cu ciorapi cafenii trași până la baza genunchiului. Poate că asta însemna să fii îmbrăcat nemțeste?

— Mai termină odată cu chestiile astea! i-a tăiat-o nașa.

Bunicul a ridicat din umeri și a așezat vătraiul de-a lungul mașinii de gătit.

— Și ce? Cândva tot va trebui să afle!

— Ce Dumnezeu să afle, e un copil!

— Tocmai! E un fiu de ticălos și se cuvine s-o știe!

Se întâmpla în 1962 și aveam 10 ani.

*

Dintotdeauna tata mi-a spus povești cu soldați. În toți anii care au urmat, tuna și fulgera fără răgaz împotriva lucrurilor pe care pacea le spunea despre război. Ocăra o emisiune radiofonică, își bătea joc de o dezbatere televizată, blestema ceea ce el numea „minciunile” din ziare. Dar nu-mi vorbise niciodată despre războiul lui. Când protesta împotriva „intoxicărilor”, nu mi se adresa mie, ci lui însuși. Nu aștepta vreun răspuns. Nici de la mama, care nu asculta, nici de la fiu-său, care nu înțelegea nimic.

În 1965, m-a dus să văd filmul *Weekend la Zuydcoote*, cu Jean-Paul Belmondo. Primul meu film de război. N-am priceput mare lucru, doar că cei buni vorbeau franțuzește. Și că Belmondo le zicea celor răi „Fridolini”.

După proiecție, l-am descusut.

De ce soldații francezi mergeau pe jos, călare sau pe bicicletă?

— Pentru că Franța e zero! a strigat tata în plină stradă.

Filmul îl înfuriase. M-am uitat în jurul nostru. O femeie întorsese capul. Și un bărbat, pe trotuarul din față. I-a amenințat din priviri.

— Îi bag în mă-sa!

Mi-a fost adesea rușine cu el.

În seara aceea, tata n-a mai venit la mine în cameră. A stins lampa din tavan și a aprins globul terestru. Mă culcasem în pat, pe burtă, iar el ședea pe taburetul meu. S-a apropiat de mine. Mi-a șoptit că se afla și el pe plaja aia, cu ceilalți soldați. Sub lumina aceea blândă, mi-a zis că lucrurile nu se petrecuseră deloc ca la cinema. Avea să-mi povestească altă dată adevărata poveste de la Zuydcoote. Va fi secretul nostru. În seara aceea însă, era prea târziu și pleoapele mele se luptau cu somnul.

S-a ridicat ca să mă lase să dorm. Când l-am întrebat cine erau Fridolinii de care-și bătea joc Belmondo, s-a uitat la mine. Și s-a așezat, cu gura schimonosită.

— Tu chiar n-ai înțeles nimic din film, sau ce?

Era iritat. Și-atunci mi-a explicat. În avioane se aflau Fridolini. Ei îl bombardau pe Belmondo. Și ei, cei doi spioni deghizați în măicuțe.

— Fridolinii erau nemți?

Tata a dat din cap, fără să scoată o vorbă. Era uluit. Privea lumina de pe coridor prin ușa întredeschisă. S-a ridicat din nou, cu brațele încrucișate.

— Și-ai putea să-mi spui cine erau englezii?

— Care englezi?

S-a simțit copleșit. M-a privit cu asprime. Eram obișnuit cu nădufurile lui.

— N-ai văzut englezi în film?

Nu i-am răspuns. Mi-a fost frică, așa cum și bunicului meu îi era frică de el.

— Nu știai că la Dunkerque, în mai 1940, erau și niște englezi?

S-a apropiat de mine. M-am ghemuit. Mi-am ascuns fața în dreptul cotului. Gestul meu a părut să-l mire. Nu m-a lovit. Nu era o zi din acelea.

— I-ai văzut pe ăia care aveau o cască turtită? ăia erau englezii!

Am reluat conversația.

— Cei care nu voiau ca Belmondo să se urce la ei pe vapor?

Zâmbetul lui triumfal.

— Exact așa!

Și-atunci am întrebat:

— Englezii nu erau de treabă?

A ridicat din umeri. S-a ridicat.

— N-ai decât s-o întrebi pe Ioana d'Arc.

A ieșit. Și a tras ușa după el.

Tata s-a întors a doua zi să-mi vorbească despre Zuydcoote. Și în toate serile care au urmat ca să-mi povestească despre anii aceia. Nu mi-a zis tot, păstra niște secrete. Dar se înrolase în 1940, la 18 ani, rătăcit pe plajă ca Belmondo, pierdut de regiment, arestat de nemți, evadat și întors la Lyon, unde trăiau părinții lui. S-a alăturat Rezistenței franceze când avea 20 de ani. Uneori zâmbea.

— Am făcut parte din Legiune. Însă din Legiunea de Onoare!

De-asta purta panglica roșie la butonieră. Și cocarda pe reverul hainei. De-asta am devenit și eu lyonez. În toți anii care urmaseră, m-a crescut în orașul isprăvilor sale. Eram elev la colegiul Notre Dame des Minimes atunci când instituția a fost botezată Jean-Moulin. Discursul lui André Malraux de la Panteon ne-a fost citit în curtea școlii. În seara aceea, tata îmi vorbise despre eroul mort.

— L-am cunoscut bine.

Și-atât. N-a vrut niciodată să-mi spună mai mult.

Altă dată a rostit și numele lui Klaus Barbie.

— L-am cunoscut bine.

Și-atât. Iar eu n-am mai insistat vreodată.

— Ai ucis Fridolini, ca Belmondo?

A râs. Mi-a explicat că războiul e mai complicat decât în filme. Într-o zi îi omorai pe unii, a doua zi puteai să-i ucizi pe alții. Se cădea să fii atent cu vorbele „prieten“ și „dușman“, pentru că istoria fusese scrisă de învingători. Mi-a mai repetat și că nu trebuie să mă încred în cărți, în filme sau în ziare. Și că el, tatăl meu, era foarte nimerit să știe asta.

— Sunt foarte nimerit să știu asta.

Era fraza lui. În familie, în public, pe stradă în fața unor oameni pe care nu-i cunoștea și în orice situație, tata spunea despre el că e nimerit să știe.

Mai spunea și că:

— Am avut mai multe vieți și mai multe războaie.

Asta era și mai nedeslușit. Și când îl întrebam ce vieți și ce războaie, surâdea.

— O să-ți explic cândva.

Seara, în timp ce-mi istorisea luptele sale, se uita la mine. Îmi pândeă teama, dar și mândria, la cotitura câte unei fraze. Mi-a explicat felul cum el și prietenii lui smulseseră mai întâi sau mângăliseră panourile indicatoare scrise în limba dușmanului. Apoi aruncaseră cu grenade într-un cinematograf din Lyon rezervat militarilor nemți. Cum mitraliaseră mașina unui ofițer care înainta pe rue de la République precum și fanfara militară dintr-un chioșc. Cum deschiseseră focul asupra plintoanelor din fața sediului Gestapo, asupra femeilor soldat cărora tata le zicea „șoricioaice cenușii”³, asupra patrulelor de noapte după ora stingerii. Cum sabotaseră niște transformatoare electrice, niște tramvaie, niște trenuri. Cum hărțuiseră dușmanul fără răgaz, oriunde acesta se credea în siguranță. După fiecare poveste, îmi promitea o continuare a doua zi. Și, seară de seară, o așteptam.

3. *Souris grises*. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, expresie larg răspândită care denumea femeile-soldat (niciodată combatante) din armata germană, cu referire la culoarea costumelor lor și care evoca teama de rozătoare.

*

Într-o zi, m-a întrebat dacă bunicii îmi vorbiseră despre el în timpul războiului. Da, i-am răspuns. Bunicul o făcuse. Odată, demult. Una din frazele alea pe care le scapi când stai cu spatele, ca să nu-i necăjești pe copii.

— A zis că ai fost de partea greșită.

N-ar fi trebuit să-i povestesc asta. Mi-am dat seama văzând cum a pălit.

— Ce ți-a zis?

Tata încremenise în mijlocul salonului.

Am repetat.

— Te zărise îmbrăcat în neamț în Piața Bellecour.

N-am îndrăznit să-i mărturisesc și că mă făcuse copil de ticălos.

Atunci s-a înfuriat la culme. A zbierat că bunicii mei erau niște mincinoși. Că s-a isprăvit. Că n-o să mă mai duc la ei joia. Și a pus-o pe mama să jure că n-o să-i mai vadă vreodată.

— Sunt totuși părinții tăi, a răspuns ea.

— O adunătură de neghiobi, da! a trântit tata.

Nu l-am mai văzut pe bunicul. A murit câțiva ani după aceea, chiar înainte ca ziua copiilor să se preschimbe din joi în miercuri. Atunci m-am dus s-o revăd pe nașa, pe ascuns, dar sub radio nu mai erau drajeuri cu mentă. Până să moară și ea, i-am trimis cărți poștale din depărtări. Îmi plăcea să-i scriu adresa din Lyon sub timbrele din străinătate. Îmi închipuiam imaginea exotică de pe bufetul ei, sprijinită de râșnița de cafea, în miros de cărbune și sos de zbârciog.

*

Când am devenit adult, tata nu mi-a mai vorbit despre Rezistență. Fiul lui, spectatorul lui, captivul lui părăsise teatrul în care domnea. Nu mai existau mânuțe care să-i aplaude vitejia. Mi-am petrecut copilăria crezând pătimaș tot ce-mi spunea și restul vieții pricepând că nimic din toate acele lucruri nu era adevărat. Mă mințise grosolan. Și mă torturase. Atunci i-am lăsat viața îndărătul propriei mele vieți.

Într-o seară, la cineclub, am revăzut *Weekend la Zuydcoote* și am zâmbit. Înțelesesem, tata nu fusese niciodată pe plaja aia. Poate însă că ajunsese s-o creadă. La câteva zile după ce văzusem filmul, fuma ca Belmondo. Îi împrumutase ticurile. Accentul lui parizian șmecheresc. Cumpărase de la talcioc o cască a armatei franceze pe care a lăsat-o multă vreme pe polița din spate a mașinii noastre.

— I se mai zice și cască Adrian, repeta el apăsător.

Mi-a părut rău pentru el și am fost trist pentru noi. Nu mai eram furios. Să fabrici atâtea vieți ca să-ți iluminezi propria viață. Să minți în privința copilăriei tale, tinereții tale, războiului tău, în privința zilelor și nopților tale, să-ți născocеști prieteni de seamă, dușmani imaginari, meserii de cinema, cutezanță de erou. Ani la rând m-am gândit la înspăimântătoarea lui singurătate, la jalnica lui existență. Și asta m-a făcut nefericit. După ce rănile s-au închis, m-am întrebat câți măsluitori trăiau în el. Câți trișori îi răscoleau măruntaiele. Spuse vreodată adevărul, măcar pentru o clipă, șarlatanul ăsta? Se privise măcar o zi drept în față? Apoi, în timp, toate aceste întrebări s-au estompat. N-am mai îndrăznit să i le pun. De altfel, nu mi-ar fi răspuns niciodată. Singurul adevăr care îmi rămânea era fraza

bunicului meu. Restul nu fusese decât impostură.

— Tatăl tău a fost de partea greșită.

Bunicul mă părăsise făcându-mi această confesiune. Tata, cu scornelile lui, iar eu, fiu de ticălos, pătrundeam în viață fără urme, fără testament, fără vreo moștenire. În mine nu dăinuiau decât tăcerea lui și propria mea debusolare.

Îmi închipuiam „partea greșită“ ca fiind mai rea decât toate. Un francez care omoară francezi. O canalie de 20 de ani, care-și trage haină verzulie și ciomag cafeniu ca să-și dea aere de zbir. Un puști lipsit de educație și de înțelegere, fără proiecte dar și fără morală, năucit de proiectele cuceritorilor, care hotărăște să bată din călcâie în urma lor. Un nătărău care a avut drept carte de căpătâi doar ura. Un mic francez rătăcit, căruia-i era rușine de poporul său, care-și inventa un altul mai cu moț. Bandit de doi bani, care-și sare rândul la cozi îmbrâncindu-i pe ceilalți, cu pistolul la cingătoare sau cu bâta-n mână. Un neica nimeni care se crede uriaș grație unei gabardine negre sau a unei berete albastre. Milițian? Gestapovist? O groază de vreme mi-am pus în taină aceste întrebări.

Până-n primăvara aceasta, când am crezut că tatăl meu se hotărâse în sfârșit să vorbească.

*

Pe 21 martie 1983, a fost cât pe ce să moară. M-a sunat mama. Avea „ceva“ în stomac, venise să-l ia o ambulanță. Mai mult nu mi-a zis. Chinuit de febră și de dureri, tata m-a sunat de pe patul spitalului. Nu mă aflam la Paris. M-a sunat de trei ori în cursul dimineții, închizând de fiecare dată când îi răspundea robotul. A patra oară mi-a lăsat un mesaj gâfâit, înspăimântător, cu o voce metalică pe care nu i-o cunoșteam. Am ascultat mesajul acela seara, când am ajuns acasă. De zeci de ori, ca să-i pricep înțelesul. Frazele erau toate un geamăt. Cuvintele, unul după altul, împovărate de tăcere. Erau ultimele cuvinte ale unui muribund.

*„Aici sau în altă parte... Când o să ajungi la Paris, aș vrea un cântec...
Îți cer cam mult... Aș dori Lili Marlen, în amintirea tuturor amicilor mei...
Care au murit în împrejurări tragice... Cam pretutindeni, pe toate*

coclaurile Ucrainei și Rusiei... Camarazii mei... Îi văd din nou pe toți... În ultimele zile ale Berlinului... Era cumplit... Cumplit... Și nu regret nimic... Asta e... Absolut nimic... Cântecul ăla n-o să-l mai aud, dar cine știe? ... Ce-nseamnă moartea?

Fiule... La revedere, fiul meu... Te iubesc... Doamne Dumnezeu, ce greu e... E greu să știi că n-o să ne mai vedem..."

Tata. După atâția ani, iată că se-ntorcea la mine. Un adio fluturat ca o palmă. Știa că o să mă sufoc de neputință. Era prea târziu să sun la spital. Am sunat la mama. Am trezit-o din somn.

— Tata e pe moarte?

Tăcere. Apoi a râs.

— Ce tot spui, băiete?

Mi-a zis că nu, că totul e în regulă. Medicul venise la ea la sfârșitul după-amiezii, și la el la începutul serii. Lui îi fusese tare teamă, dar se rezolvase.

— Ba chiar avea o voce bună.

M-am uitat la aparat.

— Alo? Băiete?

M-am scuzat. O deranjasem de pomană. Nu i-am zis nimic despre mesaj. Când am închis, tremuram.

Am ascultat încă o dată înregistrarea.

„E greu să știi că n-o să ne mai vedem..."

Când am ascultat sfârșitul, am închis ochii. Groază copilărească, silă de adult. Chiar crezând că-i sunase ceasul, nu era în stare să moară fără să se joace. Prin urmare, nici unul din cuvintele sale nu mi se adresa. Urcase din nou pe scenă. Își îmbrăcase hainele dramatice, se machiase de doliu. Recita o tiradă patetică. Tata își simula sfârșitul, bocind la fiecare vorbă. Se asculta murind. Mă obliga să-i port sicriul.

La revedere, fiul meu... Te iubesc...

Se răzbuna pentru anii mei de tăcere. Mă trimitea la nepăsarea mea filială. La culpabilitatea mea. Te iubesc? Când eram copil, nu îndrăznise niciodată să rostească aceste cuvinte. Când aveam atâta nevoie. Și iată că le distrugea. Le dădea pe goarnă așa cum trănțești ușa.

Am lăsat să treacă două săptămâni până să-l sun din nou. Cât să-mi revin. Cât să-ncetez să-i port pică pentru că e-n viață. Dar și cât să iasă din spital. Cât să se-ntoarcă în fotoliul lui cel roșu, care-i slujea de tribună din care să dojenească lumea întreagă.

— Vrei să ți-l dau pe taică-tău?

Răspunsese mama. Auzeam vocea lui puternică înjurând televizorul. Mama a dat sonorul mai încet, iar el a pus mâna pe aparat. Voce de muribund.

— Alo, cine e?

Eu eram, cine să fie? Tata își petrecuse viața făcând gol în jurul lui. L-am întrebat cum se simte.

— Nu cine știe ce.

Respira zgomotos. A început să horcăie, ca un copil care se screme să tușească.

— Știi, ți-am ascultat mesajul, tată.

Tăcere.

— Ești acolo?

Da, era acolo. Încă o repriză de tuse. Stăteam în picioare, m-am așezat pe jos, chinuind firul telefonului.

— Îți amintești ce mi-ai povestit în mesaj?

A răspuns afirmativ.

— Ce mi-ai povestit, tată?

Tăcere. Freca receptorul pe lângă gură.

— Despre *Lili Marlen*?

— Da, despre *Lili Marlen* și tot restul. Ce-ai vrut să spui?

Probabil că se uita la mama, care se întorsese în bucătărie. A coborât vocea.

— O să-ți explic cândva, nu acum.

— Ba da, acum.

Același foșnet în ureche.

— Nu, e prea lung.

Am oftat.

— Și-apoi astea sunt lucruri care se spun față-n față.

Trebuia să ajung la Lyon, pentru un reportaj despre răzmerițele din

periferia sudică. Mahalaua Minguettes se ridicase împotriva raziilor repetate ale poliției. Aveam o întâlnire cu preotul care îi susținea pe tinerii din cartier. Dacă tata ar fi vrut, puteam să ne întâlnim cu acel prilej.

— Dar nu acasă. Nu de față cu mama ta.

De acord. Nu acasă. Nu de față cu mama. Mi-a spus că va fi o discuție între bărbați, care nu mă privea decât pe mine. L-am întrebat dacă e îndeajuns de zdravăn să iasă din casă. Mi-a zis că da. O să găsim o cafenea discretă în preajma casei lor. Mă pregăteam să închid. M-a străbătut o îndoială:

— O să vorbim despre ce mi-ai transmis în mesaj, nu?

Tăcere.

— Da, despre asta.

— Despre camarazii tăi, despre Ucraina, despre Berlin... Așa-i?

— Da, o să-ți vorbesc despre toate astea.

Mi-a fost teamă că o să mă mintă din nou. Că o să-și mai inventeze o viață. Un alt Zuydcoote pentru copii. În vocea lui exista însă ceva necunoscut pentru mine. În răsuflarea lui, o descurajare neobișnuită. Un aer de neliniște și de eliberare. Și-atunci i-am dat o ultimă șansă să-mi spună adevărul.

3

M-am uitat la el din stradă, prin vitrină. Mi s-a părut obosit, cu fața pământie și ochii aproape stinși. Dar când am intrat în cafenea, s-a înfiripat, ca o marionetă trasă de sfori. S-a ridicat de pe banchetă și m-a îmbrățișat pe deasupra paharului de bere.

— Te-ai întâlnit cu preotul din Minguettes?

Da, mă întâlnisem.

— Individul ăsta mai bine ar sta la el în biserică!

Printr-o privire țâfnoasă, un gest nervos și câteva vorbe scrâșnite, tata redevenea el însuși.

— Cred că ziarul tău tău de stânga e de acord cu răzmerițele?

Se uita la mine pe deasupra paharului. Am ridicat mâna către bar.

— Același lucru, vă rog.

M-a întrebat cu o mișcare din bărbie.

— Deci? Le ții și tu partea huliganilor?

Berea era rece. Am savurat pe îndelete prima înghițitură. Cea care te liniștește, care-ți aduce tihnă. M-am aplecat peste masă.

— N-o să ne luăm la harță, nu?

S-a uitat în jur. Doi arabi bătrâni își beau cafeaua însoțită de paharul cu apă.

— Ăștia nu sunt lyonezi.

A vorbit încet. Toate astea erau din pricina războiului din Algeria și a revoltelor din mai '68.

— Mi se fâlfâie, tată.

A făcut un gest nervos.

— Mie nu.

Amândoi cufundați în beri, privirea mea razantă pe căutătura lui.

— Aveai să-mi spui ceva.

A ridicat mâna, a mai comandat o jumate. Apoi și-a sprijinit spatele de banchetă. S-a uitat la mine în tăcere. A închis ziarul *Le Progrès*⁴ pe care-l avea în față.

4. Cotidian regional cu sediul în Lyon.

— Tataie ți-a spus adevărul.

Pumn în față.

N-am răspuns. A împăturit ziarul. Se uita la urma umedă a paharului pe lemn.

— Ce anume mi-a spus tataie?

Vocea mea atinsese note acute. N-o controlasem. Emoția. Mi-am dres glasul, cu mâna în fața gurii.

— Ce mi-a spus tataie?

Tata a ridicat din umeri.

— Știi tu bine. Chestiile despre război. Toate rahaturile alea.

Țineam paharul înghețat cu ambele mâini. Mi-a fost frig. Am mințit.

— Nu-mi amintesc.

S-a apropiat.

— Nu-ți amintești? Ți-a zis că m-a văzut îmbrăcat în neamț în Piața Bellecour în timpul războiului și că-i fusese rușine cu mine.

Eram stupefiat.

A aruncat o privire spre vecinii noștri. Ne despărțea de ei o masă goală.

Ochii îi străluceau.

— Ei bine, da, tataie m-a văzut în Piața Bellecour îmbrăcat în neamț, poftim!

Apoi s-a proptit de spătarul banchetei. Și-a lungit picioarele sub masă și a oftat puternic. A privit spre tavanul slinos. Tocmai își luase o mare povară de pe suflet. S-a apropiat, pe deasupra mesei.

— Înțelege-mă bine, mi se rupe de ce gândesc oamenii. Așa cum mi se rupe și de ce gândești tu. Nici tu nici altcineva să nu-mi spună mie dacă am făcut bine sau rău, auzi?

Tăcere. Mi-era teamă că-l aud cei din jur.

— Și interzic oricui să-mi facă azi morală, în timp ce stă tolănit pe-o canapea. N-ai decât să spui că tatăl tău a făcut chestia aia în timpul

războiului. Și că trăiește bine mersi cu asta.

Mi-am isprăvit berea cu o înghițitură prelungă. Și-am ridicat mâna ca să cer alta. Tata mai voia și el una. Mi-o închipuiam pe mama lângă noi, scuturând din cap muștrător. „E-a doua, Jean, exagerezi!”

Nu-mi găseam cuvintele. Ale lui erau colosale. Prea sonore pentru cafeneaua aia lyoneză, râsul acela bărbătesc la tejghea, în seara care se lăsa.

Îmbrăcat în neamț.

Mă cerceta.

— Poftim, ți-ai primit răspunsul.

N-am îndrăznit să-l privesc fățiș. Mângâiam cu degetul titlul articolului din josul paginii: „Minguettes din nou în flăcări”.

Tăcere.

— Erai în miliție?

O propoziție violentă. O îngăimasem.

Atunci tata a râs. Și-a așezat mâinile cu palmele lipite de masă. A ridicat ochii spre cer.

— Miliție?

Cineva din față a tresărit. Tata se credea la el în sufragerie.

— Bandiții ăia?

A coborât glasul.

— Eram soldat, drăguță! Nu o haimana oarecare.

Drăguță, așa îmi spunea încă din copilărie, uneori, în zilele fericite.

Cu pumnul strâns, a șters urma jilavă a paharului de pe masă.

— Știi ce le făceam milițienilor când eram în permisie?

Fața lui lipită de a mea. Iz acru de bere.

— Știi?

Am clătinat din cap. Nu, nu știam

— Îi mătrășeam. Îi înșfăcam în stradă și le făceam felul strigându-le să vină să se bată cu noi în Rusia.

A băut sorbind zgomotos.

— Când gunoaiele astea vedeau ecusonul cu FRANȚA pe mânecile noastre, pot să-ți spun că o luau la sănătoasa. Se duceau să bocească la Darnand⁵, lepădăturile!

⁵. Joseph Darnand (1887–1945), militar și om politic, figură de prim rang a coloboraționismului

francez în perioada Ocupației. Militant de extremă dreapta între cele două războaie, alege calea colaborării totale cu naziștii și se înrolează în Waffen-SS, în 1943. A fost secretarul general și adevăratul șef operativ al Miliției franceze, organizație paramilitară de tip fascist, însărcinată cu urmărirea luptătorilor din Rezistență, a evreilor și franc-masonilor.

Violența din privirea lui.

— Și când puneam mâna pe vreun tip din Franc-Garde⁶, nemții ne lăsau în pace. Îți dai seama? Se hlizeau uitându-se în altă parte. Nemțălăii îi disprețuiau pe amărății ăia. Îi puneam să-și înfulece legitimația tricoloră și lumea ne aplauda de pe trotuar.

⁶. La Franc-Garde a fost aripa înarmată a Miliției franceze, care a luptat, singură sau împreună cu forțele germane, în principalele confruntări cu membrii Rezistenței, între sfârșitul anului 1943 și august 1944.

Fierbințeala i se ridica pe chip. Pete roșii îi vrâstau gâtul.

— Eu în miliție? Ești întreg la minte?

Cu ambele mâini, cu degetele rășchirate, și-a dat coama surie pe spate.

— Nu m-am atins niciodată de vreun fir de păr al unui francez, m-auzi? Niciodată!

Am clipit nervos. M-am gândit la „ochii arieni“.

— Și evreii?

A zvâcnit.

— Evreii? Ne durea-n cot de evrei. Evreii nu erau treaba noastră.

M-a privit insistent.

— Treaba noastră era Franța, pricepi?

Tăcerea mea îl mâhnea.

— Ce credeai? Că am ucis tipi din Rezistență?

N-aveam tăria să răspund.

— Că noi am omorât patrioți, asta ai crezut?

Și-a pus jos paharul gol.

Vocea mea înăbușită:

— „Noi“, zici mereu „noi“. Ce-nsemna „noi“? Cu cine erai?

Și-a încrucișat brațele. Fața i se schimbase. Buzele lui exprimau semeție.

— Am luptat în Divizia Charlemagne.

M-am uitat la el cu gura căscată. Divizia Charlemagne? Știam câte ceva. Cât de cât. Două cărți, un documentar, nu mare lucru. Niște tineri francezi

care îmbrăcaseră uniforma germană ca să meargă să lupte împotriva Uniunii Sovietice. Dar ce treabă avea tata cu povestea asta? Atunci mi-a explicat. Și l-am crezut, cu adevărat. Pentru că, în sfârșit, a făcut-o fără joc de glezne sau efecte vocale. În dreapta lui, pe perete, se afla o oglindă mare. În timp ce mi-a povestit războiul său, nu s-a privit în ea nici măcar o dată.

În august 1942, acel soldat învins a ales tăbăra regimului de la Vichy. Și a îmbrăcat uniforma pétainistă a Legiunii Tricolore. Avea 20 de ani.

Am tresărit.

— Dar, când eram mic, mi-ai spus că ai fost în Rezistență!

Zâmbet.

— Am avut mai multe vieți și am purtat mai multe războaie, pricepi?

Nu, din copilărie și până acum nu înțelesesem această frază.

S-a apropiat, de parcă ar fi vrut să-mi încredințeze un secret.

— Auziseși vorbindu-se despre Legiunea Tricoloră?

O dată, da. Aveam 10 ani.

*

Tată, îți aduci aminte de cadoul pe care mi l-ai făcut pentru colecția mea de timbre? Îmi plăceau animalele, florile și peisajele. Într-o zi, ai găsit un timbru roșu la tine în dulap și mi l-ai înmănat, mândru de tine.

— Țsta e foarte rar. Probabil că ești singurul de la tine din clasă care îl are.

Era o vinietă-timbru de binefacere în cinstea Legiunii Tricolore, gravată de Pierre Gandon în 1942. Același artist care oferise statului milițienesc o serie de timbre omagiale dedicate lui Philippe Pétain, înainte să celebreze, în 1945, luptele Franței Libere prin timbrul „Libération” și să deseneze cea dintâi vinietă „Marianne” de după război.

Sub cuvintele „Poșta franceză” se afla profilul unui om aspru, cu beretă pe cap și fălcile încleștate, având în fundal asaltul unor soldați ai Gărzii de sub Primul Imperiu, condus de un ofițer cu sabia ridicată într-o mare de steaguri franceze.

Cum nu știam unde să-l pun, mi-ai cerut să-l lipesc pe coperta clasorului meu.

— Într-o bună zi, o să pricepi importanța acestui timbru, mi-ai zis.

Și tocmai o înțelesesem.

— Legiunea Tricoloră, asta era.

Tata a ridicat mâna dreaptă, a coborât vocea, și-a încruntat sprâncenele și a închis ochii.

— Jur să continui să slujesc Franța cu onoare pe timp de pace, așa cum am slujit-o și sub arme...

Stăteam nemișcat.

— Îți dai seama, după patruzeci de ani, încă îmi amintesc legământul.

— Purtai costum german?

A scuturat din cap.

— Nu, noi nu. Asta ne deosebea de cealaltă Legiune, cea a voluntarilor francezi împotriva bolșevismului. Băieții din LVF purtau uniforma germană, având doar un ecuson tricolor pe umăr. Noi însă eram niște francezi care luptau împotriva comunismului în uniformă franceză.

A privit împrejurul lui. Căuta, mereu, să afle dacă era băgat în seamă, undeva între teama de a fi ascultat și speranța secretă că va fi auzit.

— Auzi, tu știi ce culoare avea steagul nostru?

Nu, nu știam. El, în schimb, radia.

— Tricolor, steag tricolor! Francez, exact!

Cu brațele deschise, a desenat deviza legionară pe deasupra mesei.

— Onoare și patrie! Asta numești tu partea greșită?

S-a bătut cu pumnul în piept.

— Pétain spusese: „O parte din onoarea noastră militară aparține Legiunii!”

În ciuda berilor, aveam gâtul uscat.

— Într-un fel, Franța revenea la viață prin Legiunea Tricoloră.

— Dar tataie a zis că te-a văzut îmbrăcat în neamț.

A zâmbit.

— Te cam grăbești, drăguță! Știi, războiul durează mult.

S-a uitat la paharele noastre sărmene.

— Haina nemțească a fost mai târziu, când m-am înrolat în Charlemagne.

A comandat o ultimă jumătate. Povestea războiului său îi usca gâtul.

— Când a fost chestia cu Charlemagne?

Și-a umezit buzele în bere. Ochii roșii, mâinile nervoase, vocea ridicată.

Păcat că ne aflam într-un loc public.

— În decembrie 1942, Hitler a dizolvat Legiunea Tricoloră. Nu mai voia nimic franțuzesc. Și-atunci am înhățat ce mi s-a propus, un post de lucrător într-o uzină de submarine din Germania. Dar am luat-o în barbă. N-aveam ce să caut într-o linie de producție. Eram soldat, nu muncitor. Și-atunci m-am înrolat în Divizia 33 de infanteriști din Waffen-SS.

Încremenisem.

— Te-ai dat cu SS-iștii?

A ridicat din umeri.

— Evident! Charlemagne era SS, ce credeai?

S-a uitat la mine. Respiram sacadat. Îmi apucasem încheietura între arătător și degetul mare.

— Dar fii atent! Nu SS-iști ca ăia pe care-i vezi în filme, care-i torturau pe cei din Rezistență, nu chestii d-astea! Noi, francezii, nu ne-am atins niciodată de francezi. N-aveam noi treabă cu francezii! Noi trebuia să i-o tragem lui Stalin și-atât.

Tata se îmbătase. Cuvintele i-o luaseră razna. Frazele îi alunecau. Vocea era cea a unui atârănător de teighea la ora închiderii.

— Ai ucis Fridolini ca Belmondo?

Vocea mea din copilărie.

— Ai ucis ruși?

A deschis brațele.

— Era care pe care.

Am repetat întrebarea.

— În Pomerania, da.

În mesaj, vorbeai despre Rusia și despre Ucraina.

A părut că scormonește. A dat timid din mână. I-am repetat propria lui frază.

— Băieți de-ai noștri au căzut cam peste tot.

„*Camarazii mei... Îi văd din nou pe toți...*“

Se retrăgea în sine.

— Ai mai vorbit și despre Berlin.

„*În ultimele zile ale Berlinului... Era cumplit...*“

— Da, cumplit.

În fața ochilor lui nu mai era masa noastră. Plecase aiurea. Eram pe cale să-l pierd.

— Ai luptat la Berlin, tată?

— Da, împreună cu Batalionul Charlemagne. Metroul. Ultima formație de luptă. S-a proptit pe banchetă, cu capul dat pe spate și ochii închiși.

— Am apărut buncărul lui Hitler până pe 2 mai 1945.

Obosise. Nu era vorba doar de bere. Spitalul îl sleise.

— Când ne-am retras, Führerul era mort de două zile.

A pronunțat cuvântul Führer cu respect.

Eram uluit. Mi se tăiase respirația. Mărturisirile lui duhneau a rânțed, a bere și a ruine. M-am sculat în picioare. Mi-am pus haina. S-a îndreptat de șale. S-a ridicat și el. S-a chinuit cu mânecile pardesiului. L-am ajutat. Și am ieșit amândoi în stradă.

— Ai fost luat prizonier de ruși?

Se uita la cerul furtunos.

— Unii s-au predat, eu, nu. Împreună cu alții, am mășăluit preț de trei nopți spre vest, până la mahalalele Wismarului. Și când am ajuns la avanposturile britanice, cei mai mulți dintre băieți au ridicat mâinile sus. Până și *hauptsturmführer*-ul nostru s-a predat englezilor.

S-a întors spre mine.

— Și știi ce? Englezii l-au pasat amicilor lor ruși! Ne-am chinuit de pomană...

— Și tu?

A făcut un gest nelămurit. Apoi a clipit din ochi.

— Doar nu eram tâmpit. M-am despărțit de ei la porțile orașului. Mi-am descusut ecusonul tricolor de pe mânecă și am plecat spre sud.

Mă târa după el pe cheiurile Saônei.

— Iar apoi, seara, m-am culcat pe malul unui lac. Mi-am încropit o pătură din frunze și, ajutat de ceață, hop, m-am făcut nevăzut.

S-a uitat la mine.

— Dar știi ce s-a-ntâmplat?

Nu.

— M-au trezit niște câini care lătrau. Erau parașutiști englezi.

Aștepta ceva de la mine. M-am prefăcut surprins.

— Și cum ai reacționat?

A râs.

— Foarte bună întrebare.

S-a oprit în loc pe trotuar.

— Aveam de ales între soldații englezi și-o bălăceală bună.

— Așadar?

— M-am târât până la mal și m-am aruncat.

S-a uitat la mine.

— Tare de tot, nu?

Farurile mașinilor îi iluminau ochii. Iar privirea lui nu se dezlipea de a mea.

— La început, m-am pierdut cu firea, înțelegi? Pentru că un lac nu-i de ici de colo.

Și-a deschis larg brațele ca să-mi arate cât era de lată apa.

— Plouase, eram plin de noroi, aveam o desagă. Pricepi?

Da, pricepeam.

— Dar lătrăturile și țiuitul fluierelor te-mping de la spate.

— Și pe urmă?

— Pe urmă m-au reperat.

A făcut o pauză.

— Și-atunci, nici una nici două, bâldâbâc! Ceața era atât de deasă încât nu se vedea apa. Iar ticăloșii ăia trăgeau spre mine la nimereală.

— Nu ți-a fost frică?

— Nu, n-am avut vreme de așa ceva. Când îți arde curul, te repezi cu capul înainte.

A zâmbit.

— Când am sărit, mi-am spus: stai liniștit, drăguță, o să izbutești.

Mă studia.

— Mi-am dat curaj cu voce tare, de parcă aș fi fost două persoane. Te-ai prins?

Am aprobat din cap. Surprinderea mea l-a amuzat. Eram întors pe dos. Tocmai înțelesesem de unde mi se trăgea apelativul „drăguță“. Îmi oferise numele secret pe care-l folosea ca să-și vorbească sieși.

— Atunci am știut că o să reușesc.

S-a îndreptat de spate. Era mândru.

— Și-ai reușit.

În picioare, acolo, în mijlocul trotuarului, a imitat cu brațele o mișcare de crawl.

— Da, desigur, drăguță! Am înotat ore în șir. Am traversat lacul.

Mâinile-n șolduri.

— Îți dai seama? Tatăl tău sub gloanțe străbătând un lac în plină noapte?

Soldații scotoceau cu lanternele printre trestii, un proiector alb mătura suprafața lacului și câinii urlau, îmi dădeam seama, da.

— Eroic, nu?

Mai degrabă disperat.

— Înainte să mă adăpostesc, am stat o zi întreagă culcat în mâl.

S-a uitat la mine.

— Vezi tabloul? Ud flească, plin de noroi? Îl vezi?

Da, îl vedeam.

Și-a băgat mâinile în buzunare. A început din nou să meargă. Și, parcă pentru sine:

— Fir-ar să fie, am traversat un lac!

Am mers de-a lungul fluviului Saône.

— Și-apoi?

A ridicat din umeri.

— Apoi m-am ascuns la o fermă. Niște oameni de treabă mi-au dat haine civile, încălțări, dar și o legitimație de lucrător agricol.

— Pentru ce anume?

— Ca să mă alătur celor eliberați din STO.

Își ridicase gulerul hainei.

Mai târziu, am aflat că lacul ăla se numea Tressower.

— Te-ai întors acolo după război?

— Nu, n-am putut. Trecuse în teritoriul RDG.

A zâmbit.

— Și-apoi Saône îmi e de ajuns.

*

Fluviul era plumburiu. De ani de zile, tata și Saône împărtășeau un secret.

Pe acest chei, mai jos, venea să se izoleze, să respire, să se ascundă de oraș. Sau pur și simplu să scape de noi. Nu ne vorbise niciodată despre locul acela. L-am surprins într-o seară când ieșisem cu clasa, ploua. Eu și colegii ne întorceam de la muzeu, într-o iarnă, când se lăsase seara. L-am văzut pe tata pe malul apei, în plin vânt, mângâind suprafața vălurită cu o lanternă de buzunar. M-a văzut, din depărtare. Un semn cu mâna. Iar seara m-a lămurit.

— E singurul loc din Lyon unde nu se aude nimic.

Ca de obicei, mânca ținând gura deschisă și făcând zgomot.

— Nici mașini, nici dobitoci, nimic.

Și-a ridicat furculița.

— Așadar, când mă simt obosit de toate astea, mă așez pe treptele alea.

M-a privit.

— Și știi ce?

Am scuturat din cap.

— Când se înnoptează, am impresia că sunt pe malul unui lac.

Și-a apucat paharul, l-a ridicat în dreptul ochilor. Nu mă mai vedea. Adesea, tatăl meu pleca altundeva. Privirea i se eschiva, gesturile îi erau mai lente.

— Și-apoi, acolo, nimeni nu mă calcă pe bătăture.

S-a întors iar la mine. A zâmbit.

— Într-o seară, a venit un tip împreună cu câinele lui. Mi-am zis: dacă-l lași să treacă, o să devină un obicei.

Mama era la bucătărie. Tata a coborât vocea.

— Știi ce-am făcut?

Nu știam.

— M-am ridicat, cu mâna vârâtă în gabardină, de parcă aș fi avut un pistol.

Nu spuneam nimic. „Îl știi pe taică-tău, mai bine-l lași să depene“, zicea mama adesea.

Și-atunci a depănat. În seara aceea, se imaginase polițist. El și colegii lui făceau o anchetă asupra unui ucigaș de câini care acționa pe cheiuri. Pe Saône, pe Rhône, lovea peste tot în oraș. Trecătorul nu auzise de el.

— Ba da, apăruse un articol mare în *Le Progrès*!

Tata îl întrebase dacă a remarcat ceva, un individ suspect, un amănunt

care să-i fi atras atenția. Acela a răspuns „nu“ pe linie. Era livid. Pleca de acolo cu o misiune: să le dea de veste tuturor celor care aveau un câine. A promis și apoi a urcat înapoi spre stradă pe cele mai apropiate scări.

— Nu l-am mai revăzut pe individ.

Tata a râs, pocnind cu paharul de masă de parcă ar fi fost o piesă de domino.

Pe chei, se așeza mereu în același loc. Nu pe o bancă, nici prin bălării, ci pe treptele de piatră care coborau spre apă. Stând foarte drept, mângâind cu privirea mișcările apei și agățându-se cu mâna de un belciug de ancorare prins în pavaj.

Iar acum, înțelesesem. Adineaori, povestindu-mi despre fuga lui, despre agitația parașutiștilor englezi, despre plonjonul în apa rece, privea fluviul de pe trotuar. Tata nu venea să viseze pe un chei din Lyon, ci pe malul unui lac din Pomerania. Refugiul lui lyonez era o amintire de război. O suprafață neagră, uleioasă, răstrângând strălucirea lunii, măturată de razele lanternelor, sfichiuită de gloanțe, zădărită de înaintarea câinilor armatei. Noaptea aceea când își spusese că nu are de ce să se-ngrijoreze. Când și-a jurat că va izbuti. Că va traversa acel lac. Că va ajunge pe celălalt mal. Că va scăpa de urmăritori.

Fluviul avea miros de mâl. În ciuda blândeții aerului de mai, ai fost străbătut de un frison.

— Cât mai stai aici?

Trei zile, poate mai mult.

Voiam să-și isprăvească povestea.

— Și pe urmă? După lac, ce-ai făcut?

Discuția noastră îl obosise.

— După lac m-am amestecat printre ceilalți. Cei eliberați din Stalaguri, din Oflaguri⁷, cei scăpați de munca obligatorie. Printre cei fără căpătâi, cum ar veni. Nu mă știa nici vântul, nici pământul. Și când eram oprit la check-pointuri, spuneam aceeași poveste ca și ceilalți. În timpul războiului? Am smuls cartofi, am prășit la sfecă, am împrăștiat bălegar, am adunat buruieni de pe câmp, am îngrijit porci, am cărat cărbune și mi-am ținut gura. În ce sat? Un nume nemțesc. N-am putut niciodată să-l pronunț. Pe stăpâna

fermei o chema Ursula, iar soțul ei murise în război. Așa că, ce să-i faci, ducea lipsă de bărbați.

7. În Germania, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, un Stalag (abreviere de la Kriegsgefangenen-Mannschafts-Stammlager) desemna un lagăr pentru detenția soldaților simpli și a subofițerilor. Ofițerii erau deținuți în Oflaguri (Offizier-Lager).

A râs pentru prima dată.

— Și știi care-i chestia? Spuneam asta făcându-i cu ochiul soldatului care mă luase la întrebări și ne hlizeam ca doi colegi de cameră.

M-am uitat la el.

— Și, una peste alta, îl făcea scăpat pe un soldat SS?

Tata și-a scos mâinile din buzunare.

— Din fericire nu erau prea isteți, altfel nu te-ai afla aici, drăguță!

Mă stabilisem la un hotel de lângă Bellecour.

— Tata a fost SS-ist.

Mi-a trebuit o noapte întreagă să rumeg această propoziție și tot ce decurgea din ea. Să mi-o repet în minte mergând prin vechiul Lyon, alungat de la un bar la altul de cârpa umedă plimbată de patron pe tejghea. Și apoi să mi-o spun cu glas tare, stridența ei în noapte.

— Tata a fost SS-ist.

L-am revăzut pe tata, cel din copilăria mea, umbra lui amenințătoare care, pentru mine, își transforma întotdeauna mâinile în pumni. Dintotdeauna tata m-a bătut. Își disciplinase băiatul așa cum dreszi un câine. Când mă bătea, zbiera în nemțește, de parcă ar fi vrut ca limba noastră să n-aibă de-a face cu asta. Izbea cu gura schimonosită, urlând vorbe cazone. Când mă bătea, tata nu mai era tata, ci un Minotaur prizonier al unor coșmaruri pe care nu le cunoșteam. Era cel care umilea. Cel care le știa pe toate, care le trăise pe toate, care luptase în acel război, dar și în toate celelalte. Care povestea despre Indochina, Algeria. Care-și bătea joc de cei care nu erau el. Care-i zdrobea cu aceleași cuvinte:

— Sunt cel mai nimerit să știu.

De data asta însă, îl credeam. Îl revedeam pe bunicul aplecat deasupra mașinii de gătit. În văzuse pe tata îmbrăcat în neamț. Spovedania lui dovedea că totul era adevărat.

Tata fusese SS-ist. Am înțeles ce însemna copil de ticălos. Fiu de asasin. Cu toate astea, în fața lui am tăcut. Nu l-am contrazis nicicum. Cu nici o vorbă. Și era cumplit. Multă vreme mi-l închipuisem purtând bereta miliției franceze și iată că acea cască nemțească mi se părea acum mai ușoară. De la criminalul de drept comun, care profitase de război ca să-i terorizeze pe cei mai slabi, trecuse la stadiul de soldat răătăcit care-și apăraseră cu îndârjire ideile. Nu era un netrebnic care-i vânase pe evrei prin Franța. Nu-i jefuise și nici nu-i maltratase. Nu fusese un Lacombe Lucien⁸, bandit gestapovist care-i aresta la Crucea Roșie pe niște amărâți lătrându-le „Poliția germană” cu accent lyonez. Nu fusese printre câinii din haită. Nu-i urmărise pe partizani, nu fusese arestat de patrioți, nu-i torturase pe cei bravi. Mă simțeam aproape ușurat.

8. *Lucien Lacombe*, film al lui Louis Malle. Personajul principal este un tânăr care, în timpul ocupației germane a Franței, încearcă să intre în mișcarea de Rezistență și nu e acceptat din pricina vârstei. Ulterior, se alătură Gestapoului. Îndrăgostindu-se de o evreică, băiatul e vânat deopotrivă de Gestapo și de Rezistență.

Tata îmi întinsese o cursă. Mă pusese să aleg între miliție și SS, între doi monștri. Între scelerații care comiseseră asasinate în țara noastră și ucigașii care linșaseră oameni pretutindeni. Privirea lui hipnotică, cuvintele lui anesteziante. Așa cum izbutise să păcălească posturile de control aliate povestindu-le istoria fermierei însingurate, așa îl dusesese încă o dată de nas pe propriul său fiu. Tăcerea mea la masa lui făcuse din mine un complice.

După câteva ceasuri și câteva beri, îi reușise o altă șmecherie. Să transforme un nemernic într-un erou. Un bărbat care alesese „partea greșită”, cum zicea tatăl său, dar care-și riscase pielea. Și bunicul era anticomunist, și aici, pe trotuarul ăsta și după atât amar de ani, mi-am amintit de certurile lor, pe vremea când tatăl și fiul încă se mai vedeau.

— Critici Moscova de la tine din bucătărie, e tot ce știi să faci! îi spunea tata.

Bunicul nu răspundea. Nu îndrăznise niciodată să-l înfrunte.

— În vreme ce eu am luptat într-adevăr cu Roșiii!

Nu înțelesesem nimic din strigătele lor. În ziua aceea, nașa îmi oferise două drajeuri Vichy. Pentru că îmi era frică. Iar când am întrebat-o pe mama

cine erau „Roșiii“ cu care luptase soțul ei, mi-a răspuns:

— Încă o șmecherie de-a tatălui tău!

Da, atunci la masa lui nu auzisem decât asta: nu făcuse niciodată rău vreunui francez. Imagini din Rusia, din Polonia și din Ucraina îmi sfârtecau țeasta. *Einsatzgruppen*, Shoahul prin gloanțe, masacrul de la Babi Yar, fotografia acelei femei ocrotindu-și copilul și fiind împușcată în spate, acei bătrâni îngenuncheați cu un glonț în ceafă, acele procesiuni ale sărmanilor care mergeau spre moarte. Întorcându-mă la hotel, mi-am promis să-l sun din nou. Ca să mărturisească ce făcuse după ce a îmbrăcat uniformă germană. Crimele SS-iștilor erau consemnate în cărțile negre, dar el, puștiul de 20 de ani, născut într-un sat din Loire, ce anume făcuse?

Tata a fost SS-ist. Am adormit în vuietul acestei atrocități. La trezire, mi-a fost rușine că m-am simțit ușurat de mărturisirile lui. Nu făcuse rău Franței, mare scofală! Poate că ucisese în toate celelalte țări pe unde fusese. Am vrut să-i dau telefon chiar în acea dimineață. Și a doua zi. Și în ziua următoare. Dar până la urmă, nu! M-am întors la Paris cu acest sac de pietre pe umeri. Nu mai puteam să aud nimic despre el.

Tata a fost SS-ist.

La 31 de ani, plecam mai departe în viață cu această rușine și cu această povară.

*

În zilele următoare, am vrut să aflu tot. Nu mai puteam să mă gândesc la uniformă lui nemțească, cu însemnele runice pe guler, cu ecusonul FRANȚA pe mâneca stângă. M-am dus la bibliotecă să caut texte și fotografii. Am regăsit în catalog singurele două cărți pe care le avea tata, rânduite în vitrina bufetului pe care stătea televizorul.

Cea dintâi era un cântec de dragoste pe care scriitorul Jean Mabire îl adresase Diviziei Charlemagne și SS-iștilor, „fii ai vechilor războinici germanici iviți dintre sloiuri și păduri“. O reabilitare a nazismului. Am recunoscut desenul de pe copertă. Chipiul, capul de mort, privirea întunecată. „Luptele SS-iștilor francezi în Pomerania.“

M-am întâlnit din nou cu tata.

— Ai ucis ruși?

— Da, în Pomerania.

Atunci am căutat pagină de pagină. Îmi închipuiam fața lui de tânăr sub o cască prea grea. N-am citit cartea ca pe un document, ci, așa cum și era, ca pe un roman. Erau prea multe cuvinte menite să celebreze morții. Prea mult lirism. Prea multe burți. Insuficient de multă tăcere. Mi l-am imaginat pe tata citind acele rânduri, cu ochii în lacrimi.

A doua lucrare, *Moarte la Berlin*, fusese scrisă de același autor. Povestea despre „ultimii SS-iști francezi care au apărat buncărul lui Adolf Hitler“. În prima, ca și în a doua, am regăsit pasaje întregi din aventura paternă. Încă o dată, în lipsa dezvăluirii bunicului meu, aș fi putut crede că toată chestia asta fusese doar o altă sminteală de-a lui. O minciună ca atâtea altele pe care mi le tot turnase. Ei bine, nu. De data asta, tata spunea adevărul, simțeam asta. Nu-și alimentase viața din aceste cărți. Dimpotrivă, aceste cărți ne dădeau seamă de ea. Și până la urmă, ce? Să-i povestești fiului tău că ești agent secret, pilot de vânătoare sau consilier de taină al generalului De Gaulle e o chestie. O istorisire care-l măgulește pe vorbitor și care-l uluiește pe ascultător. Dar SS-ist? Cine se poate felicita că și-a trădat țara, că s-a alăturat apoi celor mai crunți dușmani ai săi ca să ucidă bărbați și femei care luptau pentru pământul lor? Ce glorie îți rămâne după această infamie? De ce, după atâția ani, în care nazismul a fost înfrânt, judecat, condamnat și devenit sinonim al barbariei, de ce să dai în vileag faptul că ai fost tu însuși părtaș la crimă? Nu, era absurd. Dacă nu ar fi fost bunicul, tata n-ar fi recunoscut nimic. Dacă nu ar fi crezut că e pe moarte, în acel 21 martie 1983, n-ar fi vrut în veci să-și despovăreze conștiința.

Într-o zi îmi ceruse să iau acele cărți cu mine la Paris și să le citesc, pentru că paginile lor spuneau „un adevăr pe care toată lumea ni-l ascunde“. Ne aflam în 1975, eram deja ziarist. Am refuzat.

— Să nu încerci nici să afli, nici să înțelegi e un reflex tipic stângist, îmi răspunsese el.

Însă nimic mai mult. Doar un tată supărat pe fiul lui în vârstă de 23 de ani.

— Știi de ce te iubesc totuși?

Mă așteptam la ce era mai rău.

— Pentru că ai convingeri și te bați pentru ele. Extrema dreaptă sau extrema stângă, totuna. Sunt tipi care-și pun pielea-n băț pentru ideile lor.

Cunoșteam acea privire.

— Amintește-ți mereu că războiul din Franța a însemnat 1% colaboraționiști, 1% rezistenți și 98% pescari cu undița. Pe tine te iubesc pentru că nu ești pescar.

Al naibii compliment!

*

Ca să aflu mai multe despre Charlemagne, l-am mai sunat pe tata de trei ori. Încercam să închid marea carte a războiului său.

Câți SS-iști francezi mai erau în viață? Nu știa. Exista un cerc de foști înrolați voluntar pe frontul de est, dar asta nu-l interesa. Tovarășii lui erau morți. De cei vii nu-i păsa.

Altă dată, l-am întrebat de ce nu avea tatuată grupa sangvină lângă subsuoara mâinii stângi, ca toți cei din SS.

Tăcere.

— Faci o anchetă despre mine, sau ce?

Nu, desigur. Citisem despre asta într-o revistă de istorie.

Și nu-mi mai aminteam dacă trupul tatălui meu fusese însemnat. Cu excepția câtorva cicatrici urâte care-i brăzdau pieptul și spatele.

— În revista ta poate că n-au pomenit că asta se numea *Blutgruppentätowierung* și că destul de mulți dintre băieții din Legiunea Tricoloră nu fuseseră tatuați. Ai luat plasă, să știi. Așa stau lucrurile. Dar află că nu mi-a părut rău după tatuajul ăla!

A râs.

L-am întrebat în cele din urmă despre spatele lui sfâșiat de răni.

— Trei lupte corp la corp cu baioneta și cu grenada.

Am amuțit.

— Auzi, drăguță? Nu una, trei! S-ar putea zice că taică-tu a avut noroc.

Respirația mea poticnită în receptor.

— Ba chiar am primit o medalie de bronz pentru asta. Decorația pentru luptă corp la corp⁹. O purtam în luptele de la Berlin.

⁹. *Nahkampfspange*. Decorație militară instituită de Hitler în 1942, ca să-i recompenseze pe

soldații care participaseră la confruntări armate corp la corp.

— Ai păstrat-o?

A râs.

— Am aruncat-o, laolaltă cu ecusonul meu FRANCE, cu uniforma, cu toate mizeriile astea.

După o vreme.

— Știi, mi-a trecut prin minte s-o ascund într-un fund de buzunar, dar era prea primejdios.

Râsul lui, din nou. Și încă o pauză, cât pentru o înghițitură de bere.

— E-aiurea, puteam să ți-o dau ție. Ai fi putut să le-o arăți amicilor tăi stângiști.

După ce i-a venit și nașei rândul să moară, părinții mei n-au păstrat nimic de pe urma ei. I-au zvârlit viața într-o benă pentru deșeuri. Mobilele, câteva bibelouri amărâte, hainele ei modeste și costumul de nuntă al soțului. Îl păstrase într-un dulap, înghesuit lângă rochia ei albă. Ca și părinții mei, bunicii erau chiriași. Familia asta nu avusese niciodată proprietăți. De golirea minusculului lor apartament de două camere se ocupase mama. Mai târziu, mi-a telefonat. Găsise o cutie din fier, mare cât o geantă pentru pălării, decorată cu flori de colț, marmote și capre negre din Alpi. Acolo, înăuntru, nașa rânduise cărțile mele poștale, scrisorile mele, dar și articolele pe care le scrisesem din 1973 încoace.

— Sunt cu sutele, mă doare sufletul să le-arunc, a zis mama.

I-am răspuns că o să vedem mai târziu.

Pe capac era o etichetă cu prenumele meu. Mama nu voia ca tata să cotrobăiască prin lucrurile mele. Și, mai ales, să afle că nu contenisem să-i scriu nașei în tot acest răstimp. Să-i trimit sărutări de la Moscova sau niște gânduri din Beirut. Atunci a așezat cutia deasupra unui dulap, în biroul în care a lucrat toată viața ca secretară. A dosit-o de tata mai mulți ani, apoi, până s-o deschid, a uitat de ea.

Am procedat cu băgare de seamă. Și-am scormonit. Mai întâi, imagini cu mine. Fotografia unui băiețel în pantaloni scurți bufanți, clipind din ochi în lumina soarelui. O alta, adolescent cu un pulover strâmt și pestriț, fără mâneci, cu o ridicolă meșă arcuită pe frunte, dată cu briantină. Dar și o fotografie alb-negru a bunicului, prânzind cu colegii de la compania de asigurări unde lucra, toți cu sacou, vestă și pălărie, cu o sticlă de vin în fața fiecărui mesean.

Și apoi articole de-ale mele cu zecile. Procese, reportaje. Dar și desenele

mele de presă, publicate de ziar încă de la începuturile lui, înainte ca ilustratorii profesioniști să-și ofere serviciile. N-am cercetat mai departe. După atâta amar de vreme, simțeam remușcările ca un ghem în stomac. Mi-am imaginat-o pe nașa așezată în salonul ei minuscul, decupându-mi frazele din ziar și-apoi notându-le grijulie data de apariție pe margine. Și eu care nu veneam s-o văd! Care mă mulțumeam să-i scriu misive de departe, mai mult din orgoliu de mare călător decât ca să-i dau vești. Ei, care nu ieșise niciodată din Lyon.

Fiecare carte poștală era asociată unui reportaj. Articolele mele despre masacrarea palestinienilor din Sabra și Shatila erau prinse cu o agrafă de o vedere a Pieței Martirilor, pe care i-o trimisese din Beirut. O anchetă despre Armata Republicană Irlandeză era prinsă cu un bold de o felicitare de Anul Nou, expediată din Belfast.

Aceste rămășițe de viață, păstrate cu religiozitate, mă apăsau ca un soi de tristețe. Dar și ca un reproș tăcut. Așa că am depozitat cutia jos la mine în dulap.

Am așteptat până în martie 1987, când am aflat că ziarul mă alesese să urmăresc procesul nazistului Klaus Barbie din fața Curții cu Juri din Lyon. Avea să fie primul proces pentru crime împotriva umanității intentat de justiția franceză. Și avea să fie un proces adevărat. Un proces demn. Un proces echitabil. Nu ca mascaradele epurării, comediile expeditiv, condamnările pentru Istorie, mai mult decât pentru Dreptate. Vremea lui „doi ochi pentru unul“ și a lui „toată gura pentru-un dinte“ trecuse. Franța avea să-l judece pe unul dintre călăii săi. Să-l pună față în față cu victimele. Nemaipomenit. Și dureros pentru mine. M-am întrebat dacă un fiu de trădător avea dreptul să consemneze cele mai importante voci ale timpurilor noastre.

Și m-am gândit din nou la cutia cu amintiri. Mi-am imaginat-o pe nașa încă în viață, fericită nevoie mare că mă întorc la Lyon pentru un reportaj. Și care n-ar avea nevoie ca o carte poștală cu Place des Terreaux să însoțească articolele care vorbeau despre orașul ei.

Într-o sâmbătă dimineață, am ridicat capacul.

Adevărul care m-aștepta acolo de ani de zile, ascuns după capre negre și flori de colț, acoperit de articole îngălbenite și de fotografii coșcovite. Două foi ferfenițite de cât fuseseră împăturite și despăturite la nesfârșit, ocrotite într-un plic lung din hârtie kraft. Cazierul judiciar al tatălui meu și biletul lui de eliberare din închisoare.

Tatăl meu fusese încarcerat.

Am pus foile la mine pe birou și m-am dus la fereastră fără să le citesc. Ploua. Mi-am tras haina pe mine, mi-am pus șapca irlandeză și am ieșit afară. Scările, trotuarul, strada. Peste câteva săptămâni, o să merg la Izieu să fac un reportaj despre copiii deportați de Klaus Barbie. Îmi era groază de momentul când aveam să sun la ușa Casei. Eram obsedat de ideea profanării. Și iată că în această dimineață de martie, nașa mea îmi oferea alte piese din puzzle. Am cumpărat o sticlă de vin alb, nu contează care, cel mai rece, cel aflat la vânzare lângă casa de marcat. Nu m-am dus direct acasă. În loc să traversez strada, mi-am ocolit imobilul. Teama de ce aveam să aflu din acele două foi de hârtie. Nu era vorba nici de fraza copleșitoare rostită de bunicul meu în timp ce întetea focul, nici de lungile discursuri ale tatălui meu cu privirea rătăcită. De data asta era cerneală oficială pe hârtie cu parafă. Semnături atestate. Ștampile autentice. Realitatea documentelor administrative. Cea a judecătorilor din tribunale. Era frig. Pereții givrați ai sticlei, chiciura de pe fața mea. M-am așezat la masă. Nu-mi lepădasem șapca și nici haina. Nici măcar nu deschisesem sticla de vin.

Buletinul nr. 3 al cazierului judiciar provenea de la Curtea de Apel din Lyon și de la tribunalul de primă instanță din Montbrison. „Numitul...” Tatăl meu. Prenumele lui, numele bunicilor mei, data și locul lui de naștere. Dedesubt, un tabel.

„Data condamnărilor. Curți sau tribunale. Natura crimelor sau delictelor. Data exactă a crimelor sau delictelor. Natura și durata condamnărilor.”

Am deschis sticla. Gâtul ei izbea paharul, îmi tresălta mâna. Un tic nervos la îndoitura brațului. Pe 18 august 1945, tata fusese condamnat de Curtea de Justiție din Lille la un an de închisoare și la cinci ani de degradare civică națională¹⁰ pentru acte „dăunătoare siguranței naționale” comise în

1942. Am dat paharul pe gât. Biletul de ieșire, eliberat de către Departamentul din Nord, arăta că fusese întemnițat în Penitenciarul din Loos pe 20 decembrie 1944 și că fusese eliberat din citadela din Lille pe 13 februarie 1946. „Împrecinatul nu a primit nici un drept de alimentație la eliberare“, preciza actul în cauză, ci doar suma de 19,30 franci. Certificatul era semnat de supraveghetorul-șef din Loos.

10. Sancțiune creată în Franța prin ordonanța din 26 august 1944, în timpul perioadei de epurări care a urmat după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Erau condamnați cei care „ajutaseră direct sau indirect Germania sau pe aliații săi, care prejudiciaseră unitatea națiunii, libertatea francezilor sau egalitatea dintre aceștia“. Pedepsa consta în decăderea din drepturi (ineligibilitatea, retragerea dreptului de vot, excluderea din funcții publice sau semipublice, pierderea gradului militar etc.)

De ce Loos? De ce Lille? Înțelegeam acuzația ce privea „actele dăunătoare siguranței naționale“, tata îmi tot vorbise despre angajamentul lui, dar niciodată nu pomenise pușcăria. Și, deodată, au prins să-mi clănțane dinții. Pătrunsese tot frigul de-afară. Mi se cuibărise pe spinare, în pântec. Am recitit de zece ori informațiile redactate de mână. Un scris frumos, caligrafic, cu ornamente prea elegante pentru ce trebuiau să-mi comunice acele cuvinte.

Arestat pe 20 decembrie 1944, judecat în 18 august 1945, eliberat la 13 februarie 1946.

Tata, față în față cu mine, fiul lui, și cu berea. Eu care-l cercetam din priviri abia respirând, el care-și isprăvea ultimul pahar, cu capul dat pe spate și ochii închiși. El care sfida lumea întreagă.

— Am apărât buncărul lui Hitler până pe 2 mai 1945.

M-ai mințit, încă o dată. În timp ce camarazii tăi de roman mureau pe câmpiile Rusiei și ale Ucrainei, tu erai încarcerat în nordul propriei țări. Precum sute de tâlhari francezi. Abia mai stăteam pe scaun. M-am lungit pe dușumea, acoperindu-mi ochii cu mâinile. Eram sleit. M-am întrebat dacă era cu putință să dorm un an întreg și să mă trezesc doar când trupul și capul îmi vor fi absorbit aceste noi lovituri. Mă simțeam ușurat și distrus în același timp.

Ușurat pentru că nu purtaseși niciodată runele SS pe guler. Distrus pentru

că mă trădaseși până și pe patul de moarte.

Nu străpunseseși nicicând burta vreunui partizan rus cu baioneta. Și nici nu fusesseși decorat de cineva. Când eram copil, purtai uneori o bentiță roșie la butonieră. Îți amintești. Când întâlneam vreun polițist, o ascundeai ridicându-ți gulerul hainei. Ca să nu mă invidieze, îmi spuneai. Îți amintești rozeta albastră de MARE INVALID DE RĂZBOI pe care ți-o puneai pe parbrizul mașinii? Și cine anume te punea să șchiopătezi când se uita la tine cineva cu priviri suspicioase?

— Oamenii-s cam tâmpiți, nu? îmi spuneai tu, râzând de cei pe care-i trăseseseși pe sfoară.

Nu primiseși Legiunea de Onoare din partea Franței și nici nu căpătaseși decorația pentru luptă corp la corp de la Germania nazistă. N-ai luptat în Rezistență, așa cum povestiseși. Și nici cavaler teuton n-ai fost.

Și-atunci ce-ai fost, tată?

Și cine, de-ai ajuns să fii condamnat de Curtea pentru lustrare?

A doua zi, fără să-ți dau de știre, am scris tribunalului din Lille, Ministerului Justiției și chiar primăriei tale de baștină. Și mi-a răspuns instanța din nord. Dosarul tău penal se afla la Arhivele departamentale. Dar o lege din 1979 stabilise că data la care aceste documente puteau fi consultate public era de o sută de ani de la emitere.

*

Asta știam când am vizitat Casa de la Izieu.

Tata era un renegat, dar nu știam nimic despre trădarea lui. O sută de ani? Aveam 35 de ani. Și-ar fi trebuit să ajung la 92 ca să aflu care fusese cu adevărat războiul lui. Vestea m-a dărâmat.

M-am așezat sprijinindu-mă cu spatele de taluz. Am privit colina, zidurile de piatră, copacii din prima linie a pădurii. M-am uitat la munte. Și mi-a părut rău că nu ești aici. Totuși, și orice s-ar zice. Pentru că micile năluci din Izieu te bântuie cu spaimile lor, cu hohotele lor de plâns. Fie ca amintirea lor dureroasă să te oblige să-ți privești fiul în ochi.

Și să-i spui în sfârșit tot adevărul.

Sâmbătă, 2 mai 1987

M-a sunat tata.

— Crezi c-aș putea să asist la procesul Barbie?

Nu era o întrebare. Fiul lui era jurnalist, de stânga, descurcăreț, exact pe dos decât un pescar care dă la undiță. N-ar fi fost o problemă să-l bage pe taică-său în sala de ședință. Am fost uluit. De ce să asiste la proces?

— În Franța nu se-ntâmplă să fie judecat zilnic un *Obersturmführer*, a răspuns el.

Aproape 800 de jurnaliști din toată lumea făcuseră cereri de acreditare. Trebuiau să fie de față 149 de victime, rudele, prietenii, cei 39 de avocați ai lor, zecile de părți civile implicate, martori. Personalități regionale, naționale și diverși profesori solicitaseră să-și aducă studenții la o audiere, se buluceau tineri avocați, elevi de la Școala Națională de Magistratură, asociații, cluburi, federații reprezentând totul și nimic. Nici o încăpere a Palatului de Justiție din Lyon nu putea să adăpostească atâta lume. O vreme, municipalitatea propusese un complex sportiv, dar acuzarea răspunsese că justiția făcută pe stadioane nu miroase a bine. Atunci, imensa sală a pașilor pierduți a fost transformată în areopag, iar cuvintele CURTEA CU JURI de deasupra ușii de la intrare au devenit emblema solemnă care-i aureola pe magistrați și pe jurați.

Dar cum să-l bag pe tata clandestin? Și, întâi de toate, se cădea oare să participe la acest proces? Cu ce drept un om condamnat și înțemnițat pentru „acte dăunătoare siguranței naționale“ ar trebui să împartă același rând de scaune cu victimele lui?

— Nu știu dacă e posibil, tată!

— Te interesezi? E o chestie istorică, totuși!

Da, totuși. Aveam să văd ce se poate face, pe cuvânt. Dar ideea prezenței lui mă teroriza. Fața lui și cea a lui Barbie în aceeași imagine îmi erau imposibil de îndurat. Ce-avea să facă acest intrus în proces? Cum avea să se poarte? Vârsta nu-i domolise nici fanatismul, nici țăfna. Putea prea bine să se dea în stambă în bucătăria de-acasă, dar și pe trotuar, într-un magazin, într-un cinematograf atunci când nu-i plăcea filmul, ridicându-se în întuneric și luând publicul drept martor. Nu era deloc conștient de gravitatea unei situații și nici măcar de atitudinea pe care trebuia s-o adopte. Uneori nici nu ținea minte că se afla în public. Se credea mereu ocrotit de fortificațiile lui. M-am înfiorat. O clipă, am văzut imaginea tatălui meu zâmbind, îndreptându-se cu mâna întinsă spre boxa lui Barbie. Mi l-am închipuit în sală, întrerupând, în germană, o mărturie. L-am văzut stând în picioare și aplaudând o vorbă de duh a lui Jacques Vergé, avocatul acuzatului.

Cea care mi-a spus că n-am dreptate a fost Germaine, o prietenă de la ziar. Nu știa nimic despre el. Nu dezvăluisem nimănui nimic despre trecutul lui. Era tatăl meu, și cu asta, basta.

— Nu poți totuși să-ți lași tatăl pe dinafară!

Germaine era cea mai în vârstă dintre noi. Dar și cea mai tăbăcită. Nu iubea decât animalele, oamenii îi făcuseră prea mult rău. Se născuse la Bône, în Algeria. Evreică, săracă, orfană, fusese vândută unui proxenet la vârsta de 17 ani și apoi sechestrată. Coșmar, clienți cu zecile stând la coadă, chinuri, umilință, dispreț. După casele de pierzanie algeriene, trotuarul parizian. Prostituție la grămadă în Barbès. Mizerie cruntă. În timpul revoltei prostituatelor din 1975, Germaine a întâlnit niște jurnaliști. Era inteligentă, vioaie, mereu binedispusă. La 47 de ani trăise mai mult decât noi toți laolaltă. Suferința îi dăduse putere și capacitate de reflecție. Nouă ne spunea „puștii“. Voia să-și ridice capul, iar ziarul a ajutat-o. Telefonistă la centrala ziarului, devenise amică cu Simone Signoret și cu Yves Montand, care sunau zilnic sau aproape zilnic la redacție să se plângă de un articol sau de un titlu. Se apropiase de Brigitte Bardot, grație dragostei pentru pisici. Într-o zi, i s-a propus să devină dactilografă, să treacă pe hârtie articolele pe care redactorii le dictau la telefon sau pe care le scriau de mână. Apoi a devenit ziaristă, făcând ca animalele să fie acceptate în paginile noastre. Și

scriitoare, care și-a povestit într-o carte viața de prostituată în Algeria. Orfană de mamă și de tată, nu înțelegea de ce nu mă bucur de părinții mei.

— Te doare-n cot! Îl pui la colț și uiți de el.

Râsul ei, accentul algerian. Am cedat.

— Și-apoi ți-o prezint pe Fortunée!

Germaine nu-mi pomenise niciodată de ea. Mătușa ei se constituise parte civilă. Cei trei copii ai ei erau refugiați în casa din Izieu atunci când au descins Barbie și oamenii lui.

Am pus lucrurile la punct cu tata, telefonic. Nici un privilegiu, nici o prioritate la cozi, nici un fel de atenție specială. Dacă voia să vină, trebuia să stea la rând la intrarea publicului, ca toată lumea. A șovăit.

— Păi, am citit că trebuie să ai un permis de culoare portocalie. O chestie care se atârână la gât...

— Acreditarea pentru presă?

Da, despre ea era vorba.

— La ce relații ai tu, ar trebui să fie lesne de obținut, nu?

I-am explicat cum funcționau lucrurile cu presa judiciară, numărul de locuri rezervate, dificultatea de a intra în sală. Nu mi-a răspuns. Nu era convins.

Da, într-adevăr, câteva rânduri de scaune din fundul sălii, în spatele jurnaliștilor, aveau să fie rezervate publicului, și va trebui să ajungă devreme. Audierile urmau să aibă loc doar după-amiezile. Aveau să înceapă luni, 11 mai. I-am amintit că trebuia să-și ia actul de identitate și l-am sfătuit să nu vină cu servieta, un accesoriu de birou pe care-l căra uneori după el ca să lase trecătorilor senzația că merge la serviciu.

M-a mai sunat de încă două ori. Prima dată ca să afle dacă era obligatorie cravata. Ce întrebare ciudată! M-am întrebat dacă pe 18 august 1945, în boxa acuzaților de la Curtea de Justiție din Lille, purta cumva cravată.

A doua oară, ca să luăm masa împreună în cea dintâi zi a dezbaterilor, înainte să se deschidă porțile Curții cu Juri. L-am refuzat. Am invocat o ședință telefonică la redacție, pentru stabilirea ultimelor detalii. Nu voiam să rămână în trena mea, încercând să profite de șperaclul meu portocaliu.

— Deci ne întâlnim înăuntru?

Da, exact. Înăuntru.

— Dar o să putem totuși sta de vorbă, nu?

După audieri? Da. Dacă avea chef. Eu n-aveam.

După descoperirea documentelor oficiale, până și vocea lui mă întorcea pe dos. Fiecare dintre vorbele sale era o nouă minciună. Nu-l văzusem de două luni, nu știam dacă privirea i se schimbase. Într-o seară de martie, mă despărțisem de un soldat învins. Într-o după-amiază de mai aveam să-l regăsesc pe vechiul impostor. Strângeam din pumni de atâta silă. Trebuia să-mi revin. Urma procesul lui Klaus Barbie, nu al lui. Trebuia să mă concentrez pe boxa din sticlă a acuzatului, nu asupra unui scaun din fundul sălii. Nici o altă voce nu se cădea să acopere cuvintele victimelor.

6

Procesul lui Klaus Barbie

Luni, 11 mai 1987

„Intră în sală, bătrân fantomatic în costum negru.“ Primele mele cuvinte pentru ziar, scrise pe pagina din dreapta a unui carnet nou. Cu un singur gest, Klaus Barbie și-a întins în față încheieturile încătușate. Un polițist i-a scos fiarele și l-a poftit să se așeze.

În sală, liniștea era totală. Nici vorbă de șopocăiala care însoțește pătrunderea unui acuzat în boxă, nici măcar un zumzet. Nici accese de tuse, nici vreun scaun hârșăit pe pardoseală. După ce a luat loc, am notat: „Bărbatul ăsta nu e Klaus Barbie“. Nu aducea cu cel din fotografiile mai vechi sau din filme, din interviurile luate pe șest în închisoarea din La Paz înainte de extrădare. Nu era acel Barbie cu pulover pe gât, alb, cu privirea fixă, cu bărbia sumețită, pe care putuserăm să-l vedem la televizor înainte să ajungă în Franța. Nu era cel care rostea răspicat fiecare cuvânt, care zâmbea camerei de luat vederi, care-și lăsa disprețul să spânzure de marginea buzelor afirmând că acest proces va fi un lucru rău pentru Franța. Nu era nici bărbatul cu ochi vioi și neliniștitori pe care unii dintre acuzatorii săi spuneau că vor trebui să nu-i uite nicicând. Bărbatul care se așezase era un prizonier. Instinctual, adoptase atitudinea deținutului, gârbovit și cu capul afundat între umeri. Eram obișnuiți cu un chip fără unghiuri, cu acele rotunjimi care mai degrabă irită decât liniștesc, dar bărbatul care înfrunta camerele de luat vederi, care nu clipea în fața flash-urilor și care nu părea impresionat de sutele de ochi care se uitau țintă în ochii lui, avea trăsăturile descărnate ale unei păsări de noapte. Un nas coroiat, o hălăciugă de păr alb care-i sublinia și mai mult fața uscățivă. Am scris: „Din tot acest profil sunt de reținut gura și ochii.“ Niște ochi atât de înfundați, încât păreau că

pornesc din mijlocul obrazilor și se opresc în sprâncene. Iar gura – o dâră tremurată de pensulă pe o față lividă.

Această impresie n-a durat însă decât un moment. Câteva secunde de uimire în fața acestei stafii nimerite în plină lumină, și apoi, din nou, Klaus Barbie.

Zâmbetul e cel care ni l-a adus aminte. Un zâmbet subțire îndreptat spre avocatul lui și spre traducătoarea care-i stătea de-a dreapta. În jurul ochilor, câteva riduri. Cele ale unui om care se destinde. Maestrul Vergès s-a ridicat, s-a întors către boxa de sticlă, și-a sprijinit coatele de lemnul tapisat cu stofă gri. I-a strecurat câteva cuvinte clientului său, iar Barbie a râs. Atunci, cu încetineală și pentru întâia oară de când președintele îl poftise în sala de audieri, Barbie a întors capul spre public și i-a cercetat pe cei care-l urmăreau din priviri. În această primă zi, în exact acel moment, și-a întipărit pe chip zâmbetul alb care n-avea să-l mai părăsească. Jurnaliștii din jurul meu l-au citit ca pe o bătaie de joc, alții ca pe o formă de dispreț. Eu am scris cuvântul „amuzat“. Asta era. Amuzat de îmbulzeala obiectivelor, de freamătul sălii, de înghesuiala de pe banchetele unde stăteau părțile civile. Amuzat ca un om care fusese confundat cu altul, care avea să urmărească un proces care nu era al lui.

— Vrea să vorbească în nemțește, a spus traducătoarea.

Nu auzisem încă vocea acuzatului. A aruncat o altfel de privire spre sală. Într-o clipire, am văzut în ea licărul degrabă stins din ochii animalului hăituit.

— Care sunt numele și prenumele dumneavoastră? a întrebat președintele Cerdini.

Acuzatul stătea în picioare. Voce puternică, gravă, calmă și aspră.

— Altmann, Klaus, născut pe 25 octombrie 1913 la Bad Godesberg, lângă Bonn.

În sală, strigăte și fluierături. Pe sub colonade, rumoare.

Așa că a continuat în franceză:

— Am naționalitate boliviană din 3 octombrie 1957, sub numele Altmann și Barbie.

În acel moment m-am întors. L-am căutat pe tata din priviri. Sala era

înțesată. Știam că multă lume rămăsese pe dinafară. Dar tata izbutise să intre. L-am zărit tocmai în fundul sălii, lângă barieră. M-am simțit ușurat, pentru că stătea jos, cu spatele la perete. Ținea mâna pâlnie la ureche. Zâmbea.

Tatăl meu zâmbea. În această catedrală apăsătoare, printre ochi lacrimoși, sprâncene încruntate, priviri furioase, batiste frământate de mâini neliniștite, era zâmbetul lui. Probabil că mica lovitură de teatru cu patronimul îl umpluse de încântare. Voiau să-l judece pe Barbie și, când colo, apăruse Altmann. Bătrânul nazist voia să dea o replică pe măsură.

Mi-am interzis să-l mai urmăresc. Dar îl simțeam îndărătul meu. Știam că se poartă de parcă ar fi fost cu nevasta și cu fiul la masă, fără să se sinchisească de nimic. Speram să nu-i aud vocea ițindu-se în spatele meu.

Barbie a urmărit cu interes tragerea la sorti a juraților, citind pe buzele magistraților, uitându-se la avocați, cât se poate de atent la fiecare. Încă o dată, pasăre de pradă. Avocatul lui a recuzat cinci jurați. O femeie, care făcuse greșeala să locuiască la Lyon în timpul Ocupației, e trimisă să ia loc în sală, ușor contrariată.

Când au fost chemați evreii persecutați, grefierul se căznea. Urmărea rândurile cu degetul, desprinzând numele supraviețuitorilor. Mașina judiciară se pusese la lucru și solemnitatea părăsisese deja sala. Dispăruse până și emoția. Prezența bărbatului cu părul alb nu mai mira pe nimeni. Ieșiseră din sală cei dintâi jurnaliști. Avocații treceau de la o banchetă la alta, obligându-l pe președinte să ceară liniște. Atunci când magistratul l-a întrebat pe Barbie dacă înțelege dezbaterile, neamțul a răspuns:

— Înțeleg foarte bine.

— Deci? m-a întrebat.

M-am întâlnit cu tata după audieri pe strada Saint-Jean, așa cum stabiliserăm. Vreme de-o bere sau două pe o terasă. Se așezase deja.

— Deci ce?

— Cum ți s-a părut?

Era cam devreme. Nu spusese mare lucru. Mi se păruse atent.

Tata a râs.

— Tare chestia cu Altmann, nu?

Tragere de timp, nimic altceva. S-a lipit de spătarul scaunului, a adăugat:
— Mie mi s-a părut dat naibii.

În plus, îl plăcea pe Vergès. I se părea mai bun „decât toți ceilalți”. Avocatul apărării vorbise despre „o imbecilitate judiciară”, acuzându-i pe unii dintre confrății săi de neglijență și de alte păcate, precum și pentru că nu se constituiseră la timp ca parte civilă. Apoi, după fiecare palmă dată celeilalte tabere, se adâncea surâzând în notițele lui.

Tata s-a uitat spre dușumea.

— Îmi dai, te rog, bastonul?

Nu-l văzusem, strecurat acolo, sub masa cafenelei. Un baston din merișor cu spire de oțel, cu măciulie argintată în formă de vultur la pândă. Tata nu avusese niciodată nevoie de baston ca să meargă.

S-a ridicat, sprijinindu-se din greu pe baston, ca un moș. M-a înduioșat.

— Ce-ai pățit?

A zâmbit. Când și-a îmbrăcat paltonul, mi-a arătat dosul hainei. Panglica roșie.

— Cum crezi că am intrat în Palatul de Justiție?

A scos din servietă un talon de reducere pe transport, eliberat de minister, pentru foștii luptători și pentru victimele războiului. Și ecusonul lui pentru mașină, MARE INVALID DE RĂZBOI. Mi-a făcut cu ochiul.

— Să-l fi văzut pe caraliul de la intrare, aproape că stătea în poziție de drepti.

A mângâiat teigheaua barului, strângând cu o mână vulturul.

— E un baston-spadă. Haios, nu?

Respiram greu. Mi-era teamă ca escrocheriile lui să nu mă mânjească.

— N-ai vorbit despre mine? N-ai spus că fiul tău e ziarist?

Tata a ridicat din umeri.

— Drept cine mă iei?

Îi plăcuse această primă audiere. Voia să se întoarcă zilnic. Și, totodată, să-mi identifice locul din sală. Unde stăteam? Cam peste tot. N-aveam număr la scaun. M-a îmbrățișat și a făcut câțiva pași de om beteag pentru mine, cocârjat peste baston și râzând.

— Oamenii sunt cam tâmpiți, nu?

Apoi mi-a întors spatele, cu bastonul de oțel proptit sub brațul drept,

precum fișca unui ofițer englez.

În clipa aceea m-am întrebat ce era în capul lui.

Procesul lui Klaus Barbie

Miercuri, 13 mai 1987

Îmbrăcat cu o haină neagră, pe care o purta ca pe un palton prea larg, Klaus Barbie nu reacționa. Nu protesta nici din ochi, nici din gesturi. E bine-cunoscută imaginea acuzatului din boxă stând sprijinit în coate și mimând uimirea sau prefăcându-se indignat. Subliniind fiecare faptă incriminată prin pantomima comică a nevinovatului. La el, nimic din toate astea. Atunci când grefierul a psalmodiat îndelung cele cinci capete de acuzare, șeful Gestapoului din Lyon scruta coloanele corintice ale sălii. Aceste prime ceasuri erau scutite de patimă. Fiecare știa și asculta încă o dată litania crimelor sale. Klaus Barbie, acuzat de arestarea, torturarea, deportarea și moartea a 83 de evrei aparținând comitetului lyonez al Uniunii Generale a Israelitilor din Franța. Klaus Barbie, semnând telegrama „misiune îndeplinită“, după arestarea copiilor din Izieu și a însoțitorilor acestora. Klaus Barbie, singurul responsabil pentru „ultimul tren către Germania“, din 11 august 1944, care a deportat 650 de persoane către lagărul francez de la Struthof, apoi către Dachau, Ravensbrück și Auschwitz. În fine, Klaus Barbie, responsabil pentru moartea rezistentului evreu Marcel Gompel, pentru torturile aplicate Lisei Lesèvre și pentru dispariția familiei acesteia.

Barbie a înfruntat această înșiruire prin tăcere. Ca și cum se ținea departe de spectacol. Nici măcar tirul obișnuit de întrebări și răspunsuri n-a dat vreun rezultat.

Ce însemna să fii nazist, domnule Barbie?

— E o problemă de acum patruzeci de ani. Nu pot să-i dau un răspuns.

Evreii?

— Nu am cunoscut ura. Nu uram minoritățile.

Rolul lui de șef al Gestapoului din Lyon?

— Am auzit că m-am purtat ca un dement, vânându-i pe evrei, trimițându-i în lagăre. Fals! Executam ordine. Nu eram stăpânul orașului.

Și totuși, la un colț de frază, Klaus Barbie neschimbat. Nazist bătrân lipsit de regrete, care le reproșează unora dintre vechii „mahări ai partidului” că s-au îmbogățit și „au trădat idealul de camaraderie, părăsind liniile național-socialismului”. Asta înainte ca avocatul să se aplece spre clientul său și să-l pună la punct. Apoi Barbie a ridicat din umeri.

— La un moment dat însă, a trebuit să privesc realitatea în față. Germania pierduse războiul.

Am întors de două ori capul spre fundul sălii. Tata nu-l slăbea din ochi pe acuzat. Eram ascuns după un jurnalist englez. Îl priveam, fără ca el să mă poată vedea. Aproba din cap intervențiile apărării, se strâmba la cele ale părților civile. Moțăia atunci când un avocat dezvolta un aspect de drept prea obscur. În pauzele de ședință se adresa polițiștilor cu firescul celui care inspectează trupele.

Și iată că în acea miercuri dimineață, Barbie a înaintat spre microfon să facă o declarație.

— Nu-i prea lungă? s-a arătat îngrijorat președintele.

Nu. Dorea doar să afirme încă o dată că se numește Altmann, că e cetățean bolivian și că fusese ilegal ridicat dintr-o închisoare din La Paz ca să fie judecat în Franța.

— Așadar nu am intenția să mă prezint în fața acestui tribunal.

Freamăt mare în sală. Șoapte uluite. Președintele s-a aplecat.

— Vreți să spuneți că refuzați să compăreți la audiere.

— Exact.

Avocații victimelor au sărit în sus. Unii protestau, alții schițau niște argumente pentru mai târziu.

— Măine să luați niște calmante! le-o trântise Jacques Vergès în ajun, de parcă își ticluise deja lovitura.

Sala a fost părăsită de vlagă, publicul a fost străbătut de un frison. Toți au înțeles că omul care trebuia să răspundă pentru toate avea să scape de toți.

Atunci s-a ridicat în picioare Pierre Truche, ca un leu care se scutură. Cu hermină la togă și coamă albă, procurorul general a amintit că acuzatul avea acest drept. Voce calmă.

— În vremurile noastre, forța nu-și mai are locul. Aceasta va fi victoria democrației asupra nazismului.

Cu amărăciune, magistratul se resemnase să aleagă absența.

Tata era stupefiat. Cu adevărat. Furia răvășea chipurile. Nu și pe-al lui. Lise Lesèvre, torturată nouăsprezece zile de Barbie, și-a șters o lacrimă, cu batista în mână. Neputință și mânie pretutindeni. Nimic din toate astea în privirea lui. Acuzatul trăsesse strașnic pe sfoară orașul Lyon, justiția, întreaga Franță. Din ochii săi radia încântare. Când președintele s-a aplecat din nou spre microfon, am continuat să stau cu ochii pe tata. El în față, Curtea în spatele meu. Eram în răspăr cu publicul, cu întreaga sala, pândind reacțiile singurului om care nu avea dreptul să se afle acolo.

— Doriți să nu mai compăreți aici, despre asta e vorba?

— *Ja*, a răspuns acuzatul.

Tata a tresărit. Apoi a zâmbit, încrucișându-și brațele de parcă s-ar fi bucurat de un moment magic. Bolivianul Altmann răspunsese în nemțește.

Atunci când Curtea s-a retras să delibereze, tata m-a căutat din priviri. Încă nu-mi reperase scaunul. În zarva pauzei, în plină furie a avocaților părților civile, a iritării jurnaliștilor, a descumpănirii victimelor, el părea stăpân pe situație. În jurul lui se strânseseră câteva persoane în vârstă care-l ascultau în tăcere. Cu un gest larg, el arăta spre rândurile jurnaliștilor. Era, de bună seamă, pe cale să le explice cum vor continua evenimentele.

După o oră, Curtea și-a reluat locul într-o liniște mormântală.

— Aduceți-l pe acuzat, a cerut președintele.

— Nu vrea să se întoarcă, i-a răspuns un jandarm.

Atunci președintele a solicitat, în numele legii, să-i fie comunicată o somație. A vorbit și despre forța publică, dar toată lumea pricepuse. În loc să-l târască zilnic pe Barbie în boxă și să creeze o harababură cotidiană, acesta va fi adus împotriva voinței lui atunci când prezența lui avea să fie necesară. La confruntarea cu victimele, de pildă. Care-și promiseseră să nu

moară până nu vor fi stat în picioare în fața lui.

Un aprod s-a dus în culise să-i ducă somația acuzatului, urmat de avocatul acestuia, foarte încordat. De pomană. Jacques Vergès s-a întors singur în sala de audieri, împreună cu aprodul. În mâna lui se afla citația datată și semnată „Klaus Altmann“.

*

În acel sfârșit de după-amiază de miercuri, 13 mai 1987, am ridicat pentru prima și ultima oară mâna la tata. Când am ieșit din sală, nu-l vedeam nicăieri. Nici pe treptele palatului, nici în refugiul lui de pe cheiul fluviului. Ca și Klaus Barbie, părăsise procesul de la Lyon.

Îi cunoșteam popasurile de pe drumul spre casă. Stătea la o masă de pe terasa unei cafenele din vechiul cartier Saint-Jean, singur, cu o bere în față. Zâmbetul lui forțat.

— Ah, tu ești?

Cine altcineva?

De ce își luase tălpășița? De-aia. Se terminase. Procesul ăsta nu mai însemna nimic.

— Cum adică nimic?

S-a înfuriat.

— Zero, m-auzi? Dacă individul nu se întoarce, procesul nu mai face doi bani.

Îi auzisem pe niște jurnaliști scuipând aceleași vorbe la ieșirea de la audiere. „E compromis!“ spusese un reporter francez.

Unii reporteri străini erau fierți. Ziarele lor, posturile lor de radio, canalele lor de televiziune aveau cu siguranță să-i repatrieze. „Așadar, găunoasă treabă!“

Barbie, Barbie, Barbie. Toți aveau pe buze doar numele lui. Nu-i interesase decât acuzatul, necum victimele. Așteptau o bombă, o răsturnare de situație. Exista, desigur, procesul, dar și tot ceea ce avocatul apărării le făgăduise celor înnebuniți după șicane. Pe trotuar, Vergès și trabucul lui juraseră că vor avea din plin ce să vadă. Clientul lui nu o să se dea bătut. Uite-așa! Dacă-l dădea în vileag pe ticălosul care-l trădase pe Jean Moulin? Ei bine? Cum vi s-ar părea doamnelor și domnilor din presă? Da, desigur,

informația figurează în dosarele lui! Da, poate să joace această carte oricând! Și dacă trădătorul fusese unul din marii voștri luptători în Rezistență? Aud? Și dacă numele lui avea să fie zvârlit spre mulțime din boxa Curții de Justiție din Lyon? Strașnic ar mai arăta procesul lui Barbie! Da, acuzatul deține secrete care pot să compromită marea legendă națională. Da, poate să-i pună pe învingătorii acestui război într-o altă lumină. Da, poate deveni acuzator. Poate să demonstreze că Franța a avut în Algeria comportament de torționar și că în Madagascar a fost criminală. Da, e în stare să asimileze nazismul Franței coloniale. Poate să bage lumea-n ceață, să schimbe subiectul discuțiilor, să-și râdă de Curte, începând prin a pretinde că este altă persoană decât cea judecată.

Și iată-l ieșind pe ușa din dos, având parcă un rol secundar, lipsit de text.

Revoltă, decepție, ură, doritorii de lovituri de teatru s-au trezit singuri în fața unei cuști goale din sticlă blindată. Iar atunci când li se răspundea că totuși, orice-ar fi, victimele vor avea parte de dreptate, unii ridicau ochii spre cer.

Victimele? Le va lipsi confruntarea cu călăii lor.

Tata nu se gândea la asta. Nu-i pășase o clipă de martiri. Venise să asiste la procesul celui care condusese Gestapoul din Lyon. Barbie ieșea din scenă? Procesul se terminase. La a doua bere mi-a vorbit despre o justiție a răzbunării.

S-a apropiat de mine.

— I-ai văzut pe avocații din față? Cu toții niște procurori!

Am ridicat din sprâncene.

— Nu e un proces, e un linșaj!

— Cum îndrăznești să spui așa ceva?

Gura lui spurcată.

— Da, linșaj! Barbie n-are în față decât acuzatori! Avocații, victimele, jurații, presa, publicul, uită-te la ei! Nici unul nu vorbește despre justiție!

Ridicase tonul.

— Îi auzi? Vântură o singură vorbă!

Și-a luat o voce plângăcioasă.

— Suntem datori să ne-amintim!

Mă uitam jur împrejur. Câteva priviri amuzate.

— Auzi, ce-nseamnă că suntem datori să ne-amintim? Doar cuvintele astea apar în ziarul tău!

Și-a golit paharul, cu capul dat pe spate.

— Nu mai e o curte cu juri, e un colocviu de istorici!

Mă simțeam stânjenit.

— Mai încet, te rog.

A făcut un gest iritat.

— Cum poți să scrii că e un proces echitabil?

Și-a ridicat paharul gol, l-a căutat din priviri pe chelner, a șovăit.

— E un învins judecat de învingători. Dacă Barbie ar fi câștigat războiul, ați fi fost cu toții în locul lui!

— Te rog, încetează!

Tatăl meu a râs veninos.

— Adevărul doare, nu?

Părea că prezența lui Klaus Barbie îl făcuse să-și recapete forța, înfumurarea, ura. Văzându-l pe SS-ist, privindu-i surâsul, ascultându-i îndrăzneala calmă, se înflăcărase. În prima zi a procesului, sperasem că-și va băga mințile-n cap. Că tânărul colaborator de 22 ani, condamnat în 1945, se va simți acolo ca în fața propriilor judecători. Și că va măsura drumul pe care îl străbătuse. Și că va vorbi cu mine. Că, după audiere, mă va târî după el la câteva beri ale adevărului. Nu, tată, nu te aflai la Berlin în 1945. Nu, nu ai luptat în ultima formațiune de luptă a Batalionului Charlemagne. Erai la pârnaie, imbecilule! Mai puțin francez decât oricine. Asta ai fi putut să-mi mărturisești între două audieri ale acestui proces. Asta s-ar fi convenit să-mi povestești. Am nevoie să știu cine ești ca să aflu de unde vin. Vreau să-mi vorbești, m-auzi, ți-o cer! Nu mai am vârsta să cred, dar am vârsta să ascult și să accept.

— Îmi datorezi acest adevăr!

Așa mi-a ieșit pe gură, când am lăsat berea din mână.

— Ce-ți datorez?

Am înlemnit. Ochi în ochii mei, cu pleoapele grele, cu sprâncenele lui de căpcăun.

Gândisem cu voce tare. Prea tare. Cu glas dogit.

Și-a dat scaunul înapoi.

— Ce-ți datorez? Ce adevăr, spune!

Câțiva oameni au întors capetele. S-a uitat la ei agresiv. Într-o pornire de furie, era în stare să se ridice, să se ducă la o masă și să lovească pe cineva.

— Mi-ai cerut să asisti la proces, nu vreau să...

— Ce adevăr? Îmi răspunzi?

Am ridicat mâinile de parcă m-aș fi predat.

— Adevărul e că trebuie să te întorci.

A scuipat pe jos. Făcea asta adesea când își dregea vocea pe stradă.

— Adevărul e că tu și procesul tău ați început să mă călcați pe nervi!

A zvârlit două bancnote pe masă și a plecat, uitându-și bastonul-spadă sprijinit de spătarul scaunului. Așa că mi-am terminat berea. Am așteptat să mă liniștesc, să nu mi se mai zbată stomacul. Articulațiile mâinii stângi mi se albiseră. M-am ridicat. Mărind pasul, aveam să-l prind din urmă la funicular. Am dat de el înaintea. L-am strigat, ținând bastonul în mână ca pe un drug de fier. Mi-a remarcat privirea. I-am simțit neliniștea.

— Îmi uitasem bastonul?

N-am răspuns, am dat drumul bastonului cu cap de vultur și l-am înhățat pe tata cu amândouă mâinile de guler. L-am înghesuit către un oblon metalic. Atâția ani după aceea și tot nu-mi dau seama de unde mi-a venit acea pornire... Și de unde am avut curajul să-i dau curs.

Parcă m-am trezit la zgomotul făcut de spatele lui izbindu-se de metal. Îl țineam prizonier pe tata, fața lui la câțiva centimetri de a mea. Nimic în ochii lui, nici spaimă, nici uimire. Asista la această scenă ca un martor de departe. Speram ca frica să treacă în cealaltă tabără, dar cel care tremura eram eu. Tocmai pusesem mâna pe Minotaur. Câteva clipe, nu mai mult. Am așteptat să-mi facă vânt, s-a dezlipit de mine fără violență. I-am dat drumul. Mi se stinsese oful. A rămas sprijinit de grilaj. Apoi i-am luat de pe jos bastonul. Încăierarea noastră paralizase strada. Niște trecători își reluau drumul tăcuți. O femeie se uita la noi de la o fereastră.

Tata mi-a smuls din mâini bastonul pe care i-l întinsesem. S-a ridicat. S-a uitat preț de o clipă la vulturul de argint. Cu gura strânsă. O umbră de dispreț. Am crezut că o să mă lovească, să mă ciomăgească ca pe un animal.

Nici vorbă. Mi-a întors spatele.

— Drăguță, ești un amărât!

Și și-a văzut de drum.

Cei de la ziar îmi închiriaseră pe timpul procesului o cameră de hotel lângă Place des Jacobins. În seara aceea însă, nu m-am întors acolo. L-am sunat dintr-o cabină telefonică pe Alain. I-am spus că sunt gata de orice. Venise momentul. Și voiam să știu.

8

Joi, 14 mai 1987

L-am cunoscut pe Alain în 1970 și am militat alături de el, atât de convingși de iminența Marii Schimbări¹¹, încât ne culcam încălțați, gata să luptăm încă de la prima geană de lumină din zori. Dar, mergând din decepții în înfrângeri, renunțaserăm să mai schimbăm cursul Istoriei. El ca s-o predea mai bine, eu doar ca s-o povestesc. Eu devenisem jurnalist, el se dedicase universității. Capitulaseram. Un crepuscul comun.

¹¹. În franceză Le Grand Soir (Seara cea Mare). Expresie care desemnează momentul revoluției sociale, o răsturnare totală a lumii vechi, prin dărâmarea sistemului capitalist și a normelor sociale în vigoare.

Tatăl prietenului meu luptase în trupele FTP¹². Unchiul său prezidase un tribunal din Ain¹³ destinat epurărilor. Crescut printre faldurile steagurilor roșu și tricolor, fusese interesat de foarte tânăr de cei care trecuseră de partea dușmanului. Își construise viața în jurul acestui episod francez. Titanii lui erau Robert Paxton, Jean-Pierre Azéma sau Serge Klarsfeld. Pasionat de lucrările lor, își orientase cercetările către Vichy, colaboraționismul francez și procesele de după război.

¹². Francirori și Partizani. Nume al mișcării de rezistență interioară franceză, înființată oficial în 1942.

¹³. Departament în sud-estul Franței, situat în regiunea Auvergne-Rhône-Alpes.

Am bătut la ușa lui în 14 mai, cu certificatul de ieșire din pușcărie al tatălui meu și cu extrasul din cazierul lui judiciar. Pentru că îmi era prieten și pentru că era istoric. Unul dintre puținii cărora le destăinuisem povestea luptelor din copilărie. Toate acele lupte pe care eroul de taică-meu mi le povestea. Și, de asemenea, singurul care le respinsese unele după celelalte. Așa cum ar fi procedat pentru o cercetare universitară, regăsise pentru mine

niște foști luptători de la Dunkerque și din operațiunea Dynamo. Știam că tata nu luptase pe plaja de la Zuydcoote împreună cu Belmondo, dar când Alain mi-a pus în față mărturiile combatanților și suferințele regimentelor lor nimicite, tata nu figura acolo. Nu fusese nicicând alături de acești viteji. Îl interesase și atentatul antigerman dintr-un cinematograful din Lyon. Totul era adevărat. Sala ajunsă un *Soldatenkino*, bomba, cei cinci militari răniți. Atât doar că această acțiune fusese săvârșită pe 17 septembrie 1942 la Paris, la Grand Rex, de către trupele FTP din detașamentul Valmy.

Cu documentele tatei în mână, Alain a zâmbit.

— Pesemne că veghează asupra ta Lorenzo din Roma, băiete.

— Cine?

— Sfântul oblăduitor al arhivarilor.

Unchiul lui lucra la Centrul Departamental al Arhivelor din Nord. Începuse în 1952, printr-o perioadă de probă de trei luni ca asistent de serviciu, cu o patalama de atestare a naționalității franceze în buzunar. Iar astăzi devenise unul dintre depositoryii istoriei acelui loc. Vârstnicii îi povestiseră despre evacuarea dosarelor în 1939, despre mutarea lor în fosta pușcărie din Lille apoi în beciurile Facultății de Drept, după bombardarea închisorii. Tatăl meu fusese judecat chiar în acest oraș și fusese încarcerat la Loos. Dosarul lui zăcea undeva pe rafturile metalice avute în grijă de unchiul lui Alain.

Descoperind însă aceste documente, a clătinat din cap.

— Să iei doar un an pentru o acuzație atât de gravă, nu prea se leagă.

Și avea dreptate.

În momentul când tata a intrat în sala de audieri, în august 1945, epurarea extrajudiciară se încheiase. Dar în Franța, pentru mulți, închisoarea încă mai însemna trei ziduri în plus. Anchetare, condamnare, spatele la zid în fața plutonului de execuție. Cum putuse oare acel tânăr pe care bunicul meu îl văzuse în Lyon îmbrăcat în uniformă germană să fie pedepsit ca un simplu borfaș?

Prietenul meu m-a întrebat dacă-i dădeam liber să cerceteze.

Da, desigur.

Și-atunci a telefonat la Lille.

Cunoscut de arhiviști și de bibliotecari, autor al unui număr de circa zece lucrări despre colaboraționism, le spusese că pregătește un eseu despre epurările din „zona interzisă” între 1944 și 1949. La vremea procesului lui Klaus Barbie și a Franței pocăite, istoricul riguros, fiu de brav luptător și de magistrat patriot, obținuse din partea Ministerului Culturii și a Direcției Arhivelor Franței o derogare specială în „scopuri istorice” pentru acces anticipat la dosarul judiciar al tatălui meu.

— N-o să ai prea mult de așteptat, camarade! Încep când poftești!

*

Atunci, după ce-l înhățasem pe tata de gât, l-am sunat pe Alain.
Voiam. Eram gata. Chiar atunci.

— Când vrei să te duci?

— Chiar acum.

A răs.

— În toiul nopții?

— În toiul nopții.

— Cu tine e mereu totul sau nimic.

Până la urmă, mi-a cerut totuși să-l însoțesc.

Tocmai terminase de mâncat. Era încurcat. La ora aceea nu mai circulau trenuri spre Paris și nici vorbă de o legătură spre Lille.

— Cu mașina ta?

Nu șofam. Nu-mi luasem permis de conducere. Mi se părea că e prea târziu. Tații le ofereau fiilor un astfel de cadou, dar eu nu fusesem odrasla unui asemenea tată. În mașină, eram cel care moțăia în dreapta sau care făcea hărmălaie în spate.

— Ai cam sărit calul!

Atunci mi-am luat o mutră de copil bătut. A răs. Apoi a sunat la unchiul lui.

Afară se lăsase deja întunericul.

— Chiar conducând rapid, n-o să poți ajunge poimâine la procesul lui Barbie.

Nu conta. Atunci, pe 14 mai, dezbaterele aveau să se învârtă în jurul bolivianului Altmann. Aveam să trecem de la război la perioada de după, când o mână de naziști încă mai sperau, prin diverse colțuri de lume, să pună din nou mâna pe putere. Specialista noastră în America Latină, acreditată în ziua respectiva, avea să acopere întreaga audiere. Iar confrății de la *France-Soir* sau *Le Matin* aveau să-mi dea însemnările lor.

În timpul drumului, lung, n-am zis nimic. Nici el. Câteva vorbe de noapte ca să zgândărim liniștea. Și să uităm de drumurile nesfârșite. Moșaiam. Trezit din când în când de opririle la marginea taluzului. Era frig. Înaintam cu geamurile închise. Alain dorise să evităm Parisul. Trecuserăm prin Troyes și prin Reims. Farurile se opinteau prin întuneric. La radio, Anita Ellis cânta *Put the Blame on Mame*. Murise Rita Hayworth și pe post era dată dublura vocii ei din filmul *Gilda*. Arborii primăverii decupați de lună. Ochii câte unui animal în lumina noastră galbenă. Ca omagiu pentru Rita Hayworth, o actriță franceză a citat-o pe cea pe care publicul francez o prefera îmbrăcată în satin pe hârtie cretată mai degrabă decât cu picioarele goale, dimineata, și nemachiată. „Bărbații adorm cu Gilda și se trezesc cu mine.“

Alain a zâmbit, fără să scape drumul din ochi.

— Da' tu cu ce tată o să te trezești?

Am ridicat din umeri.

În față, farurile violente ale unui camion.

— O să trăiești îndeajuns ca să dai pagina?

— Mai întâi vreau s-o citesc.

N-a insistat.

Cerusem să fiu alături de el, dar prezența mea era neavenită. Doar el putea să pătrundă în clădirea Arhivelor, să se prezinte la recepție, să fie admis în sala de lectură și să consulte dosarul Curții de Justiție din Lille, păstrat sub cota 9W56.

— O să poți fotografia sau fotocopia fragmente?

— Nici una, nici alta.

O lege din 1979 nu autoriza decât luarea de notițe.

M-am indispus.

— Luarea de notițe?

A fluturat din mână.

— Există legea, dar mai există și unchiu-meu.

Nu pricepeam.

— Toată săptămâna e președintele sălii de lectură.

Tot nu pricepeam.

Alain a râs.

— Las-o baltă. E problema mea, nu a ta.

Am ajuns când se crăpa de ziuă. Doar un răgaz de-o cafea. Alain se pusese deja la coadă în fața Arhivelor, cu cartea de identitate în mână.

— Și eu ce fac?

A zâmbit.

— Tu? Speri, ce să faci!

*

După un ceas, mi s-a alăturat la masa de la cafenea, în fața gării. A luat loc.

— Nu mă întreba nimic.

Nu l-am întrebat nimic.

Și-a frecat mâinile.

Îi căutam privirea.

— O bere?

Nu, un suc de mere.

Își pierduse tatăl din pricina alcoolului. Se uita temător la paharele mele.

Apoi a băut, încet, cu ochii ridicați spre cer.

A șoptit:

— Am totul!

— Totul?

— Povestea tatălui tău.

— Într-un ceas?

A ridicat din sprânceană.

— San Lorenzo și-a făcut treaba cum se cuvine.

Când s-a prezentat la recepție, Alain era așteptat de un plic. Unchiul lui fotocopiasse discret cele 124 de pagini care povesteau războiul tatălui meu.

Eram uluit. Chiar așa de simplu? Zâmbetul lui, în continuare.

— Nu-mi mai pune întrebări. Fii mai degrabă preocupat de răspunsuri.

Mai mult n-a vrut să-mi spună. S-a aplecat și a deschis servieta de piele. A pus pe masă, cu ambele mâini, un plic cenușiu.

El, eu, berea mea, sucul lui și, între noi, viața tatălui meu.

Mai întâi m-am uitat la plicul cel gros. Fără să-l deschid, fără măcar să-l ating. Știa de pe vremea anilor noștri de militantism că eram chinuit de trecutul tatălui meu. Atunci când organizația noastră politică s-a destrămat, în loc să se consume în acte de violență, unii dintre tovarăși încercau neîncetat să justifice această renunțare repetând că n-aveam nimic de ispășit. Nici naziști, nici fasciști, nici orbiți de soarele-răsare, spre deosebire de tovarășii noștri germani, italieni sau japonezi, trecutul nostru fusese răscumpărat prin mișcarea de Rezistență. Hitler și hoardele lui, Pétain și dulăii lui fuseseră măturați de mamele și de tații noștri. Eram copiii victoriei și aveam motive să fim mândri. Nici o vină colectivă nu putea justifica violența politică. Așa stăteau lucrurile, și stăteau bine. Îmi amintesc de Alain în timpul acestor discuții întârziate. Stânjeneala mea, privirile lui de frate. Eu, fiul unui colaboraționist despre care nu știam nimic, aplaudam ca și ceilalți legenda părinților noștri. Toată lumea se lăsase dusă de nas, nu și el. Dar nu m-a trădat niciodată. Nici măcar printr-un zâmbet sau vreun semn complice cu ochiul. Asemenea tuturor celorlalți, respiram acea tinerețe fără de umbră care-și putea privi bătrânii în ochi. Și tocmai bătrânii ăia o țineau una și bună că o zbârcisem și că faptul că ne revendicam în anul 1970 din Rezistență n-avea mai multă noimă decât strigătul nostru *CRS-SS*¹⁴ din stradă.

14. Sloganul, care face referință la CRS (Companiile Republicane de Securitate) și la SS (Scutz Staffel-ul german), a fost modul manifestanților francezi din mai '68 de a sugera similitudinea dintre brutalitatea forțelor polițienești franceze și aceea a uneia dintre cele mai cumplite organizații criminale din istorie.

Alain știa toate astea. Îndoielile mele, suferințele mele, toate întrebările mele fără răspuns. Și mi-a fost mereu alături, în toți anii care au urmat. Cu nespus de multă sfială și prietenie. Așeza pe o masă de cafea paginile semnate și stampilate care aveau în sfârșit să spună adevărul.

Am întins mâna. A rătăcit deasupra plicului fierbinte. M-am uitat la prietenul meu. Înțelesese. Clipa aceasta trebuia să fie numai a mea.

— Știi ce? I-am promis Lolei că-i aduc un mereng. S-a aplecat peste masă: Te superi dacă te părăsesc vreun sfert de oră?

Zâmbetele noastre. Nici o vorbă. Se împlineau cincisprezece ani de când stăpânea aceste maniere elegante.

N-am apucat plicul în mâini. I-am rupt doar unul din colțuri. Înăuntru era un dosar gros legat cu două elastice. L-am scos.

Și apoi l-am deschis.

Prima pagină era coperta dosarului tatălui meu. „Anul 1944“ având, în centru, cuvintele „Parchetul grefei de la Curtea de Justiție din Lille“. Documentul indica faptul că împotriva lui fusese inițiată o anumită procedură. Numele său, scris cu litere iscusite și subliniat cu o linie care era probabil roșie. Vârsta lui, 22 de ani. Profesia? Lucrător cromare electrolitică.

Cromare?

Operațiunea prin care faci lucrurile să lucească.

Am surâs. Era singura meserie despre care uitase să-mi vorbească.

Natura infracțiunii: „Atingere la siguranța exterioară a statului. Colaborare.“

Am ras un gât de bere. „Colaborare“, cuvântul ăsta îmi stătea în minte și pe buze, dar nu mi l-aș fi închipuit niciodată pe un document oficial. O ștampilă datată indica 20 decembrie 1944, ziua în care comisarul guvernamental fusese înștiințat. Dar și 18 august 1945, data procesului său, împreună cu hotărârea Curții, anul acela de pușcărie și cei cinci ani de degradare civică națională. Pedeapsa pentru ticăloșie.

Mi-am plimbat două degete peste fotocopie. Deși era alb-negru, se păstrase totul. Semnele timpului, cutele, scrijelirile, decolorarea de la soare, vestigiile autocolantelor. Dar și scrisul tuturor celor care trebuiseră să te interogheze. Cifre misterioase cu stiloul, cu creionul moale, o ștersătură aiurea de grefier.

Numărul sub care erai anchetat: 202. Iar judecătorul tău se numea Henri

Vulliet.

Am închis copertile, am tras la loc elasticele și am băgat dosarul în plic. Masa aceea, bistroul ăla, acea dimineață de joi nu erau nimerite pentru ceremonial. Ca să merg pe urmele tale, aș avea nevoie de timp, de curaj, de liniște și de singurătate.

Nu puteam să-ți răsfoiesc crima așa cum frunzărești o revistă.

Când s-a întors Alain, îmi terminam cea de-a treia bere. Găsise cea mai bună beza cu ciocolată din regiune pentru fiică-sa. Și încă una pentru mine, cât să-mi îndulcesc amărăciunea. A văzut plicul desfăcut pe masă. Nu m-a întrebat nimic, nu i-am spus nimic. Avea civilitatea vechilor prieteni, la care suni în miezul nopții și care-ți deschid fără să te întrebe nimic, după care străbat Franța dus-întors fără să se plângă.

S-a așezat la volan. Îmi așezasem dosarul tatei pe genunchi.

S-a uitat la el.

— O să-mi spui?

— Sigur.

Hotărâsem însă să aștept momentul potrivit.

Saint-Quentin, Laon, întoarcerea a fost lungă și anevoioasă. N-am dormit decât două ceasuri pe marginea drumului național, am mâncat niște pâine cu șuncă. Când am ajuns la Lyon, Palatul de Justiție își închisese porțile. Am sunat-o pe mama. Tata nu plecase. Avea să se întoarcă mâine la proces, poate. Era îngrijorată.

— Dar ce i-ai făcut?

— Nimic, mamă.

Nimic, mamă. Doar l-am îmbrâncit puternic spre un grilaj de fier.

— Altfel, e totul bine?

— Da, mamă, foarte bine.

Da, mamă, foarte bine. Am dosarul penal al tatei, colaboraționistul, așezat pe pernă.

— Te sâcăie ceva?

— Nu, mamă.

Nu, mamă, am doar impresia că-l trădez pe tatăl meu și pe soțul tău.

9

Procesul lui Klaus Barbie

Vineri, 15 mai 1987

În seara celei de-a cincea audieri, tata mi-a lăsat un mesaj în cutia de la hotel, lângă cheie. O hârtie cu pătrățele, împăturită în patru.

„Ai făcut bine că ai insistat, m-am distrat la culme.“

Două zile după încăierarea noastră, s-a întors. La locul lui, în fundul sălii. Dintr-un meniu de restaurant, meșteșugise un cartonaș cu „rezervat“ pe care îl lăsa la vedere pe scaunul lui. La sosire, am ezitat să-l salut. Încă nu-i deschisese dosarul. Prea greu. Dormisem prost. Vinovăția îmi frământa stomacul. După ce ridicasem mâna asupra tatei, mă pregăteam să-i terfelesc trecutul. Iar în stradă nu făcuse nimic ca să se apere. El, care putea să fărâme o mobilă cu o lovitură de cot, care putea să bușească o moacă pentru o vorbă necuvenită, nu reacționase. Nimic din ceea ce ni se întâmplase în seara aceea nu semăna cu noi. Nu aveam acea furie în mine, nu adăpostea acea pace în el. De ce nu reacționase? Pentru că devenisem bărbat? Pentru că eram fiul lui? Am fi putut, zău, să ne batem. Nu știu cine ar fi câștigat. Lângă Alain, în mașină, am derulat din nou imaginile acestei înfruntări. Mi-am spus că, poate, mă ferise de el. Iar această gingășie mi s-a părut de nesuportat. Așa încât nu, nu i-am ieșit în întâmpinare, acolo, în sala pașilor pierduți. Nu doream nici să mă explic, nici să mă scuz ori să-l las măcar să-mi bănuiască prezența.

Mă întorceam de la Lille dimpreună cu viața lui.

Pe tata îl apucase râsul. Eliberat de clientul său, maestrul Vergès se transformase în clown.

Avocații din față nu acceptaseră politica scaunului gol. Plecaseră la

război în neorânduială, pentru întâia oară dezbinați.

— Folosiți forța ca să-l aduceți în fața Curții, au strigat unii.

— Nu stă în obiceiul acestei țări, au pledat ceilalți.

— Reprezintă comunitatea evreiască, iar aceasta e divizată, a mărturisit al treilea.

Singur în boxa lui imensă, avocatul apărării a început atunci bătaia de joc. I-a luat în balon pe toți protagoniștii părții civile, umflându-și obrazii, holbându-se, bâțâind din cap în timp ce zâmbea, uitându-se țintă în ochii confrăților agasați. Și, pe măsură ce-și maimuțarea adversarii, îngânându-i pe refrenul infantil „tranca- fleanca mere acre“, aceștia se crispau și mai tare. Maestrul Pierre Lombard s-a ridicat, cerându-i președintelui Cerdini să pună capăt acestor scâlâmbăieli.

Gest nevinovat al lui Vergès. Care scâlâmbăieli?

Două zile fără acuzat nu pricinuiseră prejudicii. Curtea putuse, în lipsa lui, să-i evoce mârșăviile din Bolivia, de după război. Fugarul Barbie profitase de tulburări și devenise ofițer al armatei boliviene. Ajutat de prieteni SS-iști și de niște fasciști italieni, înființase „Logodnicii morții“, un grup paramilitar care opera acolo unde nu se încumetau să meargă forțele regulate. Sprijinise de asemenea înființarea unor lagăre de concentrare anticomuniste și antisindicaliste, centre de interogare și de tortură.

Departa de Izieu, de razia din rue Sainte-Catherine sau de ultimul convoi către moarte, Altmann redevenise Barbie.

Pierre Truche s-a ridicat. Procurorul voia să se termine cu zâzania.

— Dacă va veni aici, va fi un moșneag mut, împins în cărucior.

Celor care continuau să ceară prezența acuzatului:

— Nu vreau să-l transform în martir.

Pentru el, intervalul când aveau să apară „martorii, cei răzleți, cei care cunoscuseră suferința cu tot trupul lor și dincolo de el“ nu putea fi momentul unei confruntări tăcute. Sau locul unei jelanii generale.

Încă o dată, președintele a constatat „refuzul nejustificat“ al acuzatului de a compărea și a declarat că prezența lui nu era indispensabilă. Dar a adăugat:

— Cel puțin în circumstanțele actuale.

Rândurile cu jurnaliști au fremătat. Curtea tocmai lăsase crăpată ușa pentru o întoarcere a acuzatului. Cei de la agențiile de presă au părăsit sala ca să-și dicteze informările. Vergès, în schimb, s-a cufundat din nou în dosare, cu privirea ascunsă de ochelarii din baga. Măscăriciul de șantan își isprăvise numărul. Știa că zilele următoare aveau să fie anevoioase. Astăzi însă, avocatul apărării îl făcuse pe tata să râdă. Și-i oferise o cale să rămână la proces. Avea să se întoarcă a doua zi cu capul sus, chiar dacă fusese îmbrâncit de fiul său în plină stradă, ca într-o încăierare de haimanale.

Sâmbătă, 16 mai 1987

În dimineața asta, am împlinit 35 de ani. Aniversările mele din copilărie nu fuseseră prea vesele, așa că azi voiam să-mi ofer un strop de adevăr. Cu dosarul tău în mână, am hotărât să citesc procesul-verbal al primei înfățișări. Restul putea să aștepte. Rechizitoriul de informare, mandatul de arestare preventivă, zecile de declarații, comisiile rogatorii, documentele parafate de Jandarmeria Națională, de Curtea de Justiție din Lille, de judecătoria de instrucție de aproape pretutindeni, de Tribunalul permanent al circumscripției regionale nr. 1... N-am citit nimic din toate astea. Doar anteturile, primele rânduri, literele alea prost aliniate, culese cu o mașină de scris obosită pe hârtie foarte subțire. Am privit și numele învingătorilor noi-nouți care te-au interogat. Care dintre ei venise din *maquis*, cu mâinile pline de praf de pușcă? Ori doar ieșiseră dintr-un tufiș în care se ascunseseră mai înainte? Inspectori, comisari, magistrați. Tot atâtea funcții mânjite în patru ani de mârșăvie, care își recăpătaseră lumina și demnitatea.

Și-atunci te-am văzut. Pe tine, tatăl meu arestat. Ei și cu tine în jurul unei mese. Tu, de partea suspectilor, ei, de cea a ireproșabililor. Funcționarii reciclaseră documentele poliției lui Pétain. În capul paginii încă era trecut STATUL FRANCEZ. Epurarea fusese urgentă. Lipsiți de tipografie, trebuiau să se miște repede. Ca să-i pedepsească pe niște ticăloși ca taică-meu, au folosit hârtoagele care slujiseră la condamnarea eroilor. Anumite formulare striveau dictatura de la Vichy cu vorbele REPUBLICA FRANCEZĂ, șampilate cu o cerneală atât de străvezie, încât lăsa să apară urmele statului-canalie.

Pe bărbații aceia din fața ta mi i-am închipuit ascultându-te încruntați. Încercând să-i facă tatei un portret de tânăr dezorientat. De puști mirosind a trădare, care trebuia silit să mărturisească. Cum era oare Victor Harbonnier,

șeful serviciului de Supraveghere a Teritoriului din Lille? Dar Robert Pugnières, adjunctul comisarului general din Lyon? Dar grefierul Deblauwe? Dar inspectorul Renard? Și toți ceilalți care te-au interogat, pe tine, fiu al Loarei trecut de partea dușmanului? Toți cei care au semnat aceste documente și care din nebăgare de seamă au întins iscălitura încă umedă cu mâneca. Am văzut o sală cenușie, fumul de țigară, o pipă stinsă într-o scrumieră, o pălărie de pâslă uitată pe o masă, impermeabile agățate în cuiere de perete. Am văzut privirile aspre, mustățile ca pe vremuri, o Legiune de Onoare stând din nou pe reverul unui polițist.

Dar tu, tu cum erai? Aveai 22 de ani. Adineaori, de pe marginea fișei informative despre tine, am aflat cât erai de instruit: „Studii primare. Știe să scrie și să citească“. Nimic mai mult. Un școlar care termină școala primară și care așteaptă vârsta la care să poată munci ca să lustruiască mașinăriile dintr-o tipografie, apoi să care lăzi cu haine și în cele din urmă să intre într-un lanț de producție al unei uzine de pedale de bicicletă, în regiunea Loire.

S-ar fi convenit să-ți ordonez cronologic dosarul, bucată cu bucată, dar încă nu aveam curaj. Poate mâine. Duminica a fost mereu pentru mine o zi de pauză care trebuie umplută. Înainte însă, am scos o foaie din dosarul tău. Am extras cu două degete o fotocopie dintre altele. Era procesul-verbal nr. 20, al audierii lui André Bordry, un vecin al părinților tăi din Forez, comuna unde locuiau. Mi l-am închipuit și pe el. Plin de sine, trecând pragul celei de-a 14-a legiuni a jandarmeriei din Loire, pe 15 iunie 1945, la ora 17, ca să ateste „comportamentul și joasa moralitate“ a familiei colaboraționistului.

Tata? „Provenit dintr-o familie de alcoolici, mai ales mama. A fost crescut de bunica lui.“ Încă o dată, tata? „În timpul Ocupației, am auzit de la mai multe persoane din localitatea mea că a fost văzut îmbrăcat în uniformă germană pe străzile din Saint-Étienne. Eu personal însă nu l-am văzut niciodată așa.“ Mi l-am imaginat pe Claudius Ducreux, sergent-major, comandant al brigăzii de jandarmerie din Andrézieux, punându-l pe martor să reformuleze o frază, ajutându-l să clarifice un cuvânt. „De asemenea, am auzit că e posibil să fi dispus arestarea mai multor persoane.“ M-am cutremurat. „Am auzit că...”

Ce-o fi făcut oare judecătorul de instrucție din Montbrison cu această mărturie?

Procesul lui Klaus Barbie

Miercuri, 20 mai 1987

Apoi au sosit. Numele nesigure, vocile răgușite, frazele șovăielnice, spinările cocârjate sau bătoase, mâinile încleștate pe bară, amintirile care se bulucesc, care scapă printre degete, care rănesc memoria sau care s-au rătăcit, lacrimile înghițite, ochii uscați, furiile înăbușite, sufletele în răspas, picioarele șubrezite de atâta stat în poziție de drepti, părul coliliu, costumele luxoase, grupurile nevoiașe, stafiile.

Martorii aștia erau în sfârșit aici. După zeci de ceasuri hărăzite vorbelor, vorbelor frumoase, vorbelor neghioabe, vorbelor de duh, clenciurilor procedurale, efectelor, așteptărilor, lui Barbie cel chemat zilnic de pomană și care zilnic stârnea polemici fără noimă, a intrat în sala de audieri Léa Katz. S-a apropiat de microfonul martorilor. Și-a pus geanta pe dușumea. Și-a dat pe spate părul sur și a povestit cu voce molcomă.

Pe 9 februarie 1943, fata, care trăiește împreună cu mama ei într-un apartament cu chirie din Villeurbaine, e supusă unui control de către poliția franceză. Imobilul e împresurat de uniforme. În clipa când își prezintă actele, îi aude pe scări pe doi funcționari care vorbesc despre arestarea unor evrei în ziua următoare, pe cheiul Tilsitt. Léa Katz are 16 ani. De îndată ce polițiștii ridică asediul, dă fuga să-l avertizeze pe rabinul Kaplan.

— Mi-a spus că nu era în ziua lui de serviciu religios și m-a sfătuit să-l înștiințez pe un alt rabin, care se afla la Uniunea Generală a Israeliților din Franța, pe rue Sainte-Catherine.

UGIF? Léa a explicat. În sediul acestei organizații, creată de regimul Vichy ca să controleze mai bine situația, se înghesuie evreii cei mai sărmani, cei mai amărâți. Împinși de nevoi, află acolo alinare, ajutor moral

sau material, ceva bani, un sfat, un sprijin. Încă de dimineață, centrala de comunicații a UGIF repetă neîncetat, sub constrângere, că nici o informație nu poate fi oferită telefonic. Pentru orice lămurire, trebuie venit la fața locului. E o capcană.

La ordinul lui Klaus Barbie, Gestapoul stă la pândă în clădire.

— După ce am rotit mânerul ușii, i-am zărit imediat pe domnii cu mantale de piele. Unul dintre ei m-a tras înăuntru și a închis ușa după mine.

Am ridicat capul. Jurnaliștii își notau totul, în tăcere. Respiram anevoie. M-am întors. Tata își luase mutra lui supărată. Cea care îi schimonosea gura când se plictisea.

Luni, Curtea se străduise să stabilească responsabilitatea lui Barbie în problema trimerii ultimului convoi spre Auschwitz. Spre deosebire de Izieu și de arestările din rue Sante-Catherine, nu exista nici un document semnat de mâna lui care să-l implice în deportarea a 650 de persoane pe 11 august 1944. Această lacună era singurul punct slab al acușării.

Înainte chiar să compară la Lyon, Barbie jurase că „nu știa nimic” despre ceea ce se întâmpla în lagăre. După el, soarta evreilor depindea de o subsecție din Lyon a poliției germane de securitate, iar el, șef peste întreg Gestapoul, habar nu avea despre ceea ce se hotăra în biroul de alături. Mai mult, ca și Helmut Knochen, superiorul lui în Franța aflată sub ocupație, Barbie a explicat că aflase de-abia în timpul procesului de la Nürenberg ce destin le era hărăzit nefericiților. Crezând până atunci că expresia „soluție finală” desemna crearea unui stat evreiesc independent.

De data asta, tata a dat din cap. Nu pentru public ori pentru mine, ci pentru el însuși. Un gest discret care exprima adeziunea. După mesajul pe care mi-l lăsase în cutia de la recepția hotelului, nu mai vorbiserăm. Nu mă așteptase la încheierea audierii și nici eu nu îl căutasem. Dar se întorsese luni, marți și apoi azi. De două zile încoace, avea un bloc-notes așezat pe genunchi. Un soi de mapă din piele pentru conferințe. Când întorceam capul, îl vedeam adesea cu stiloul în mână. Ai fi zis că e un jurnalist rătăcit în mijlocul publicului.

Acum însă, când vorbea doamna Katz, tata lăsase stiloul deoparte. Nici o victimă nu îi trezise vreodată interesul. Iar eu am privit cât era de neîncrezător în acea mărturie.

*

De două zile încoace mi-era greu să urmăresc procesul, să mă concentrez, să mă las torturat de dezbateri. În dosarul tău, mă dusesem direct la condamnare. Când am terminat, tremuram. La enunțul sentinței, un an de închisoare plus cinci ani de decădere din drepturi, Alain mi-a spus ceva care m-a întors pe dos:

— Probabil că a fost pentru un denunț.

Atunci am scormonit la întâmplare printre documente, l-am căutat pe tatăl turnător dând un evreu pe mâna poliției sau vânzând dușmanului un patriot, dar nimic din toate astea. Nu fuseseși nici cioclu, nici informator, n-ai fost coada de topor a nimănui. M-am simțit ușurat. Și mi-a fost rușine că m-am simțit așa.

*

— Mama e bolnavă, am venit după un medic, explică Léa Katz gestapovistului care o înhață.

După patruzeci de ani, femeia scapă un oftat ciudat. Același pe care l-a scos atunci puștoaica arătând cartea de identitate. Președintele Cerdini o ascultă cu atenție. Martora i s-a adresat de trei ori la rând cu „maestre“.

— Emoția, sunt tulburată, domnule președinte.

Când gestapovistul remarcă ștampila roșie care pătează documentul, zice:

— Ia uite, încă o mătă jidovească!

Geanta îi e smulsă din mână. E aruncată într-o încăpere ticsită, cu ușa rămasă deschisă.

— Ceilalți îmi făceau semne să o iau la sănătoasa. Nu pricepeam.

Apoi i-au luat de-acolo pe bărbați.

— Îmi amintesc de un domn înalt cu barbă albă, se ruga într-un ungher.

Apoi instinctul supraviețuirii. Secunda aceea năucitoare care spune „acum ori niciodată“.

— Mi-am zis: trebuie să-mi încerc norocul.

Se adresează unui „domn în negru care se afla acolo“.

Léa Katz a oftat încă o dată, prelung, sufocând de emoție întreaga sală.

— I-am spus că mama era bolnavă, că voiam s-o avertizez și că aveam să mă întorc.

„Vorbește în germană!“ îi poruncește polițistul. Atunci ea repetă fraza în această limbă. Gestapovistul îi dă o pereche de palme.

Léa Katz s-a uitat la jurați și la Curte.

— Apoi mi-a zis aceste vorbe: „Secătură obraznică ce ești! Ai zis că nu vorbești nemțește, dar când a fost vorba să implori, ai știut!“

S-a adresat Curții în nemțește. O tiradă violentă făcută să rămână în minte.

Momentul în care se joacă totul. Léa îl privește pe polițist. Ce se întâmplă? I-a venit vreo idee? E-o slăbiciune? Un gând îndreptat spre altă mamă? Ori poate nimic. A avut noroc. Așa a fost să fie. Neamțul acceptă. Îi spune să se prezinte a doua zi la hotelul Terminus din Perrache, la sediul Gestapoului. E liberă.

Coboară scările în fugă. Se năpustește în stradă. Urcă din mers în tramvaiul nr. 7 și le explică pasagerilor că a scăpat de o razie. În schimbul unui timbru de rație, cineva îi dă un bilet de tramvai. E roșcată, se vopsește brunetă. Intră, împreună cu mama ei, în clandestinitate și mulțumește astăzi Curții cu Juri din Lyon pentru „acele familii de francezi care au riscat atât ca să le ascundă“.

— Doriți niște exemple?

Cei din sală aprobă la unison dând din cap.

După momentul rue Sainte-Catherine, Léa nu mai are acte de identitate, fiindcă au rămas în mâinile Gestapoului. La sfatul unei prietene, le va declara pierdute la comisariatul de poliție din Saint-Jean. Funcționarul închide ochii. Fără să facă vreo verificare, notează pe recipisă ce îi dictează tânăra. În altă zi, la Villeurbaine, e prinsă într-o nouă razie. La postul de poliție, comisarul o remarcă pe tânăra care fusese ridicată, stând ghemuită pe o banchetă. „Ce caută asta aici?“ își întreabă el oamenii. Îi răspund că nu are asupra ei decât o recipisă suspectă. Șeful ridică din umeri. „E-n regulă, am originalul la mine în birou“, minte el. Și le cere polițailor s-o lase să plece.

N-am simțit cum mă năpădește. Mi-a fost rușine. Trei picături pe foaia din carnet. Trei lacrimi îmi diluaseră scrisul. Mi-am șters ochii pe furiș. M-am întors. Tata scria. Am întâlnit privirea tulburată a unei prietene jurnaliste. Obrajii îi luceau. Nu se ascundea. Am scris:

„Nimeni n-a avut cunoștință de numele acestor polițiști și nu i-a aplaudat. Aceste lucruri remarcabile, puse cap la cap, ajung să aibă chipul celui mai autentic curaj.“

În timp ce dezbaterile erau suspendate, am început să visez. Uite, niște polițiști de felul acestora te interogaseră. Niște tipi ca ei, care-și riscaseră viața în timpul Ocupației, care violaseră niște legi descreierate, care nu se supuseseră ordinelor ilegale și care-și mințiseră șefii ca să salveze o micuță evreică pe care n-aveau s-o mai revadă nicicând. În timpul pauzei, în mijlocul vacarmului, al discuțiilor avocaților, al rumorii din public, al ziaristilor care traduceau pentru colegii lor străini secvențe din audiere, m-am dus spre fundul sălii spunându-mi că Franța aceea fusese frumoasă. Ea era cea care te judecase, și avusese tot dreptul s-o facă. Acesta e motivul pentru care acceptasem să asisti la proces. Ca să te pocnească drept în moalele capului țara asta cutezătoare. Și copiii din Izieu. Și deportările. Ca să pleci de la fiecare audiere ca la ieșirea dintr-un ring de box, clătinându-te sub scatoalcele unei istorii care n-a fost istoria ta. Dar nimic nu te-atingea.

Îți părăsiseși locul. Te-am văzut pe treptele Palatului, vorbind în gura mare, înconjurat de niște studenți veniți acolo cu profesorul lor. Îți lăsaseși bloc-notesul pe scaun, cu pixul prins sub un elastic. Pe coperta de piele a mapei, gravate în relief, cuvintele aurite PREȘEDINȚIA REPUBLICII înconjurau efigia stejarului și măslinului înlănțuiți¹⁵.

¹⁵. Frunzele de stejar și de măslin înlănțuite într-o ghirlandă evocă autoritatea și liniștea publică (sau longevitatea) și sunt prezente pe hainele de aparat sau recuzita oficială a prefecților francezi.

Când a intrat în sală Michel Goldberg, tatăl meu tocmai se așezase, deranjându-i pe cei din jur. Soneria se auzise cu mult înainte. Tata începuse să-și caute o poziție confortabilă. Tatăl lui Michel se aflase și el pe rue Sainte-Catherine în timpul arestărilor. Dorise să-și ducă fiul la centrul evreiesc, dar era frig, se pusese zăpadă, iar încălțările copilului erau jerpelite. Michel Goldberg avea 4 ani. Pe o vreme mai blândă și cu o pereche de bocanci potriviți, și-ar fi însoțit tatăl până la UGIF și, asemenea lui, nu s-ar mai fi întors niciodată.

— Nu știam că sunt evreu. Nu știam ce însemna să fii evreu, domnule președinte.

I-a elogiât și el pe acei vecini care-și „pierdeau“ cartea de identitate ca să o dea unor evrei. L-a elogiât pe acel francez oarecare care l-a salvat, l-a ascuns, s-a ocupat de el și l-a transformat în propriul său nepot, până i-a găsit niște acte false acceptabile.

Însă băiatul nu și-a mai revăzut tatăl. A devenit adolescent, apoi bărbat, surpat pe dinăuntru de această absență și de muțenia lagărului de concentrare.

— Atunci începi să porți doliu și cu el trăiești toată viața.

M-am întors încă o dată. Tata căsca, fără să-și ducă mâna la gură. M-așteptam. Iar un deportat? O să tot depună mărturie unul după altul? El venea pentru circ, nu pentru lacrimi. Îi plăceau ieșirile furioase ale lui Vergès, se delecta cu disensiunile care-i șubrezeau pe cei din primele rânduri. Imaginea lui despre justiție era una de televizor, cu efecte patetice, răsturnări de situație, lovituri de teatru. Era fascinat de tribuni și dezgustat de plângeri. Eroii săi din sală se numeau Jean-Louis Tixier-Vignancour și Jacques Isorni. Cel dintâi obținuse achitarea lui Céline, cel de-al doilea îl apăraseră pe Pétain.

— Avocații tăi n-au pic de ștaif, mi-a strecurat el la începutul procesului.

Al lui era singur, ai mei – o ceată.

— Vor cu toții să apară în fotografie.

Cu toate astea, doi dintre apărătorii victimelor aveau parte de îngăduință în sufletul lui. Era ca un aviator aflat în zbor care-și salută în plină luptă dușmanul. Serge Klarsfeld, pentru că „și-a petrecut întreaga viață pe baricade“, și François La Phuong, pentru că era „o somitate din Lyon încolțită de niște potâi pariziene“.

Știam ce avea să ne povestească Michel Goldberg. De aceea m-am ridicat și m-am sprijinit cu spatele de una dintre coloanele corintice ale sălii de audieri. Voiam ca tata să nu mă vadă, dar doream să-l am sub priviri.

În 1974, când Curtea Supremă din Bolivia refuză să-l extrădeze în Franța pe Klaus Barbie, Michel Goldberg se hotărăște să-l asasineze. Face rost de un revolver și ia avionul ca să dea de el. În fundul sălii, tata nu mai scrie. A ieșit din joc. Aplecat în față, cu pumnul sub falcă, ascultă.

— Nu-mi făceam iluzia că dețin un mandat al poporului evreu sau

francez. Nu aveam nici o misiune, nici vreo obligație. Era o chestiune personală.

Freamăt în sală. Martorul se preface că e jurnalist. Și ajunge timp de o oră să stea față în față cu omul care i-a omorât tatăl. Îl intervievează. Barbie își umflă mușchii: „Eram mai puternic decât un general.“ Dar mai spune și că nu s-a ocupat de evrei. Și, pe măsură ce SS-istul se relaxează, arma din buzunarul micului orfan devine mai grea.

— Mi s-a părut atunci vrednic doar de dispreț. Plin de contradicții, mai degrabă mediocru. Nu m-a cuprins acel val de ură care să mă împingă să apăs pe trăgaci.

Tatăl meu părea siderat. De parcă ar fi întâlnit un bărbat făcut pe același calapod cu el.

— Mi-am spus că trebuia să acționez cu sânge rece. Mi-am închipuit că el și cu mine aparținem unor rase diferite.

S-a îndreptat de spate, a ridicat capul și s-a uitat direct la Curte.

— Dar n-am făcut-o, domnule președinte.

Tata clipea nervos. Bălăngănea din cap murmurând „ia uite, domne“, de parcă era uluit de ceva anume. Privea în dreapta, în stânga. Și căuta alți ochi stupefiați.

*

După audiere, m-am dus la el.

— Așadar?

— Incredibilă povestea tipului ăsta care a fost cât pe ce să-l ucidă pe Barbie!

— Nu-i o poveste.

Și-a deschis brațele.

— Înghiți totul pe nemestecate, nu?

A coborât tonul.

— Barbie i-a ucis tatăl, are un revolver, e față-n față cu el și nu trage?

— Nu. Voia să fie judecat legal.

Tata cobora treptele. Un pic mai încovoiat decât înainte de cearta noastră. S-a oprit pe trotuar.

— N-ai înțeles că-i o făcătură?

— Cum adică?

— Francezii cei de treabă care nu denunță pe nimeni, aproape toată populația îi ascunde pe evrei, polițaii le fac acte false, nemții îi dau drumul unei suspecte în plină razie și o roagă să vină a doua zi, Barbie îl primește pe un jurnalist evreu, deși știe că Mossadul e pe urmele lui?

A ridicat din umeri.

— Ca să nu mai zic de individul ăsta, fiu de deportat care așteaptă de când lumea să-i pună pielea-n băț lui Barbie? E față în față cu el, singur cu o armă în buzunar, și ce face el, mă rog? Ei bine, nu trage, pentru că socotește că asasinul tatălui său e „mai degrabă mediocru“?

Îmi face cu ochiul.

— Franța Rezistenței, Franța binevoitoare?

Vorbea în mers.

— E Istoria rescrisă de învingători!

Cu ton provocator:

— Ce-o să bagi la jurnal? Că morala acestui proces e triumful democrației în fața barbariei? Cruzimea înfrântă de clemență?

Eram îngrozit. A râs. Apoi și-a rotit arătătorul în jurul tâmpiei.

— Îți dă de gândit, așa-i?

Și-a pus servieta pe caldarâm și și-a ridicat pantalonii cu ambele mâini.

— E bine să cazi puțin pe gânduri. Te primenești, și asta-mi place.

S-a uitat spre cer, spre fluviu, tristul lui refugiu din depărtare.

— Noroc cu taică-tău că te-ajută să vezi mai limpede, nu?

Apoi a ridicat o mână în semn de despărțire.

— Cândva o să-mi mulțumești.

Te-ai înrolat înainte să primești ordinul de recrutare la 18 ani. Pe un prim proces-verbal, cu data de 18 noiembrie 1944 și marcat cu o cruce dublă de Lorena¹⁶ nouă-nouă, comisarul de la Siguranța Națională din Lille arată că te-ai alăturat Regimentului 81 de infanterie alpină din Montpellier pe 9 februarie 1940. Te-ai înregimentat în armata franceză cu patru luni înainte de armistițiu¹⁷.

¹⁶. Crucea de Lorena (La Croix de Lorraine), simbol al Franței Libere în timpul Ocupației.

¹⁷. Armistițiul din 22 iunie 1940 a fost o convenție semnată între al Treilea Reich, reprezentat de generalul Keitel, și ultimul guvern al celei de-a Treia Republici, condus de mareșalul Pétain, în vederea suspendării ostilităților deschise prin declarația de război a Franței față de Germania din 3 septembrie 1939.

Am privit cerul amenințător prin fereastra deschisă. Tocmai ai părăsit uzina de pedale de bicicletă și străbați Franța ca să te alături acelui batalion. De ce tocmai acela? Pentru că i se zicea „Regimentul flăcării“ și era însărcinat să întetească focul etern al soldatului necunoscut? Pentru că pe drapelul lui erau evocate în broderie bătălia de la Valmy sau cea din Flandra? Nu. Tu, băiat din Forez, habar n-aveai de toate astea. Ai fi putut rămâne în pantaloni scurți, ucenic fără educație găzduit de bunica lui într-un cătun din Loire, dar ai vrut să mergi la război. Dar asta n-avea să dureze decât până ai ajuns pe front. Ai plecat într-acolo la începutul lui iunie 1940 și ai fost încolțit și arestat după doar câteva zile. Afirmi că, între timp, te-ai luptat în Mayenne și că apoi ai fost dezarmat de nemți în Normandia, la doar o zi de mers de regimentul tău. Într-o lucrare despre debandada de după înfrângere, am citit că trupa ta s-a scindat în regiunea Abbeville. O parte din soldați a izbutit să se imbarce spre Anglia, ceilalți au capitulat. Tu erai dintre cei care au ridicat mâinile sus. Și iată-te precum sute de mii de alți băieți francezi, fără armă și centură, cu bocancii noroiți și uniforma

sfâșiată, rătăcind pe drumurile țării tale înfrânte.

„Reușind să evaderez, am făcut rost de haine civile și m-am dus la Lyon unde am fost lăsat la vatră pe 20 iulie 1940.“

N-am mai găsit în nici un alt loc din dosarul tău această evadare curajoasă, expusă detaliat în fața primului comisar care te-a interogat în 1944. Audiat de un judecător de instrucție din Lille în 27 iunie 1945, semnalezi pur și simplu: „După armistițiu, am fost demobilizat“. Nu mai apare nici o arestare, nici o evadare, momentele acelea de glorie au dispărut, alungate fiind de reflecțiile prudente inspirate de cele șapte luni de pușcărie.

Iată-te deci lăsat la vatră, înapoi la muncă și la familia ta, dar afirmi că ai ales patria. Povestești, polițistul bate la mașină. Iar istorisirea ta e amețitoare. Când am parcurs aceste rapoarte, te-am văzut pe tine cel de mai târziu, atunci când aveai să fii tată. Gesturile tale largi din camera mea de copil, ochii tăi lacrimoși, vocea gravă, șuierăturile tale când imitai gloanțele.

Pe 4 februarie 1941, spui că te duci la Marsilia ca să ajungi în Portugalia și să te alături „armatei generalului De Gaulle“ în Siria. Această frază a fost însemnată pe margine de către comisarul care te interoga. Demersul tău e „sortit eșecului“. Atunci faci pe braconierul în munții din Țara Bascilor, încercând să treci către Spania, dar tot fără succes. Stânga-mprejur. Cobori până la Perpignan și îți propui să ajungi la Casablanca. Așa încât ceri să te înrolezi în al șaselea regiment de tiraliori senegalezi din Armata de Armistițiu, alcătuită dintr-o mână de regimente franceze păstrate de Vichy cu acordul Berlinului, pentru ca Franța să creadă că încă mai are soldați la dispoziție. Ce-aveai de gând? Același lucru. Să te încorporezi în acest simulacru de armată ca apoi să dezertezi și să te alături gaulliștilor. Dar, în „fața încetinelii cu care se mișcă lucrurile“, le spui tu anchetatorilor, hotărăști să rămâi în Franța și te înrolezi în Regimentul 5 de infanterie de la Saint-Étienne, element de primă importanță al acestei formațiuni himerice. Situație atestată de fotografii. Iată-te încă o dată în uniformă franceză, cu tresa pe umărul stâng și boneta în mână. În loc să te duci lângă General, te-ai aliniat îndărătul mareșalului.

Dar continui să afirmi că visezi la Franța Liberă.

Vorbește unchiul tău Claude, interogat în 12 iulie 1945 de către un ofițer al Poliției judiciare din Saint-Étienne. Își amintește de tine.

„Nepotul meu venea acasă să cineze și-atunci mi-am dat seama că nu visa decât la isprăvi militare. Mi-a declarat în mai multe rânduri că voia să se alăture forțelor gaulliste din Anglia. Mai bine zis, aveam impresia că era olecuță zăltat, cu idei cam dezlănate.“

Zăltat. Și, de asemenea, închipuit. În 1944, atunci când își dă seama că ai dat o declarație mincinoasă în timpul unui interogatoriu anterior, un polițist te întreabă:

— De ce-ai mințit?

— Voiam să par mai acătării, i-ai răspuns tu.

Am subliniat această propoziție cu un creion roșu, cu mină moale. „Să par mai acătării.“ Când ai rostit aceste cuvinte aveai 22 de ani și încă și azi, după patruzeci și trei de ani, această propoziție e o pacoste pentru tine și o grozăvie pentru noi.

Asta e, pifane! Odată cu Regimentul 5 de infanterie, aparții acelei „armate de tranziție“, fâșie zdrențuită a puterii noastre naționale. Dar faptul că ai îmbrăcat acea uniformă nu reprezintă încă o trădare. De altfel, detaliu pe care îl trâmbițezi în toate procesele-verbale, șeful tău se numește Jean de Lattre de Tassigny. Jean, ca și tine. În octombrie 1941, cu doi ani înainte să se opună Germaniei și să se alăture Franței Libere, te-ar fi desemnat să urmezi un instructaj de monitor de educație fizică în Puy-de-Dôme. „Consecință a acestui stagi, scrii tu, o adenită cervicală m-a împiedicat să-l urmez pe General în Africa.“

Tu, tatăl meu, ai fi fost împiedicat să te alături Armatei întâi franceze, să debarci în Provence și să participi la victorioasa campanie Rin și Dunăre până la lacul Konstanz, apoi să anini drapelul nostru la Ulm, precum Napoleon în 1805, din pricina unui ganglion la gât.

O nouă furtună se aduna peste Lyon. Vântul zgâlțâia obloanele. Primul fulger a despiciat cerul. M-am ridicat să închid fereastra. Afară era întuneric ca noaptea. Ploaia se tânguia în fața geamurilor ca să fie lăsată să intre. Doar puțin. O bere. Răcoare, amărăciune, zâmbet. Portretul tatălui meu ca

francez admirabil, pe care un chist l-ar fi împiedicat să se repeadă să-și ajute țara.

„Pe 30 octombrie 1941, eram primit la spitalul din Saint-Étienne.“

Infecția e gravă fiindcă medicii te-au plimbat după aceea la Lyon și apoi la Saint-Raphaël și ți-au eliberat patul în ianuarie 1942 pentru o permisie de patru zile, înainte să te poți reîncadra în regimentul tău. Dar n-ai făcut-o. Ai fugit.

Pe 18 august 1942, după șapte luni de absență, ai fost declarat dezertor din armata franceză în vreme de război.

Interogat în noiembrie 1944, le-ai mărturisit polițiștilor acest delict. N-ai avut de ales. Aveau pe birou o ordonanță a Tribunalului militar permanent din Regiunea 1 din Lille și indicația de a fi dat în urmărire.

Da, ai fost declarat dezertor din Regimentul 5 de infanterie.

Ceva și mai rău: încă de a doua zi, semnaseși un angajament, pentru toată durata războiului, cu Legiunea Tricoloră, ca să lupți împotriva URSS. Chiar dacă aveai cusut pe mâneca uniforme tale de colaboraționist ecusonul FRANȚA, între tine și țara ta nu mai exista nici o legătură.

„Nu vei fi un erou anonim în fața Istoriei“, proclamau afișele legionare postate în Lyon. Să fii anonim – întreaga ta viață s-a construit în jurul acestei amenințări. Și iată că niște predicatori de crăsmă îți promiseseră o aventură eroică. Și un pic franceză, orice s-ar spune. Tu erai însă ca un copil. Și-ai făcut numai lucruri aiurea. Recrut, dezertor, după ce te-ai dat peste cap să-l găsești pe De Gaulle, te-ai îndepărtat de chemarea lui și te-ai apropiat de dușman. De ce? Răspunzi la această întrebare în ziua când ești arestat de poliția franceză, apoi la interogatorii. De data asta însă, declarațiile tale sunt consecvente:

„Neputând să ajung la De Gaulle, mi-am propus să intru în Legiunea Tricoloră cu scopul de a furniza informații.“

Să furnizezi informații... Dar ce anume informații? Și cui?

„Concret, o listă de legionari care semnaseră o petiție împotriva lui Edouard Herriot¹⁸“, fost președinte al Camerei Deputaților, care i-a înapoiat lui Pétain Legiunea de Onoare, în semn de protest față de atribuirea acestei distincții celor care făceau parte din Legiunea Tricoloră.

¹⁸. Academician și om de stat, membru al Partidului Radical, figură de prim rang în cea de-a

Treia Republică. Între altele, a fost de trei ori președinte al Consiliului de Miniștri și primar al orașului Lyon între 1905 și 1940 și din 1945 până la moarte, în 1957.

Dar cui ai oferit aceste informații?

„Unui individ pe care nu-l cunosc și care frecventa asiduu Au gars du Nord, o tavernă din apropierea Gării de Nord din Paris.“

După ce ai fost soldat francez, ai pretins că ești agent dublu. Un brav infiltrat în rândurile colaboraționiștilor ca să obții informații? Polițistul care te anchetează se îndoiește de această poveste. Judecătorul care instrumentează cazul instituie atunci o comisie rogatorie. Comisarul de poliție din cartierul Rochechouart își mobilizează oamenii. Și pe 18 iulie 1945, la ora 10.00, Charles Rouvilliers, patron al locandei Aux gars du Nord et du Pas-de-Calais, de pe rue Saint-Quentin din Paris, este audiat de către sergentul-major Roger Eline. „E adevărat că stabilimentul meu era un loc de întâlnire al șefilor anumitor grupări din Rezistență“. Mi l-am închipuit pe cârciumar aplecat peste fotografia pe care i-o întindea judecătorul. „Cu toate acestea, după cercetarea imaginii anexate la dosar, mi se pare că l-am văzut pe acest individ în uniformă germană la tejgheaua tavernei mele.“

Vezi tu, tată, pentru oamenii cumsecade, uniforma Legiunii lui Pétain nu e nimic altceva decât o țoală a dușmanului mângălită cu tricolor.

După mărturia patronului de tavernă, ai încercat să faci apel la Jean de Lattre de Tassigny. I-ai scris din pușcărie și a răspuns. Nu ție, ci judecătorului tău. Într-o scrisoare datată 11 septembrie 1945, la o lună după proces, cabinetul generalului scrie:

„Domnule judecător,

Au trecut deja câteva săptămâni de când Generalul de Lattre a primit o scrisoare venind de la unul dintre foștii săi subordonați urmărit pentru complicitate cu dușmanul și care susținea că a intrat în Legiunea Tricoloră doar în numele Rezistenței. Neavând desigur știință de nimic din această cauză, generalul ar fi totuși încântat să afle ce urmare a prilejuit răspunsul său în acest dosar.“

M-am întrebat cum primiseși acele mărturii. Un cârciumar din Rezistență, care povestește că te-a văzut sprijinit de tejgheaua lui în

uniformă de colaboraționist. Apoi, mai târziu, un general eroic care înștiințează că nici una dintre acțiunile tale nu a fost săvârșită în numele său.

Cum ai reacționat, tată, la aceste contestări? Le-ai răspuns? Ai ridicat din umeri? Te-ai ferit de lovituri? Le-ai schimbat direcția? Cum ai reacționat atunci când polițiștii ți-au aruncat pe masa de anchetă mărturia patronului de bistrou? Ce furtună s-o fi iscat în mintea ucenicului de 22 de ani? Aceeași care ne mătură orașul astă-seară? Crezi că s-a terminat? Că nu mai e nimic de făcut? Justiția e nemiloasă cu trădătorii, iar cuvântul ăsta jegos zbiară din toate paginile dosarului tău. E capul tău în joc, știi bine. Iar în vremurile astea, capetele cad. Tocmai ai pierdut un atu. Nici măcar nu pricep de ce l-ai aruncat pe masă cu atâta convingere. Să invoci un cârciumar patriot căruia nu-i cunoșteai dinainte răspunsurile? Câtă aroganță! Ce încerci să faci, tată? Să înăbuși procedura sub comisiile rogatorii? Să înmulțești procesele-verbale? Să adaugi nume faptelor și date mărturiilor până la buimăceală? Să-i năucești pe polițiști, pe jandarmi, pe judecători? Sperai ca grefierii să se piardă cu firea? Încerci să câștigi timp pentru că greul de-abia cum începea?

Și, mai târziu, de ce-ai solicitat cu atât tupeu mărturia unui viitor mareșal al Franței, știind că n-ai executat nici un ordin de-al lui?

*

În decembrie 1942, după patru luni de instrucție în cazarma de la Versailles a reginei, Legiunea Tricoloră ți-a expediat detașamentul la Kruszyna, în Polonia? Doamne Dumnezeule, ce treabă aveai tu acolo, în timp ce evreii erau masacrați cu sutele de mii? Nici un polițist francez nu te-a întrebat asta. Când te-au interogat prima oară, Auschwitz mai avea doar două luni până să înceapă să ucidă. De exterminarea evreilor din Europa puțin îți păsa. În acel comisariat din Lille îmbâcsit de fum de țigară, ca și în jandarmerii sau în birourile judecătorilor de instrucție, problema evreiască nu era de actualitate. În timpul procesului lui Barbie însă, cuvântul „Polonia“ m-a întors pe dos.

Dar tu, ia spune-mi, ce-ai făcut?

Îți amintești mesajul cu ton de muribund pe care mi l-ai lăsat pe robotul

telefonice? De camarazii de la Waffen-SS căzuți „cam pretutindeni, pe toate coclaurile Ucrainei și Rusiei“? Îți amintești de vocea ta tremurată, bocind „ultimele zile ale Berlinului“? Și de vorbele acelea tragice „Era cumplit... Cumplit... Și nu regret nimic... Asta e... Absolut nimic...“ Îți aduci aminte că mi-ai spus, în noaptea aceea, că-i revedeai pe toți cu ochii minții? Dar și că mi-ai vorbit despre ei mai târziu, în fața unor sticle de bere? Pe prietenii ăștia îi văd și eu în sfârșit. Uite-i aici pe camarazii tăi, cu numele lor prost imprimate pe hârtie de doi bani în anexa uneia dintre declarațiile tale. Pierre Clémentin, Marcel Tévenor, Aimé Crepet, Marius Bonsembien, dispăruți în nămeții Rusiei sau condamnați la moarte după Eliberare. „Îi văd din nou pe toți.“ Dar unde îi revezi, tată? Ei chiar au plecat să lupte pe frontul rusesc.

În această mamă a tuturor bătăliilor pe care mi-o povestiseși, ei au fost fără tine. Fără tine s-au luptat la Smolensk, în pădurea Briansk, la o aruncătură de grenadă de Berezina. Pe bărbaii ăștia i-ai văzut din spate, tată. Când plecau să moară împreună. Despre asta nu te-a întrebat nici un polițist francez. Și-atunci cum ai făcut să nu mergi pe urma lor și să te întorci liniștit la Versailles, în punctul tău de plecare, așa cum au precizat anchetatorii? Citesc în declarația ta:

„Trei zile după sosirea mea în Polonia, am refuzat să depun jurământul pentru Hitler.“

Asta le-ai trântit polițiștilor. Un mic scelerat înrolat în lupta împotriva bolșevismului care se opune ideii de a lupta în Rusia? Mai rău: care refuză să-i jure supunere Führerului, înfipt țănoș în bocanci pe tărâm polonez? Un cocoșel de 22 de ani înfruntând vulturul german care încearcă să-i bage în cap cum că toată chestia asta n-a fost o decizie înțeleaptă? Și, de altfel, sunt bolnav. Vreau să mă întorc în Franța și să locuiesc în continuare la bunica, în Loire.

„Am reușit să mă repatriez“, asta le-ai explicat polițiștilor francezi. Și iată-i că îți consemnează spusele fără să clipească.

„A fost trimis în Polonia și apoi repatriat la Versailles, pe motiv de boală“, scrie simplu șeful supravegherii teritoriului din regiunea Lille. Era interesat doar de întoarcerea colaboraționistului în Franța. Nu de ceea ce făcuse în afara granițelor.

„Fusesem disponibilizat pe motiv de boală și promisem ordin să mă duc

la Lyon și să aștept o convocare de plecare în Germania.“

Iată-te deci ajuns interimar itinerant al Reichului, străbătând Europa năpăstuită în celălalt sens, doar cât să-ți găsească invadatorul o altă îndeletnicire. Dezertor din armata franceză și răzvrătit față de autoritatea germană, te plimbi nestingherit prin orașul părinților tăi, te duci să-ți vizitezi bunica în Loire, pierzi vremea pe terasele cafenelelor din Saint-Étienne, așteptând ca invadatorul să-ți ordone să muncești într-una din uzinele sale, la Emden, un port din nordul Germaniei. Așa că pleci cu trenul, în februarie 1943, ca un turist care vizitează războiul. Din soldat rătăcit te-ai transformat din nou în tânăr muncitor, făurind piese izolate pentru submarinele dușmanului. Așa mi-ai povestit. Și acum, încă o dată, așa cum făcuseși cu De Lattre, cu Hitler și cu toți ceilalți, te-ai dat bolnav. În afara ganglionului care te-a împiedicat să devii erou național, n-am știut niciodată ce boală te tot urmărea încă din tinerețe. Am o fotografie de-a ta, făcută cu un an înainte, la spitalul Bellevue din Saint-Étienne. Ai un pansament la gât. Nimic prea grav. Te ții de umărul unui prieten, un altul se sprijină într-un baston. De data asta o dai în bară la linia de producție U-boot. „Indezirabil“, spun despre tine angajatorii germani. Te consideră puturos și complet nepriceput. Le juri anchetatorilor francezi că nu munceai din rea-voință. N-ai rostit cuvântul „sabotaj“, dar simt că ți-a stat pe limbă. Prin urmare, iată cum stau lucrurile. După ce ai refuzat să te supui cancelarului celui de-al Treilea Reich, povestești că i-ai distrus materialele și i-ai viciat producția. Pedepsă? Nici vorbă. Mai mult, ești răsplătit.

„Am fost trimis în Franța într-o permisie de o săptămână, împreună cu recomandarea scrisă de a mă prezenta la organizația Todt, pe Champs-Élysées nr. 33.“

Îmi închipui cum vorbești, vorbești și cum polițiștii continuă să scrie. Am simțit, din camera mea de hotel, patruzeci și trei de ani mai târziu, stânjeneala care probabil năclăise sala de anchetă. Todt? Grupul de inginerie civilă și militară al celui de-al Treilea Reich, subordonat Ministerului Armelor și Muniției? Cei care au construit Zidul Atlanticului? Mi-l imaginez pe comisar ridicându-și ochii de pe foaia de hârtie și uitându-se scurt la tine. Todt? Ce caută aici puștiul ăsta, printre atâția angajați,

cadre, arhitecți și consilieri tehnici ai Germaniei naziste?

După ce ți-am citit dosarul penal, am cumpărat, special, un carnet negru. Înăuntru am scris: „Brambureală prea mare. Prea multe date. Prea multe nume. Prea multe boli. Prea multe peripeții neverosimile“. Alain, istoricul, mi-a explicat că, după desființarea Legiunii Tricolore, luptătorii ei avuseseră posibilitatea să nu meargă în Rusia împreună cu LVF sau cu Waffen-SS. Se angajaseră, în schimb, să muncească în Germania.

Asta e, tată. Ai refuzat să lupți în Rusia. Nu l-ai dezavuat pe Hitler. Ai plecat de bunăvoie să muncești pentru dușman. Dar nici ca muncitor nu ți-a ieșit. Soi rău, ca întotdeauna. Ca în vremea școlii, ca la tipografie, ca la atelierul de confecții, ca în uzina de pedale de bicicletă. Nepotrivit. Adică ceea ce a spus mereu toată lumea despre tine.

Nemții te-au trimis la Lyon cerându-ți să aștepti ordinele. Încă o dată, ai fost liber să alegi. Dar în loc să dispari în babilonia războiului, să te furișezi în *maquis*, într-un ascunziș, în orice loc stimabil, te-ai supus Reichului.

Poliția germană ți-a ordonat să te prezinți la organizația Todt, la numărul 33 de pe Champs-Élysées. Te-ai conformat. Ai acceptat să încalți cizmele inamicului și să-i folosești armele. Din acel moment, aveai să devii un adevărat soldat german. Nu mai puteai să te tupilezi îndărătul patriotismului. Erai silit să mărturisești tot, pentru că poliția franceză știa tot despre tine, sau aproape tot. Așa stând lucrurile, cum să-ți justifici războiul fără să te apuce plânsul sau râsul?

*

Ți-am închis dosarul.

Am zâmbit gândindu-mă la Henri Vullier, judecătorul tău. Mi l-am închipuit pe magistrat luându-se cu mâinile de cap, citind și recitind declarațiile tale ca pe tot atâtea ciudățenii. În 21 iunie 1945, i-ai scris din carcera 60, secția D, a închisorii din Loos, reproșându-i că nu te-a audiat încă. Magistratul subliniasc câteva pasaje. Îl rugai: „Aș dori să pot, cât mai curând, să slujesc Franța, pe care o iubesc nespus“. Și apoi această frază gogonată: „Scuzați-mi stilul sărac, domnule judecător, dar sunt soldat, nu romancier“.

13

Procesul lui Klaus Barbie

Joi, 21 mai 1987

Avocatul lui Klaus Barbie nu-și permisese niciodată să conteste în fața Curții cu Juri din Lyon vreun martor direct de pe rue Sainte-Catherine. La cea de-a doua audiere destinată arestărilor, câțiva dintre cei care scăpaseră au venit din nou la microfon să evoce acea zi sau să s-o plângă. Atunci, Jacques Vergès l-a ascultat fără să scoată o vorbă pe emoționantul Victor Sulkalper, prins și el în laț. A contemplat lacrimile Gilbertei Jacob, venită să-și povestească suferința. Apoi s-a întors la dosarele lui, cu capul plecat și stiloul în mână.

I-ar fi fost fatal să-i conteste pe acești martori. Cu atât mai mult cu cât nici unul dintre ei nu pomenise de prezența lui Klaus Barbie din acea zi, la etajul doi de pe rue Sainte-Catherine. Cu siguranță și-ar fi amintit cu toții. Experții germani au repetat la bară că telegrama care raporta razia fusese semnată de *Obersturmführer*-ul SS Barbie și că nimic din ce avea legătură cu problemele evreiești nu-i putea fi străin. În zadar. Pentru Vergès avocatul, absența acestuia de pe teren constituia un factor de incertitudine.

Și, aidoma lui, sala întreagă a tresăltat atunci când aprodul l-a chemat pe Michel Thomas. Era singurul martor care declara că-l văzuse pe Klaus Barbie pe rue Sainte-Catherine.

Când Gilberte Jacob a început să plângă, tata plecase de la locul lui. Așa cum îi era obiceiul, făcea câțiva pași prin fața Palatului, înainte să treacă la „lucruri serioase“.

— Ce lucruri serioase?

— Mărturii, nu văicăreli.

După o pauză, s-a întors la locul lui.

În după-amiaza aceea, zadarnică nebunie, luasem cu mine scrisoarea tatălui meu către judecător, rânduită printre notițe, carnetul meu și actul de acuzare din afacerea Klaus Barbie. Când a revenit în sală, am întors capul. Îmi observase scaunul, la capăt de rând. În timp ce Curtea îl aștepta pe martorul principal, tata mi-a zâmbit și a ridicat mâna. I-am răspuns cu un gest. Aveam pe genunchi trei file de caiet de școală scrise cu cerneală. „Matricola 9431, încarcerat la 20/ 12/ 44 Secția II, celula 60.“ M-am uitat la chipul său de adult, apoi la scrisul lui de om tânăr. „Sunt soldat, nu romancier.“ Mă iscodea. A ridicat din sprâncene, și-a înălțat capul de parcă ar fi vrut să întrebe ceva. Tatăl meu și istoria lui, laolaltă în aceeași sală, în secret. Viața lui de minciuni și războiul său adevărat. Privirea lui, scrisoarea, treceam de la una la alta până la vertij. Introdusesem procesul tatălui meu în sala de audieri unde era judecat Klaus Barbie. Mica și marea istorie împreună. În boxa goală a acuzatului era loc și pentru isprăvile acestui tânăr francez. Pentru acest tată din fundul sălii, pătruns acolo printr-un șiretlic. Care fusese judecat fără să-și recunoască crima. În vreme ce mii de alți oameni se prezentaseră cu ochii plecați în fața judecătorilor dintr-o Franță liberă, tata le ținuse piept înșirând basme de adormit copiii. Mi-am zis că începuse de pe-atunci să se antreneze ca să mă poată adormi într-o bună zi. Pe mine, familia și prietenii lui, pe toți cei pe care avea să-i întâlnească după război. Să ne hipnotizeze precum cântărețul din fluier.

Nu plătise și îi purtam pică pentru asta. Iar plata nu însemna să meargă la închisoare, ci obligația de a se privi în oglindă. Și de a-mi spune adevărul. S-a prezentat în fața judecătorilor, nu și în fața fiului său. Lor le-a urlat că i se face o nedreptate, în fața mea a măsluit realitatea. De parcă n-ar fi înțeles nimic, de parcă niciodată n-ar fi avut vreun regret.

Luasem cu mine acea scrisoare ca să provoc o ciocnire între prezent și trecut. Să-i pun față în față pe doi bărbați care mint. Unul care spune că e Altmann, celălalt care s-a pretins patriot. Să sfidez două orgolii. Dar momentul acela încă nu sosise.

Când Michel Thomas a înaintat spre bară, căutătura lui Jacques Vergès s-a schimbat. Exprima furie și dispreț. Bărbatul care depunea mărturie era totuși un erou. Evreu, apatrid, născut în Polonia, se afla acolo doar ca să vorbească despre martiriu. Cel care depunea mărturie era fost membru al

Armatei Secrete. Luptase în *maquis* în regiunea Isère, apoi în serviciile speciale ale Armatei 1 Franceze, eliberase Lyonul alături de trupele americane, le îmbrăcase uniforma, se ținuse în urma lor eliberând Dachau, câștigase războiul sub casca yankeilor, apoi făcuse parte din armata de ocupație din Germania. Razia din rue Sainte-Catherine? Pentru o el o simplă întâmplare de pe traseul său de combatant. Câteva minute din viața lui.

— Le cerusem celor de la UGIF să ne facă rost de combatanți pentru Rezistență, dar responsabilii Uniunii se opuneau hotărât ideii că membrii lor ar putea săvârși acțiuni ilegale.

Președintele lăsa mărturia să curgă. Vergès lua notițe.

În ziua descinderii, se hotărâște așadar să meargă pe rue Sainte-Catherine și să recruteze el însuși voluntari. Cu experiență în clandestinitate, anticipează acțiunile, ia cu el o mapă de desen plină cu acuarele, ca să lase impresia că e artist. Când deschide ușa localului, are o „o presimțire sumbră“. E înșfăcat de un bărbat cu „cizme negre“ și azvârlit în încăperea din fund împreună cu zeci de alți nefericiți.

Vergès continua să scrie, cu un zâmbet subțire pe chip.

În ajun, avocatul îl întrebase pe un supraviețuitor al raziei dacă își amintea de un artist venit pe rue Sainte-Catherine cu o mapă de desen. Ca și ceilalți martori, bietul de el își amintea tot. Numele persoanelor prezente în acel 9 februarie 1943 la sediul Uniunii generale a israeliților din Franța. Fețele prietenilor, vecinilor. O mamă și fiica sa, o bunică în lacrimi, moșneagul cu barbă colilie care se ruga într-un colț. Léa Katz, care reușise să scape. Își amintea de chipurile polițiștilor nemți ambușcați prin cartier și pe scări. De vocile lor, de ordinele pe care le dădeau, de veșmintele lor, de violența lor. Dar de un artist cu o mapă de desen? Nu. Și a ridicat din umeri.

— M-am prefăcut că nu știu nemțește. Am auzit în spatele meu declicul unui pistol care era armat.

Îi aude îndărătul lui pe doi gestapoviști vorbind între ei.

— Unul i-a spus calm celuilalt. „Mai bine îl lichidăm pe individul ăsta. Cum fac? Un glonț în ceafă? În cap sau în urechea stângă?“

Thomas știe că polițiștii îl pun la încercare. Se străduiește să stea nemișcat.

— Doriți cumva actele mele?

Le întinde cartea de identitate fabricată de cei din Rezistență într-o primărie din Vercors.

Omul care stă în fața lui în încăpere e Klaus Barbie. Le spune din nou asta membrilor Curții. Cum de își amintește? Urechile lui „asimetrice“, zâmbetul „sarcastic și cinic“, privirea lui, „ochii de șobolan, foarte mobili“.

— E un chip care mi-a rămas întipărit în memorie pentru totdeauna.

Se întoarce, teatral, către boxă.

— Că veni vorba, nu se află aici? Vreau să-l văd!

Tata începuse să-și piardă răbdarea. Și eu la fel. Un aer neplăcut amenința dezbaterile. Michel Thomas nu vorbea, declama. Îl evoca pe „îngerul morții“. Emfaza, cuvintele, piruetele lui, nimic nu semăna cu trupurile căznite care-l precedaseră la bară. Un martor de operetă cerșind milă.

— Atunci Barbie m-a întrebat ce căutam acolo.

Și a povestit. Fiind artist, trezise atenția unui cumpărător și avea întâlnire cu el chiar în acel loc, ca să-i arate lucrările. SS-istul îl crede. Îl eliberează. Încă și astăzi, martorul ține să-i omagieze pe „evreii capturați“ în acea razie.

— Mă recunoscuseră, dar nu au arătat-o, ca să nu mă compromită.

Ulterior, martorul ar fi pus la cale, împreună cu camarazii săi patrioți, un sistem de supraveghere, pentru a-i preveni pe evreii care soseau.

În acel moment, Vergès s-a ridicat în picioare. Gesturi, priviri, întrebări. Pentru întâia oară, hotărâse să-și arate disprețul.

— Pe cine cunoșteți la UGIF?

— Pe diverși, răspunde martorul.

Avocatul își înclină capul.

— De la cine ați aflat că avea loc în ziua aceea o distribuie de ajutoare pentru refugiați?

— Nu știu, nu-mi amintesc.

Vergès s-a prefăcut surprins.

— Nu vă amintiți?

— De la niște membri ai UGIF. Nu făceam parte din lumea aceea, luptam în Rezistență.

— Care șef din UGIF a refuzat să pună la dispoziție tineri pentru rețeaua

dumneavoastră?

Martorul începea să fiarbă.

— Sunt nume lipsite de importanță.

— Numiți o singură persoană dintre cele despre care spuneți că vă recunoscuseră!

— Nu le-am ținut minte.

Am întors capul. Tata râdea.

Vergès a mârâit.

— Măcar numele unei singure persoane care a făcut parte din sistemul dumneavoastră de supraveghere.

Nici un răspuns. Apoi digul s-a rupt. Martorul a mărturisit că, deși știa, nu-i va răspunde avocatului lui Barbie. Bărbatul tremura, scos din sărite. Dintr-odată, i s-a adresat lui Jacques Vergès cu „Domnule Mansour“. Numele de război al avocatului în cadrul FLN¹⁹ în timpul războiului din Algeria. Tulburare în sală. Din pricina furiei, martorul și-a recăpătat accentul polonez. Apărătorul lui Klaus Barbie nu și-a mai stăpânit nervii. A început să taie-n carne vie.

¹⁹. Le Front de Libération Nationale, partid politic algerian fondat în 1954.

— Accentul dumneavoastră nu l-a pus pe Barbie pe gânduri?

— Nu înțeleg.

Atunci avocatul s-a aplecat peste marginea boxei, rostind separat fiecare cuvânt.

— Dubă ușorul agent pe care-l avezi!

— Rasistule! a urlat o femeie din sală.

Mansour tocmai ripostase.

Totul se terminase. Martorul a fluturat niște fotocopii ca să demonstreze că fusese cu adevărat în armata americană. Președintele i-a mulțumit. Vergès zâmbea. Dacă adevărul rostit printre lacrimi îi era fatal, trufia și grandilocvența îi îngăduiau să ridice din nou capul.

*

Hotărâserăm să mergem de-a lungul cheiului. Câțiva pași după vacarm. Apoi m-ai invitat lângă tine, pe treptele de piatră. Nu știam că mai există și

altele, adâncite în apă până la pietrișul de pe fund. Era prima oară când îți împărțeau refugiul cu cineva. Mă așezasem pe marginea cheiului, cu picioarele spânzurate. La început ai tăcut, privind vârtejurile fluviului brăzdat de o șalupă. Apoi te-ai amuzat pe seama audierii de azi. Cu excepția rememorării trecutului algerian al lui Mansour – convingerile tale rămăseseră de partea Algeriei franceze –, Vergès îți lăsase o bună impresie.

— Chiar e avocatul pe care să-l ai la nevoie.

Ai râs.

— Ușorul agent pe care-l avezi! Hai c-a fost tare!

*

Când am ajuns în dreptul bibliotecii Saint-Jean, te-ai îndreptat spre funicular.

— Mă duc cu cablul, mi-e lehamite să mai merg pe jos.

Te pregăteai să mă îmbrățișezi, cu gestul acela distant și cu privirea departe, când am scos din servietă carnetul.

— Stai o clipă.

M-am prefăcut că umblu prin carnet, am dat niște pagini.

— Ah, da. Știi că în după-masa asta s-a vorbit despre Legiunea Tricoloră?

O umbră în ochii tăi. Stăteau la pândă. Doar cât să-ți recapeți suflul.

— Cum?

Am citit din nou cuvântul imaginar din carnet.

— Legiunea Tricoloră.

Ne opriserăm lângă o bancă. Te-ai așezat cu toată greutatea trupului, fără să mă slăbești din ochi.

— De ce-au vorbit despre asta?

Gest anunțând evidența.

— Era doamna Jacob, adineaori, la jumătatea depoziției.

— Ah, da, aia care smiorcăia tot timpul? Ieșisem din sală.

Am închis carnetul.

S-a uitat la mine mai linștit. Se elibera de spaimă.

— Ce-a zis despre Legiunea Tricoloră?

— Doar a pomenit-o.

— În ce context?

— A spus că era o miliție politică, asemenea tuturor grupărilor germane aflate în Lyon.

Tata a râs. Din tot sufletul. Începea să se relaxeze.

— Vergès nu i-a răspuns că tricoloră nu înseamnă germană?

— Nu. N-a zis nimic.

Tata s-a ridicat.

— Vii cu mine până la cablu?

Mi-era teamă că l-am pierdut. Nici vorbă. Tot răsucea frazele prin minte.

— Știi că mai erau și scursuri în Tricoloră, nu?

I-am aruncat o privire nedumerită.

— Când a fost dizolvată Legiunea, lașii au cerut să lucreze în Germania sau să se întoarcă la mămica și la tăticu' în loc să plece în Rusia. Gata, țuști! La cuibușor. S-a schimbat foaia, n-avem chef s-o mierlim în uniformă nemțească.

S-a oprit locului.

— Milițienii erau niște haimanale mărunte, ți-am mai spus. Dar băieții din Tricoloră care ne-au trădat erau pederăști și lași.

A scotocit în portofel după un bilet de funicular.

Am șovăit.

— Dar și tu ai plecat în Germania, la uzina de submarine.

Buzele lui. Batjocoritoare.

— Ca să aștept constituirea Diviziei Charlemagne, drăguță!

Apoi a trecut la altceva. O tactică pe care i-o cunoșteam din copilărie.

— Ți-am pomenit vreodată de Pierre Clémentin?

Văzusem numele în dosarul lui.

A ridicat degetul mare.

— Arătos flăcău! Și care m-a însoțit pe frontul de est.

— A murit?

Tata a înaintat spre ușile funicularului. S-a întors spre mine.

— La Berlin, în brațele mele.

A scuturat din cap.

— O să-mi amintesc toată viața cum mi-a rostit numele printre lacrimi.

Ochi în ochii mei.

— Știi, eram doar niște puști.

Da, știam.

Apoi a ridicat o mână și s-a afundat din nou în pâcla lui.

În anexa procesului verbal de la audierea lui din 19 decembrie 1944, tata l-a descris pe Clémentin: „Înălțime 1,78, păr șaten închis, slab“. Indicase și faptul că prietenul lui avea 31 de ani. Nu era un puști. La biblioteca Saint-Jean, într-o carte confidențială despre Legiunea Voluntarilor Francezi împotriva bolșevismului, una dintre acele lucrări făcute în grabă imediat după terminarea războiului, în care fiecare frază fâlfâia ca un drapel și unde singurul editor era răzbunarea, Pierre Clémentin beneficia de o notă de subsol. Luptător al LVF între 1942 și 1943, nu murise în brațele tatălui meu la Berlin în 1945 murmurându-i prenumele, ci primise pedeapsa capitală în contumacie după Eliberare. Iar cu câteva zile în urmă, Alain chiar îi dăduse de urmă într-un eseu de extremă dreapta. La sfârșitul războiului, Clémentin se făcuse nevăzut undeva între Germania și Italia, apoi se întorsese în Franța mulți ani mai târziu și fusese amnistiat ca și alții. S-a stins la Paris în 1978, în brațele nimănui.

După ani întregi petrecuți în slujba celorlalți, mama ieșea la pensie. Pregătise o petrecere de adio între colegi, o gustare la o prăvălie de clătite în apropiere de birou. La sfârșitul războiului, în Franța aflată sub dărâmături, se angajase în Ministerul Reconstrucției. O funcție publică. Țelul ei încă din liceu.

— Salariu bașca lipsă de griji, le spunea ea prietenelor.

Și nu putea să-i înghită pe cei care nu pricepeau asta.

— Ce-or avea cu toții de-i iau peste picior pe funcționari?

Apoi Franța s-a schimbat, dar munca ei a rămas aceeași. Creion albastru, creion roșu, buretiera, acceptarea sau respingerea unei autorizații de construcție, potrivit notei scrise de un șef de serviciu în capul documentului. Ca și în viața de zi cu zi, n-avusese curaj să schimbe mersul lucrurilor. Să facă vreun pas pe de lături. Clasa cererile în mape și le ștampila cu cerneala cuvenită.

Odată reconstruită țara, mama a trecut la Ministerul Construcțiilor, apoi a lucrat la Ministerul Echipamentelor. Denumirile erau din ce în ce mai sforăitoare, dar biroul său a rămas același. Mașina ei de scris cu bandă a devenit electrică cu cap sferic, și-atât. Vreme de mai bine de patruzeci de ani, mama a clasat în felul ăsta autorizațiile de construire a unui acoperiș pentru alții. Ea care, o viață întreagă, nu cunoscuse decât locuințele cu chirie plătită la sfârșit de lună. Cinstită, maică-mea! Stenodactilografă din prima până în ultima ei zi de muncă, fără să protesteze, să reclame sau să ia vreodată altă hotărâre decât cea care îi fusese impusă. Fusese angajată a Ministerului Lucrărilor Publice din prima tinerețe până în această zi de mai 1987, când le mulțumea colegilor de birou, după ce promovase doar pe criterii de vechime.

Vizita mea era o surpriză. Fiul ei alături de ea, venit să bea un pahar de cidru slab alcoolizat? Cel mai frumos cadou pe care i-l puteam face. Când am ajuns, petrecerea aproape că se încheiase. Îndărătul vitrinei de la prăvălie se aflau doamna Blanchot, care urma să se pensioneze peste un an, o tânără stagiară și domnul Terray, unul dintre paznicii parcurii.

Când m-a zărit, mama s-a ridicat.

— Băiatul meu! Vai, dar ce surpriză!

N-o mai văzusem zâmbind de o groază de vreme. Veselia nu era o obligație familială.

— Ia loc! O clătită?

De ce nu. M-am strecurat pe banchetă, iar domnul Terray s-a ridicat.

— Vă las în familie!

Mama abia de a protestat. Nu îndrăznise vreodată în viața ei să contrarieze pe cineva. Atunci, tânăra împreună cu doamna Blanchot s-au ridicat și ele. Stagiara a întins mâna și a mulțumit politicos. Ceilalți doi i-au promis mamei că se vor revedea curând. Mama și-a șters o lacrimă cu batista pe care o ascundea în mânecă. Și colega ei avea privirea tristă. O aplecare a capului în chip de salut pentru mine, și apoi s-au dus cu toții. Din nou în stradă și apoi la minister, pentru ora de șampilat care le mai rămăsese. Mama s-a uitat după ei, apoi la mine, apoi la pachetul-cadou deschis de pe masă. M-am apropiat.

— Ia spune-mi, cine a fost la mica ta petrecere?

Mi-a zâmbit.

— Păi, i-ai văzut! Catherine, Hervé și fata asta foarte simpatică.

S-a aplecat, acoperindu-și gura cu o mână.

— Dar i-am uitat cu desăvârșire numele.

Am privit masa pustie. Nu erau decât trei pahare. Tânăra nu băuse.

— Și înainte să vin eu, cine a mai fost?

Mama a făcut un gest uimit.

— Înainte? N-a mai fost nimeni.

Patruzeci de ani de muncă împreună, doi colegi în momentul despărțirii.

— Nici măcar un șef?

A râs.

— Un șef? Haida-de, băiete, doar n-oi fi ministru!

Comandasem o clătită cu zahăr. Dar aluatul dat prin unt nu aluneca.

— Știi, păreau cu toții foarte bucuroși. Au luat un cidru, o clătită, le-a făcut mare plăcere.

— Dar tu?

S-a îndreptat de spate.

— Bine că au putut să-și ia liber, să știi. Ar fi trebuit să vină și alte prietene, dar cred că n-au putut.

— Nu-ți sunt prietene, mamă.

S-a uitat la mine.

— Ce tot spui, băiete?

Am tăcut, cu gura plină de zahăr. În alte vremuri, aș fi dat buzna pe culoarele ministerului și aș fi aruncat tot ce-mi ieșea în cale. Masa ei, mașina de scris pe care-și ostenise ochii și-și tocise degetele. Aș fi răsturant dulapul cu autorizații de construcție. Aș fi aruncat cerneala pe pereți, pe dușumea, pe tavan. Aș fi spart geamurile. I-aș fi aplicat direct pe mutră primului venit ștampila cu „refuzat“. Aș fi răzbunat-o pe mama. Dar ea era cât se poate de fericită că doi la sută dintre colegi o onoraseră preț de două minute. Târând după ei o fătucă, instalată de o rudă în biroul de clasare, și care venise să mănânce pe gratis.

— L-a înlocuit pe domnul Moncey, adjunctul șefului meu, care n-a putut să se elibereze, drăguț din partea ei, nu?

Mama privea la cer prin vitrină. Arbora surâsul ei încântat. Deși tocmai fusese zdrobită de nepăsarea, de răutatea, de ticăloșia unui întreg serviciu administrativ, căuta strălucirea unei raze de soare. A tresărit.

— Și nici măcar nu ți-am arătat!

A scos cu băgare de seamă din pachetul-cadou o salatiere din sticlă givrată, pe care erau imprimate un măr, o pară și un ciorchine de struguri așezați pe o ramură înfrunzită.

— E oribil.

N-am spus-o.

— De mult nu mai aveam salatiere. Îmi place nespus.

— De unde-ai cumpărat-o?

Din nou, râsul ei. O bucurie aproape copilărească.

— Ce neghiob ești!

A deschis plicul însoțitor. Mândră nevoie mare, maică-mea!

— E cadoul pentru ieșirea la pensie.

Am despăturit foaia de hârtie. Vreo zece nume, nimic altceva. O mână de prefăcuți care îi zvârliseră mamei câțiva bănuți, ca unui cerșetor de pe stradă.

— E frumoasă, nu?

Când s-a întrebat dacă avea s-o pună într-un dulap sau în vitrina bufetului, mi-a venit să plâng.

— Cum ți se pare?

Nu știam. În orice caz, i-am spus că mă bucuram mult pentru ea. Cu adevărat. Eram fericit că izbutise să organizeze această despărțire drăguță și să primească acest cadou somptuos. Această femeie trăia de patruzeci de ani cu tata. Făcuse din ea un flecușteț palid și neliniștit. Greu să trăiești în umbra unui erou legendar. Greu să duci un trai altfel decât cenușiu. Greu să ții pasul cu el sub uralele istoriei.

I-am achitat nota de plată. Mai puțin decât un rând de băutură la tejghea cu amicii.

— Ești nebun, băiete!

Dar a acceptat. Apoi am făcut câțiva pași împreună, cât să-mi iasă din cap pornirile ucigașe.

— Ce face tata acum?

A ridicat din umeri.

— Tata? Păi, bine. Bine.

— Nu-l tulbură procesul?

A privit spre luminile semaforului.

— E verde.

— Îți vorbește despre proces?

— Îl știi pe taică-tău. E hârșit.

— Dar puțin tot îl tulbură, nu?

S-a oprit în mijocul trotuarului, cu papornița pe braț.

— Oricum, mi-a amintit ieri, pentru prima oară, despre rana lui din război.

I-am luat geanta, îngreunată de salată.

— Ce rană?

— Știi bine că a stat mult în spital în timpul războiului.

Da, aflasem. De puțină vreme încoace.

— Și de ce ți-a pomenit de ea?

— Pentru că în momentul ăsta are dificultăți de respirație și crede că e vorba despre niște sechele.

Îi sosea autobuzul. Urma să ne despărțim.

— Ce fel de sechele, mamă?

M-a privit ca pe un copil cam nătâng.

— Păi, știi prea bine, gazele nemțești!

Sosea autobuzul. Mama mi-a povestit că în 1940, tata, purtând uniforma franceză, fusese gazat când își apăra tranșeul. Și îi e încă și azi greu să respire.

Tranșeu?

— Păi da. Francezii erau îngropați în tranșee.

Apoi s-a suit în autobuz, s-a așezat pe locul ei obișnuit, cu geanta pe genunchi. Fără o privire, fără un semn, așa cum făcuseră adineaori și colegii ei la plecare.

Tranșeele. Vitejia soldatului în uniformă bleu-gri din primul război. Bărbatul cu moletiere gazat.

Tata nu îndrăznise să le-o trântască și pe-asta anchetatorilor de la epurări!

Asemenea polițiștilor, jandarmilor, asemenea judecătorului tău, mi-e greu să te urmăresc. Le văd nedumeririle scrise cu creionul pe marginea paginilor din dosar. Ai trecut prin război sub steaguri diferite, fără răni sau alte stricăciuni. Seară de seară ai adormit cu pistolul la tâmplă. În fiecare dimineață te-ai trezit în pielea supraviețuitorului. E o nebunie. Unii se nasc doar ca să fie înmormâțați, alții, ca tine, se cred nemuritori.

În martie 1943, după ce ai muncit de mântuială în Germania, iată-te intrând la numărul 33 de pe Champs-Élysées, „cu o hârtie la mână“, astfel încât organizația Todt să-ți găsească o altă misiune, ca muncitor voluntar. Dar tu cine erai, mă rog? Nici arhitect, nici inginer, cu nici o competență, dar administrația germană te trimite la sediul francez al National Sozialistisches Kraftfahr Korps, o organizație paramilitară însărcinată să furnizeze unități de transport partidului nazist. NSKK are nevoie de mână de lucru străină, necalificată. Și ai fost trimis la Grammont, în Belgia, împreună cu șapte tineri francezi ademeniți de salariul lunar de 3 040 de franci. Comisarului Harbonnier îi declari simplu: „Îmbrăcam noua mea uniformă și eram repartizat în compania a 5-a NSKK. Datoria mea era să fac diverse corvezi și să lucrez la repararea drumurilor.“ De-acum porți casca de oțel cu vultur de argint și svastică. Încă de la începutul războiului ai învățat limba invadatorului. Nu mai ai nimic tricolor, nici pe straie, nici în atitudine. Te-ai cufundat în măruntaiele dușmanului.

Polițiștii francezi ți-au consemnat depoziția. Și ți-au pus puține întrebări.

Comisarul: „Admițând că ai spus adevărul, vă era la îndemână, odată ajuns în Franța, să mergeți în *maquis*, așa cum v-ați manifestat în atâtea rânduri intenția.“

Tu: „Recunosc că în acest moment eram cu desăvârșire liber, și nu am

făcut nimic ca să mă sustrag ordinelor germane, însă doar pentru că nu mi-a trecut prin minte.“

Comisarul: „Ați preferat să semnați un contract cu NSKK, de ce?“

Tu: „Am intrat acolo cu intenția să sabotez tot ce se putea.“

Să sabotezi? Ar fi trebuit să găsești ceva și mai tras de păr. Am închis ochii. Mi te-am închipuit ghemuit pe un scaun, căutând cuvintele care să-i impresioneze pe polițiști. Sprâncenele lor încruntate, fața ta de puștan. Era vreo fereastră acolo prin care să-ți lași privirea să zburde? În camera mea de copil, îți pescuiai isprăvile eroice din acel dreptunghi de cer. Îmi povesteai războiul tău fără să mă privești, sau dacă o făceai, asta se întâmpla doar la sfârșit, ca să savurezi emoția de pe chipul meu. Într-o seară furtunoasă, fulgerele de deasupra orașului îți inspirau vuietul grenadelor. Când ploua, îmi vorbeai despre povara uniforme tale îmbibate de apă. Când porțile cerului lăsau se vadă stelele, îmi povesteai șoptit bivuacul de noapte, chiar înainte de asalt. M-am întrebat dacă și acolo, în comisariatul din Lille, ai putut să te rezemi de vreun nor.

„În acest timp, doi parașutiști americani fuseseră luați prizonieri în zonă și încarcerati într-o baracă din cantonamentul meu. În noaptea de 3 spre 4 august 1943 eram de gardă împreună cu numitul Pereira Roger. Spre miezul nopții, în înțelegere cu Pereira, i-am eliberat pe parașutiști, iar evadarea lor nu a fost descoperită decât pe la 5.30 de către ofițerul care-și făcea rondul.“

Inspectorul Bauw și-a ridicat cu siguranță capul. S-a uitat cu atenție la tine. L-a întrebat din priviri pe comisarul Harbonnier. Tânărul trădător afirma acum că a salvat niște aliați.

M-am ridicat să beau o bere, cu coatele sprijinite de pervazul ferestrei deschise. Cerul era greu, ca înainte de ploaie. Polițiștii s-au văzut siliți să te pună se repeți. Poftim? Tu, cel acuzat de trădare și numitul Pereira, doi francezi în uniformă nazistă a NSKK, i-ar fi eliberat pe doi americani căzuți pe pământ flamand, „punând mâna pe cheia barăcii, care era agățată în exterior“.

— Vai, ce chestie palpitantă, o fi zâmbit comisarul.

Așa, și? Care au fost urmările acestei evadări? O anchetă a poliției germane? Un interogatoriu sever pentru demascarea transfugului care

permisese evadarea acestor doi dușmani? Nimic din toate astea.

„Fiindcă vinovații n-au putut fi găsiți, au ridicat tot schimbul și l-au băgat la închisoare pentru trei zile.“ Trei zile? Pomană de-a dreptul. Există însă ceva și mai și:

„În aceeași perioadă, obțineam o permisie de șapte zile ca să-l vizitez pe tatăl meu bolnav.“ Așa că iată-te din nou liber, tinere francez în uniformă germană, spălat de orice păcate.

*

Polițiștii au consemnat această nouă peripeție fără alte întrebări. Ca să-i ametești și mai tare, ai continuat să amesteci cu îndemânare falsul cu verosimilul. Chiar atunci, în biroul acela și în fața acelor oameni, tu îți jucai viața, știind acest lucru. Pentru dezertarea din armata franceză și înregimentarea în Legiunea Tricoloră, justiția avea două motive să te pună la zid. Însă înainte să isprăvească cu tine, învingătorii voiau să scoată la iveală adevăratele tale motivații. Dar aveai oare așa ceva? Pe măsură ce-ți citești depozițiile, sunt din ce în ce mai convinși: te îmbătaseși cu aventuri. Fără să te gândești la bine sau la rău, fără să te simți trădător sau să te crezi patriot. Ți-ai tras pe tine uniforme ca pe niște costume de teatru, născocindu-ți de fiecare dată un nou personaj, scriind în fiecare dimineață un alt scenariu.

Singurul lucru de care erai conștient a fost că te căuta toată lumea. Erai copil încă, tată. Viclean ca un țânc de la țară care scapă de jandarm după o boroboacă, dar copil. Un joc ca în curtea casei. Nu dezertai, chiuleai de la război. Că era armata franceză, Legiunea Tricoloră sau NSKK, spălai putina ca un școlar care fuge de la cursuri. Probabil că i-ai derutat pe anchetatori. N-aveai nici morgană colaboraționistului, nici aroganța învinsului. Nu erai din spița trădătorilor care refuzau să fie legați la ochi în fața plutonului de execuție. Nici din aceea a descumpăniților care-și plâng inocența. Nici măcar o mică pușlama care a profitat de dușman ca să trăiască beția puterii sau să se îmbogățească. Ci un echilibrist pe care polițiștii au încercat să-l dărâme de pe funie. Un măscărici, un prestidigitator, un șarlatan. Fiecare interogatoriu a semănat cu o partidă de alba-neagra. Unde-o fi cartea, ei?

Aici? Acolo. Dar bila, sub care pahar? Povestea era delirantă, dar plauzibilă în întregul ei. De-abia ascultându-te cum o reinterpretezi secvență cu secvență, nimic din scenariul ei nu mi s-a mai părut credibil.

Cum trecuse vremea execuțiilor sumare, polițiștii nu au fușerit dosarul de anchetă numărul 202. Judecătorul tău a înmulțit comisiile rogatorii. Zeci de detectivi, de jandarmi, de lucrători auxiliari în justiție au lăsat urme ale investigațiilor lor. Și-au făcut cu toții treaba. Au căutat adevărul în haosul tău.

Pe 27 iunie 1945, de pildă, judecătorul Vullier trimitea un mesaj FOARTE URGENT comisariatului din cartierul Belleville, la Paris.

Îi semnalaseși magistratului că părinții lui Pereira, bărbatul din NSKK împreună cu care ai înlesnit evadarea celor doi parașutiști americani, aveau acolo o vopsitorie. Patru luni mai târziu, secția a 5-a de poliție din Belleville îi răspundea magistratului din Lille: „Cercetările operate în cartierul Belleville pentru descoperirea numitului Pereira Roger nu au dus la nici un rezultat.“

Chiar dacă mirosiseră exact cum stau lucrurile, polițiștii au raportat fidel cuvintele tale. Comisarul te-a ascultat ore în șir, inspectorul ți-a reformulat afirmațiile în jargon polițienesc – „am făcut cale-ntoarsă și-apoi am luat trenul“.

Nu erai un trădător oarecare. Depoziția ta le pune la îndemână o întreagă epopee.

Aflat în permisie, îmbrăcat în uniformă NSKK, ai traversat Belgia ocupată, apoi Franța, până la Lyon. Întors pentru câteva zile în Loire, ți-ai vizitat și părinții.

— Ba chiar l-am văzut îmbrăcat în uniformă germană, îmi spusese bunicul.

Iar acolo, între Lyon și Saint-Étienne, ai întâlnit-o pe Paulette. O tânără muncitoare, mamă a unui copil de 4 ani. Și te-ai îndrăgostit. I-ai propus să fugiți în Elveția. De ce în Elveția? „Intenționez să mă prezint la un consulat al aliaților care să mă direcționeze spre Anglia“, i-ai răspuns judecătorului.

Situația e delicată. Paulette e căsătorită, bărbatul ei muncește în Germania în STO. Iar de câteva zile, ca urmare a absenței tale din compania NSKK, ești semnalat ca dezertor în Belgia. „Nedorind sub nici o formă să mă întorc la unitate“, după cum i-ai explicat comisarului, ai pregătit plecarea voastră spre Elveția. În declarație, nu vorbești despre copilul lui Paulette, doar de ea și de tine. Vă ocupaserăți locurile în trenul Lyon-Chambéry, când o patrulă germană, care urcase la Ambérieu, a ocupat vagoanele. Așa că te-ai ascuns în closet și ai încercat să ștergi cu apă data de expirare a permisiei tale germane. Întors în compartiment și în ciuda uniforme tale, ai fost supus la control. „Înșelătoria fusese descoperită.“

Așa că ai fost arestat, încă o dată. Și apoi trimis la Lyon, încarcerat preț de trei săptămâni în fortul Montluc, apoi dus din nou în Belgia de către doi *Feldgendarmes*, după un popas de două luni la spitalul din Louvain. Paulette îți cadorisise o blenoragie.

La ieșire, ai fost întemnițat în clădirile disciplinare ale cazarmei din Vilvoorde, după care ai profitat de o corvoadă în exterior ca să evadezi. Lunecos ca un țipar. „Aflasem că puteam obține o carte de identitate franceză falsă dintr-o tavernă din preajma Gării de Nord din Bruxelles.“ Ți-ai făcut-o pe numele Jean Astier, născut la Toulon. Apoi ai străbătut orașul pe jos, îmbrăcat în haine civile „pe care le obținusem de la un bărbat necunoscut“, cu uniformă de la NSKK pitită într-o geantă. După aceea? Zici că ai luat tramvaiul spre Charleroi. Și te-ai întors în Franța cu „ia-mă, nene“, pe 23 septembrie 1943, având 250 de franci în buzunar. Ca s-o regăsești pe Paulette.

Pe 1 octombrie, te afli din nou la Saint-Étienne. I-ai dat întâlnire prietenei tale într-o cafenea din oraș, dar Paulette nu va veni. Mama ei ți-a explicat la telefon că tânăra nu putea ajunge pentru că trebuia să aibă grijă de copil, acasă. Povestea voastră s-a isprăvit aici.

Așa că te-ai proptit pe tejghea, tot trăgând nădejde. Și-ai băut. „Între timp, am început o discuție cu un mușteriu.“ Aplecat peste clapele mașinii de scris, polițistul ți-a reformulat cu siguranță frazele. Cu mutră simpatică, privire onestă, ușor accent britanic, acest consumator ți-a inspirat încredere și i-ai povestit tot. Regimentul învins, Legiunea Tricoloră, NSKK, americanii eliberați, dezertarea, tot. Uite-așa, într-un local din Saint-

Étienne. „Și-atunci mi-a spus că era de la Intelligence Service și m-a îndemnat să intru în Rezistență.“

Încă o dată mi-i imaginez pe polițiștii tăi. Ocheade peste mașina de scris, pauza de țigară, paharul cu apă. „Să intri în Rezistență“, poftim de vezi. Un mic pifan dezorientat care, după trei pahare în plus, se destăinuie unui agent britanic naufragiat pe tejgheaua unui bistrOU din Saint-Étienne. Iar ăla te înregistrează una-două. Și-ți dă întâlnire a doua zi, 2 octombrie 1943, la ora 14.00, la Café de Nice, în Piața Primăriei, ca să fii pus în contact cu luptătorii dintr-un *maquis*.

A doua zi, agentul englez era acolo, așezat în fundul sălii. Te aștepta în bistroul pustiu, după cum promisese. Așa că te-ai dus la el. Abia apuci să dai mâna cu el, că localul e împresurat. *Feldgendarmes*, polițiști francezi, Gestapo. Amândoi vă ridicăți brusc. Nici o scăpare. Era o capcană.

Pe 12 iulie 1945, Théodore Brun, patronul de la Café de Nice, confirmă arestarea ta, în fața comisarului de poliție din arondismentul 7 din Saint-Étienne:

„Eram la casa de marcat, citind ziarul, când atenția mi-a fost atrasă de doi tineri cu mâinile-n sus care erau percheziționați de niște subofițeri germani și de un bărbat în civil. A fost singura dată când trupele germane și Gestapoul au intervenit în localul meu.“

Paulette a depus și ea mărturie pentru tine. Citind interogatoriile la care a fost supusă, mă întrebam dacă această tânără existase cu adevărat. Sau dacă nu cumva fusese încă una dintre fantasmele tale. Declarația ei figura însă în dosar. Prin urmare da, Paulette i-a confirmat asta unui comisar de poliție din Terrenoire, o fostă comună din Loire, anexată la Saint-Étienne în 1970: fusese împreună cu tine atunci când te-au arestat în tren. Da, de asemenea, aveai întâlnire pe 2 octombrie 1943 în acel local, dar ea nu venise. În fine da, poliția germană o anchetase ca să afle ce anume știa despre acest „dezertor din NSKK“.

Despre tine, Paulette a spus: „Relațiile noastre au durat vreo cincisprezece zile, a devenit prietenul meu.“ Tânăra a fost obligată să rescrie povestea voastră. Soțul ei muncea în Germania. Repatriat pe motiv

de boală cu câteva zile înainte de Eliberare, i-a făcut un al doilea copil, după care s-a alăturat Armatei 1 franceze și a pornit să urmărească nemți dezorientați. I-a fost greu să recunoască, pe 4 iulie 1945, în fața unor polițiști patrioți, că se culcase, cât timp soțul ei lipsea, cu un colaboraționist. Ea, devenită lucrătoare la fabrica de arme din Saint-Étienne, să-și înșele bărbatul cu un aproape-neamț? Nici gând. Așa că iat-o jurând: „Cât timp ne-am întâlnit, afirm că n-am avut niciodată raporturi intime cu acest individ.“ Nici vorbă de colaboraționism la orizontală. Iar comisarul de la poliția de epurări va confirma acest lucru, menționând: „Potrivit informațiilor primite, nu au întreținut relații vinovate.“

A trebuit s-o protejezi pe Paulette. Onoarea ei era salvată.

În ceea ce te privește, lucru confirmat fiind de doi martori, acest episod este incontestabil.

Reținut ca dezertor din NSKK, ai fost dus la Kommandantur, în Saint-Étienne. Prietenul tău englez? Un turnător. A intrat râzând în încăperea unde erai anchetat: „He-he, Jean, ți-am tras-o!“

De data asta, nemții nu te vor mai scăpa din mână. Ești încarcerat la fortul Montluc din Lyon. E atașată la dosar o epistolă din 6 noiembrie 1943, scrisă de unul dintre tovarășii tăi de detenție și adresată tatălui tău. E plină de greșeli de ortografie. Pe plic, ștampila Feldpost, cu vultur și svastică.

Ziua-bună de la Jean al dumneavoastră,

Scriiu din partea lui Jean care ie cu mine. Va-r fi scris el dar na avut hârtie de scris. Ș-ar dori să-l vizitați sâmbătă s-au duminică, aci la pușcăria Montluc. Ș-ar dori mult să vă vadă. Asta e încercați să veniți. Salutări calde de la pretenarul lui. Jean ie bine.

Am citit mesajul, cuvintele lui stângace, de vreo zece ori. N-avea nici o noimă. N-ar fi putut oare acest „pretenar“ fără nume să-ți împrumute hârtia și creionul lui? N-ai fost în stare tu însuși să le scrii părinților tăi? Tatăl tău a fost și el anchetat, pe 24 mai 1945, de către comisarul Pugnières, din Lyon. A mărturisit că ți-a scris când erai în Belgia, cu gradul de *Sturmann* antepus numelui tău. Simplu soldat în compania a 5-a NSKK. El le-a pus la dispoziție anchetatorilor scrisoarea „pretenarului“. „Am încercat să merg să-mi văd fiul la Montluc, dar în zadar. Nici măcar n-au vrut să-mi spună

dacă se afla cu adevărat acolo.“ Dacă se afla cu adevărat acolo? Tatăl tău s-a întrebat dacă această încarcerare nu era cumva încă una din scornelile tale.

Pe 7 decembrie 1943, ai fost scos din Montluc de către Feldgendarmerie și băgat la închisoarea Saint-Gilles din Bruxelles. Iar pe 1 martie 1944, „deși nam [sic] mărturisit nimic“, declari tu, un tribunal de război german te-a condamnat la moarte pentru complicitate în cazul evadării celor doi parașutiști. Și pentru presupusele tale relații cu Rezistența franceză.

Asta e. S-a terminat. O să fii executat.

Pagina a 5-a din procesul-verbal din 18 noiembrie 1944 începe cu aceste cuvinte: „În 15 aprilie 1944, eram dus pe Poligonul național de tir din Bruxelles ca să fiu împușcat“.

„...ca să fiu împușcat.“

După aceste cuvinte, ți-am închis dosarul.

În după-amiaza aceasta, vineri 23 mai 1987, la Curtea cu Juri din Lyon compărea Lise Lesèvre, o luptătoare din Rezistență torturată de Klaus Barbie. Unul dintre fiii ei fusese executat, iar soțul îi fusese deportat, astfel încât ea să fie obligată să mărturisească. Dar n-a vorbit. În majoritatea crimelor care îi erau imputate, șeful Gestapoului din Lyon nu avea mâinile pătate cu sânge, ci cu cerneală. Redactase telegrame ucigașe, întocmise liste funebre, ordonase arestări, ștampilase avize de deportare, semnase condamnări la moarte. Dar sângele lui Lise Lesèvre îi pătase uniforma. Și nu doream ca vocea ta să acopere adevărul acestei femei. Procesul din Lyon mă silea să te abandonez în fața plutonului de execuție. Să-mi întorc privirea de la tine.

Așa că am închis dosarul. Ca să nu mă simt sleit din pricina zarvei vorbelor tale. Ca s-o cinstesc pe Lise Lesèvre, trebuia să-ți întrerup povestea. Liniște în gânduri, ca să-i primesc mărturia. Liniște în suflet, ca s-o întâmpin.

Procesul lui Klaus Barbie

Vineri, 23 mai 1987

Când Lise Lesèvre a înaintat spre bara martorilor, a fost însoțită de o vrăbiuță. Ea, dreaptă, sprijinită în baston. Pasărea, intrată prin efracție, profitase de o fereastră deschisă. Zburătăcea pe sub cupolă. Țăcănitul bastonului în mers, foșnetul aripilor, tăcerea publicului.

Cu un gest din mână, luptătoarea din Rezistență, acum în vârstă de 86 de ani, a refuzat scaunul pe care i-l aducea un aprod. I-a mulțumit, totodată, președintelui Cerdini pentru această atenție, și-a sprijinit bastonul de perete și s-a agățat de bară. Apoi și-a apropiat picioarele și a ridicat capul, scuzându-se dinainte pentru ce avea să spună. Lise Lesèvre avea să ne descrie cum a fost torturată.

În acea zi de 13 mai 1943, femeia în vârstă de 43 de ani știe instinctiv că lucrurile vor merge rău. Persoana ei de contact întârzie și trei oameni ai Gestapoului fac controale pe peronul gării. Încearcă să înghită câteva documente destinate Armatei Secrete. Încearcă de asemenea să ascundă o parte din ele în mănuși, dar era privită. O arestează poliția. Iar nemții pun mâna pe un plic clandestin destinat lui „Didier“. Didier? Un tip foarte tânăr. Un agent de legătură lipsit de importanță. Un puștan din Lyon care strecoară mesajele secrete în ghidonul bicicletei, între mâner și maneta de frână. Există însă un alt Didier, comandant al Armatei Secrete din regiunea de sud, căutat asiduu de Gestapo.

Luptătoarea este dusă la Școala de Medicină Militară, sediu al poliției germane, și azvârlită într-un beci, unde își petrece noaptea.

Bătrâna doamnă s-a întors către boxa acuzatului, de parcă i-ar fi căutat

chipul.

— Când a intrat în cameră, Barbie era furios la culme. M-a dus într-o sală unde am remarcat îndată niște lucruri ciudate așezate pe masă.

Nu-l slăbea din ochi pe președintele Cerdini.

— La început, mi-a pus niște cătușe cu zimți. Un soi de colți aflați pe partea interioară. De fiecare dată când tăceam, strângea puțin cătușele. Am crezut că-mi cad unghiile de atâta durere.

Lise Lesèvre vorbea cu un nod în gât, cu buze tremurânde. Fără gemete, fără lacrimi. Doar, din când în când, câteva vorbe oftate.

Zi și noapte, întrebările sunt aceleași. „Cine e Didier? Unde e Didier?” Lise Lesèvre refuză să răspundă. Dar Barbie și gealații lui au tot timpul din lume.

— Atunci m-au spânzurat de încheieturile mâinilor și m-au lovit. Cât a durat n-aș putea spune. Întotdeauna când mă dezmeticeam eram culcată pe burtă, pe jos. Apoi mă spânzurau din nou, până-mi pierdeam cunoștința.

În timpul calvarului, Lise Lesèvre a reținut imaginea lui Klaus Barbie. Ochii, gesturile lui.

— Avea mereu o fișcă sau o vână de bou. Îi lovea sistematic pe toți cei care-i stăteau în preajmă. Când nu era nimeni, își izbea cizmele. După asta îl recunoșteai înainte de interogatoriu. Zgomotul acela cumplit al gârbaciului izbit ritmic de cizme. Când intra în încăpere, n-avea nimic omenesc în el. Sincer, era un fel de făptură sălbatică.

Cum luptătoarea continua să nu vorbească, Klaus Barbie s-a aplecat deasupra ei:

— O să-i aducem aici pe fiul și pe soțul tău.

Victima s-a îndreptat de spate, s-a uitat spre cei din Curte. Vocea ei plătândă.

— Singură, aș fi putut să îndur. Cu ei acolo, știam însă că va fi mai greu.

Într-o dimineață, poliția germană îi bagă în încăperea unde era interogată pe fiul ei de 16 ani și pe soțul ei. Barbie îngăduie ca familia să se atingă, să se îmbrățișeze. Gesturi grăbite, duioșia acelei clipe eterne. În cercul dragostei, lumea își urează dârzenie. Soțul lui Lise Lesèvre o roagă să nu se teamă.

Acum o să vorbească? Nu. Tot nu.

— Pe ei i-au luat de-acolo, pe mine au venit să mă trezească spre miezul nopții. Barbie m-a dus într-o spălătorie, cu o cadă în mijloc. Și-a scos ceasul, l-a agățat undeva. A fost o caznă înfiorătoare.

Femeie refuză să se dezbrace. Polițiștii îi scot hainele cu de-a sila și o scufundă cu totul în cadă.

— Barbie supraveghea robinetele. O brută mă ținea de nas și alta îmi turna apă în gură cu o cutie metalică de biscuiți, veche și ruginită.

Cum continuă să refuze să vorbească, îi imobilizează picioarele cu un lanț și îi leagă mâinile la spate.

— După fiecare întrebare, trăgeau de lanț și mă cufundau din nou în apă. Mă sufocam. Ca să mă înec, prietenii îmi spusese că e îndeajuns să înghit apa de la început. N-am putut s-o fac.

În timpul declarației, Lise Lesèvre se îndoiește puțin de spate. S-a agățat de bară, s-a îndreptat. Și-a trecut o mână elegantă prin părul alb.

— De fiecare dată când îmi pierdeam cunoștința și mă scoteau din apă, mi-era teamă că am spus ceva. Că am vorbit.

Și-a tras răsuflarea. A ridicat fruntea.

— Dar n-am spus nimic, domnule președinte.

André Cerdini a făcut un gest stânjenit cu mâinile. Parcă își cerea scuze că trebuie s-o interogheze. Lise Lesèvre nu vorbise. Până și astăzi îi e greu să-și dezvăluie uriașele secrete.

Într-o seară, un „personaj foarte important“ din Reich îi face o vizită în celulă. „Dumneata ești Didier. Ești comandantul Armatei Secrete!“ i-o trânteste el. În fața Curții cu Juri din Lyon, ea mărturisește că nu i-a știut niciodată numele. Dar că pe un perete al biroului lui Klaus Barbie se afla, înrămată, o fotografie a lui împreună cu Hitler.

— Ești puternică, dar nu suficient de puternică pentru noi, îi șoptește nazistul.

Apoi torturile au continuat. Noaptea e încătușată, cu mâinile legate cu lanțuri de glezne. Agățându-se de ultimele ei rămășițe de umanitate.

— În toiul nopții, venea la mine un ofițer german. Nu un SS-ist, ci un soldat. Îmi scotea lanțul și îmi spunea că avea să se întoarcă dimineața devreme să mi-l pună la loc. Vedeți dumneavoastră, domnule președinte,

unora li se făcea milă de prizonieri.

În fiecare zi, atunci când e dusă în sala de tortură, Lise Lesèvre întâlnește alți însângerați, trântiți pe coridoare.

— Lui Barbie îi făcea o plăcere nebună. La ieșirea de la interogatorii, nimeni nu mai era în stare să stea pe un scaun. Ne puneau să ne lungim pe jos. El le întorcea capul cu vârful cizmei.

Patrioata e luată încă o dată. Masa pe care erau trase trupurile, cu gleznele legate într-o parte, încheieturile mâinii în cealaltă și ploaia de lovituri cu vâna de bou ca să contracte mușchii.

Întorși beți dintr-o operațiune ucigașă în masivul Jura, Barbie și câțiva francezi de la Gestapo, „niște bieți idioți care le țineau isonul“, a spus Lise Lesèvre, se năpustesc iar asupra ei. E legată, goală complet, de un scaun și biciuită cu un soi de cnut, terminat cu o bilă cu țepi.

— Mi-au rupt spatele. Barbie sorbea un amestec de bere cu rom. Părea că nu mai știa ce face. Înnebunise.

La Curtea cu Juri din Lyon, aerul era irespirabil. Micii șmecheri, jurnaliștii care comentau toate fleacurile din cursul audierilor, acum amuțiseră. Publicul, încremenit. Victimele, sprijinindu-se în baston, cu gâtul prins într-o orteză, prizoniere în vreun scaun cu roțile, aveau drept orizont doar pardoseala imensei săli. Multe capete stăteau aplecate, numeroase priviri erau absente. Maestrul Vergès dispăruse îndărătul pupitrului.

Această voce solitară devenise suferința noastră comună.

Am căutat din priviri vrăbiuța. Se pitise în ornamentele unei coloane. Tremura, ținându-și capul retras între umeri. În sală, tăcerea devenise solemnă. O catedrală scufundată.

Lise Lesèvre își pierde cunoștința. Și se trezește într-un fotoliu.

— Era un salon elegant, cu un trandafir într-o glastră. Am crezut că-mi pierdusem mințile.

Klaus Barbie e ingenuncheat lângă ea. Nu mai urlă, îi vorbește.

— Vă admir mult, fiindcă sunteți o femeie foarte curajoasă, dar am mai întâlnit așa ceva. Toată lumea vorbește până la urmă. O să vorbiți. De ce nu chiar acum?

Lise Lesèvre refuză. Iar lui Barbie îi sare țandăra. După ce a torturat-o vreme de nouăsprezece zile, zbiară către oamenii săi:

— Lichidați-o! Nu mai vreau s-o văd.

După un simulacru de proces, femeia e condamnată la moarte.

După câteva zile e plasată într-un convoi de bărbați deportați, alături de ultimele șaptesprezece femei care fuseseră anchetate la Lyon. Dosarul ei a rămas la Gestapo. Nimeni nu-i mai spune că trebuie să moară. În tren își regăsește fiul. Se îmbrățișează. Mai târziu va afla că tânărul a fost împușcat.

— Prietenii lui mi-au spus că micuțul meu Jean-Pierre a avut un comportament eroic.

Iar soțul ei a murit de febră tifoidă la Dachau.

Lise Lesèvre este deportată la Ravensbrück, apoi repartizată într-o uzină de armament. Iar acolo, femeia tunsă chilug care, zi de zi, își nota povestea vieții sale pe hârtii răzlețe, prizoniera în galoși, reîncepe lupta. Împreună cu colegile ei, sabotează niște cartușe de obuze antiaeriene pe care trebuia să le monteze, încetinește producția, inversează operațiile de montare.

Am întors capul. Nu m-am putut abține. În fundul sălii, ascultai. Tu, cel care stricai piese de submarin, cârpaciul, chiulangiul, ageamiul alungat din uzină pentru că n-avea ce căuta acolo, tu ascultai acum povestea unei sabotoare adevărate. Adevărul ei.

— Probabil că obuzele mele n-au prea omorât oameni, domnule președinte.

Când s-a încheiat audierea, am închis ochii. Voiam să păstrez acea voce firavă în adâncul sufletului. Apoi m-am uitat la Lise cum se duce prin sală la Georges, fiul ei cel mare venit s-o sprijine. În timpul Ocupației, Georges se numea Sévrane. Nume de război. În 1941, aflat în primul an pregătitor pentru concursul de intrare la Școala Normală Superioară, la secția literară, tânărul a fondat Comitetul de Rezistență Universitară Lyon-Grenoble, având drept misiune sprijinirea celor care se opuneau STO și călăuzirea lor către *maquis*. Căpitan în FFI²⁰, se alăturase ulterior combatanților din Jura și participase la eliberarea regiunii Franche-Comté, după care se înrolase în armata lui Lattre de Tassigny.

20. Forțele Franceze Interne. Create la 1 iunie în 1944, FFI reunește toate grupurile combatabile din Rezistența internă și participă la Eliberarea Franței sub comanda generalului Koenig.

Lise Lesèvre a apucat brațul fiului ei, bărbat cu părul cărunț, elegant. Tocmai asistase, încă o dată, la martiriul mamei lui, la agonia tatălui, la moartea fratelui său. Dar n-a lăsat să se vadă nimic. Nici în timpul depoziției, nici după. Cu spinarea dreaptă, plină de demnitate, familia de luptători s-a întors spre ieșirea din Palatul cu optzeci și patru de coloane.

Au trecut prin fața ta.

I-am privit. Te-am cercetat. La câțiva metri unii de alții, două istorii, două războaie. Mândria familiei Lesèvre, rușinea mea. Mulțimea s-a dat în lături ca să-i lase să treacă. Te-ai ridicat și tu, cu fața impenetrabilă.

N-am simțit nevoia să vin la tine. Nici să-ți vorbesc. În seara asta n-aveau importanță motivele alegerilor tale, culoarea uniformelor pe care le-ai purtat, n-avea importanță partea de adevăr din minciună, ceea ce ai săvârșit sau n-ai făptuit. Armata aceea de ocupație fusese a ta. Ai fost camaradul acelor oameni și le-ai moștenit crimele. Tu, Barbie, toți ceilalți, trădători francezi sau fii ai Reichului milenar ați fost tovarăși întru crimă împotriva umanității.

M-ai privit razant, ca într-o eschivă. Sprâncenele mele încruntate, poate. Ori privirea lipsită de tandrețe. Pumnii mei strânși. Nu știu de unde ți se trăgea această încordare. Mi-ai făcut un semn cu mâna. Un rămas-bun ostent. Pe urmă mi-ai întors spatele. Și-ai șters-o.

În seara asta, între tine și mine nu vor mai exista cuvinte. Eroismul acestei mame ți-a impus tăcerea. Iar bărbăția fiului îmi va da curaj să te înfrunt.

La 15 aprilie 1944, pe Poligonul național de tir din Bruxelles, nu ai fost executat de nemți. Dovada sunt eu. Polițistului care te ancheta nu i-ai oferit decât această formulă vagă: „După acest simulacru de execuție, eram din nou adus la închisoarea Saint-Gilles, în celula condamnaților la moarte“.

Simulacru de execuție. Naziștilor le plăceau tare mult jocurile.

La începutul lunii mai, le povestești anchetatorilor că ai fost trimis ca ostatic în lagărul Beverloo, unde era instruit Tineretul Hitlerist din Divizia 12 Panzer-SS. Iar de-acolo susții că ai evadat.

Pe 7 mai, un subofițer – singur-singurel – te duce cu mașina la o audiere a tribunalului de război, în centrul Bruxelles-ului. Când cobori din vehicul, îi întinzi însoțitorului tău un plic pe care îl uitase pe bancheta din spate, dar el nu bagă de seamă. În plic, actele tale de identitate. Când vezi ușa rotativă care duce la clădirea militară, te repezi primul și, ca într-un manej, tamburul te aruncă afară pe trotuar, în timp ce ofițerul pătrunde în hol. „Am profitat de împrejurare și am evadat“, i-ai explicat tu comisarului. În timp ce o turești cu plicul în mână, subofițerul scoate pistolul, trage două focuri spre tine, dar nu te nimerește. „Am apucat-o îndată pe o străduță și, la Gare du Midi, m-am dus la cantina germană, de unde am înhățat o centură, o baionetă, un chipiu de polițist și o pușcă pe care un soldat le lăsase atârdate pe un perete.“

De data asta, comisarul Harbonnier, șeful Supravegherii teritoriului din Lille, nu s-a mai lăsat dus de nas. Te asculta, bătea la mașină, tăcea. Dar în concluzii te-a pus la zid: „Acest individ este un mincinos, înzestrat cu o imaginație uimitoare. Versiunea lui despre felul cum a fost dus în fața plutonului de execuție și despre evadarea de la Tribunalul de război german e de domeniul fanteziei.“ În timp ce te străduiai să-i convingi pe polițiștii

din țara ta, pe biroul judecătorului de instrucție ajungea tocmai această evaluare. Iar asta nu e totul. Înainte să pună pe procesul-verbal ștampila cu marca SECRET și Crucea de Lorena, polițistul de la Siguranța Națională a dat consemne riguroase celor care fuseseră puși să te judece:

„Cu toate că nu s-a produs dovada, acest individ trebuie considerat agent în solda nemților, al cărui rol nu a putut fi stabilit. Oricum, trebuie considerat foarte periculos pentru siguranța internă a statului și se cuvine tratat ca atare.“

„Cu toate că nu s-a produs dovada.“ O clipă am avut impresia că această propoziție explica, ea singură, motivul prezenței mele printre cei vii. Și faptul că justiția fusese atât de îngăduitoare, deși erai sortit plutonului de execuție. Fusesseși agent în slujba nemților, „foarte periculos“ pentru țara noastră, dar reușiseși să strecuri îndoiala. Dar dacă puștiul ăsta spunea adevărul? Dacă făcuse totul cu scopul de a se infiltra în rândurile dușmanului? În folosul cui? Cine știe? Țicnit sau, într-adevăr, spion acoperit până la sfârșitul vieții? A spus că s-a infiltrat în Legiunea Tricoloră sub comanda lui De Lattre de Tassigny? Se expune riscului de a-i duce o scrisoare? De bună seamă, răspunsul generalului e limpede. Spune că „nu are desigur știință de nimic din această speță“. Aghiotantul lui adaugă însă în misivă: „Generalul ar fi totuși încântat să afle ce urmare a prilejuit răspunsul său în acest dosar“.

De ce oare un erou de război, învingător în debarcarea din Provence, în campania Rin și Dunăre, care a trecut de Linia Siegfried²¹ după ce a cucerit orașul Ulm, care a reprezentat Franța la semnarea capitulării germane de la Berlin, este interesat de un soldat rătăcit în vârstă de 22 de ani, trădător de țară și „foarte periculos pentru Siguranța internă a Statului“? Și de ce oare ar fi fost „încântat“ să afle ce urmare a prilejuit răspunsul său în acest dosar? Să acorde un general atenție unui neica-nimeni care, înainte ca războiul să-i despartă, a servit în unitatea lui preț de câteva luni?

²¹. Linie de fortificații din nordul Franței, construită în timpul Primului Război Mondial. În cel de-al Doilea Război Mondial, campania Liniei Siegfried a fost una dintre ultimele etape ale luptei pe Frontul de Vest.

Desigur te-ai folosit de această întrebare. Și de multe altele. De anumite mărturii amicale care spuneau că ești „patriot“. De Paulette, iubita ta de

taină, care declara unui anchetator că, în decursul discuțiilor voastre, te pretindeai „antigerman“. De tatăl tău, audiat de polițiștii din Lyon, care le-a jurat: „Nu l-am considerat niciodată pe fiul meu colaborator, dimpotrivă. Când s-a înrolat în Legiunea Tricoloră, a făcut-o, în opinia lui, ca să continue lupta de Rezistență în rândurile germane, sperând astfel că va fi și mai de folos.“

Îl revăd pe bunicul meu, cu lopata de cărbuni în mână, întorcându-se spre mine, pământiu la față, și adresându-se neveste-sii, care stătea într-un colț al cămăruței.

— E fiul unui ticălos, și trebuie să știe asta!

Mi-l închipui, radical-socialist, șef al unei asociații laice, republican fervent, cum a fost obligat să bată la ușa de la Kommandantur ca să afle vești despre trădătorul de fiu-său. Încercând să-i trimită un colet în străfundul unei pușcării germane. Apoi al uneia franceze. Obligat să se prezinte ca părinte de mișel în fața poliției de epurare. El, bravul soldat din Marele Război, admirator al lui Édouard Herriot, îmbrăcat mereu la costum cu vestă, cu dungă la pantaloni, pălărie de fetru, ghetre de culoarea tutunului, mustață subțire și pomădată, cu o țigară Gitane proptită în colțul gurii. El, șeful de birou al unei mari companii de asigurări, fără culoare, fără savoare, fără probleme, devenit în răstimpul unui război tată de colaboraționist. El, pe care vecinii de stradă îl priveau cu respect. El, pe care ai venit într-o bună zi să-l vizitezi îmbrăcat în uniformă germană. „Se umfla-n pene“, i-a lămurit un martor pe polițiștii de după război. El, despre care un inspector avea totuși să zică: „Se bucură de stima generală a cartierului, nu a manifestat niciodată idei colaboraționiste, mai degrabă dimpotrivă“.

După atâția ani, înțeleg mai bine furia bunicului meu. Pentru că ai ales *partea greșită*, el fusese umilit de-a lungul întregului război. Și chiar mai târziu. Cu poliția franceză care-i scotocise prin lucruri, prin sentimente, prin convingeri. A fost silit să dovedească cine este, de parcă trebuia să-ți răscumpere comportamentul. Prin urmare, da, bunicul meu a tăcut vreme îndelungată. Când îi povesteam isprăvile tale eroice, cu plaja Zuydcoote, bomba din cinematograful german din Lyon, tăcea. Nașa îmi mai dădea puțin piure certându-l din priviri, iar el ridica din umeri fără să răspundă. În

acea zi, în joia aceea din 1962, probabil că vorbisem mai mult decât se cuvenea. Nu-mi mai amintesc. Iar bărbatul cel chibzuit și-a ieșit din fire, cu lopata de fier îndreptată spre mine ca o amenințare. Într-o singură frază, bunicul meu ne destăinuia în sfârșit tot răul pe care i-l făcuseși. Și ce a fost obligat să îndure ca să te apere. După ce i-a mințit pe nemți, pe francezi, după ce s-a mințit pe sine, îmi preda ștafeta. Fiindcă războiul se încheiase, pentru că toate astea erau departe, pentru că venise vremea să-mi întindă lopata neagră de cărbuni.

Tatăl ticălosului tocmai îi spusese nepotului său că din acel moment asta era sarcina lui.

*

Te citesc. Iată că ai evadat, încă o dată. Iei tramvaiul și apoi trenul spre Charleroi, treci granița la Jeumont cu autostopul și mergi pe jos până la o fermă de pe lângă Eccles unde îi ceri „o ceașcă cu lapte“ unei tinere. Se numea Nelly. Comisarul îi scrie numele la mașină în procesul-verbal. Acolo îi explici puștoaicei că ai dezertat din armata germană și că vrei să te alături Rezistenței franceze. Îi povestești asta lui Nelly, printre ogoarele nordului. Iar tânăra aduce un bărbat care îți cere să-l urmezi ca să-ți prezinte alți trei, care te așteaptă în mijlocul unui câmp. Te conduc la o cabană. Acolo, un paznic agricol stă cu ochii pe tine. Ești interogată, ei te ascultă, te cred.

„Din acel moment, am făcut parte din grupul de Rezistență FTPF din Solre-le-Château“, în pădurea l'Avesnois, la poalele povârnișurilor din Ardeni. Și le-o trântești așa, pur și simplu, pe 18 noiembrie 1944, comisarului Harbonnier și inspectorului Bauw.

Cu câteva ore în urmă, băgaseră în birou un trădător. Un flăcău de 22 de ani, dezertor din armata franceză, urmărit pentru colaborare cu dușmanul. Un dosar fără probleme. Încă unul în stiva din colțul biroului. Povestea unui tânăr învins, uluit de cizmele cu glanț ale învingătorilor. Probabil că polițiștii te-au chemat zicând:

— Hai, următorul.

Atât doar că... Au convocat un actor de cabaret cu o mie de fețe. Un contorsionist de concurs. Te-ascultă și nu le vină să creadă. Tu, flăcăiandru fără cultură și educație, salahor de uzină concediat pentru trândăvie, care

știe doar să scrie și să citească, îi plimbi pe toate fronturile. Unul stă așezat în fața ta, celălalt într-o parte, și asistă la cel mai mare spectacol al vieții lor. O paradă scânteietoare, în care tu ești eroul, iar ei, spectatorii. Iată că ești soldat francez, purtând însemnul Regimentului 5 de infanterie pe gulerul tunicii. Apoi dezertor, care încă de a doua zi și-a pus pe cap bereta Legiunii Tricolore a lui Pétain. Asta înainte să mai dezertezi, încă o dată, și să încalți bocancii nemțești și să pui pe umeri haina cafenie a NSKK, având brasarda cu svastică trecută peste brațul stâng. „Individ mincinos, înzestrat cu o imaginație uimitoare“, notează comisarul care te anchetează. Cu siguranță. Dar erai cu adevărat urmărit de Franța pentru dezertare, după ce ai fugit din Regimentul 5 de infanterie. Ai fost cu adevărat încarcerat de regimul Vichy după ce ai părăsit Legiunea Tricoloră. Iar nemții te-au întemnițat, cu adevărat, în fortul Montluc, pentru că te-ai descotorosit de chipiul german. În patru ani, ai purtat deja trei uniforme. Și uite-așa, cu aerul cel mai liniștit din lume, tu, anticomunistul care pasămite visa să lupte din răputeri împotriva sovietelor ca să apere buncărul lui Hitler, le spui că te-ai alăturat unei unități de luptă a Francțirorilor și Partizanilor Francezi din nordul țării?

Îmi povestiseși, cu ochi înlăcrimați, că ai luptat vitejește până la Berlin în rândurile Diviziei SS Charlemagne, deși tu înfruntai dârz dușmanul alături de comuniștii francezi?

M-am sufocat. Și nu din pricina uimirii. Am râs nervos.

„Din acel moment, am făcut parte din grupul de Rezistență FTPF din Solre-le-Château.“ Am recitat această propoziție de o sută de ori, întâi în șoaptă, apoi cu voce tare, timp de câteva minute bune. Am mers prin camera mea de hotel precum Fernandel în *Le Schpountz* când își declama tirada despre „condamnatul la moarte căruia i se va tăia capul“. M-am întrebat cum reacționase comisarul Harbonnier auzind această dezvăluire.

Te aflai în fața polițistului. Mai întâi ai tras adânc aer în piept? „Din acel moment...“ Ai spus șoptit aceste vorbe ca să-i surprinzi pe anchetatori și să te pună să repeți? Aveai ceva scris în față? Niște notițe?

Așadar, unde-am rămas? Cum să te urmăresc? Soldat, legionar, nazist... Ah, da. Și partizan! Asta lipsea.

Oare polițiștii au întrerupt interogatoriul, cât să-și vină în fire? Sau au consemnat această lovitură de teatru doar ca pe o altă peripeție?

Ți-ai continuat declarația. Iar anchetatorul a continuat să bată la mașină.

„Când nemții s-au retras, am participat împreună cu grupul meu la mai multe incursiuni împotriva lor, mai cu seamă pe 6 septembrie 1944, la ferma Colson, în locul numit «Champs-Élysées din Eccles».”

Am deschis fereastra. Respirație adâncă, sudoare pe față, trebuia să-mi recapăt calmul. M-am întors la masă. Am sperat să aflu adevărul, dar, în ciuda atâtor ani iroșiți, m-ai dus cu preșul ca și pe ceilalți. Fierbeam de furie. Mi-era greu să îndur trecerea de la vorbele lui Lise Lesèvre la vorbele tale. Mi-era rușine de tine și rușine pentru tine. M-am așezat și am ordonat cronologic: audierea bunicului, cea a prietenei tale Paulette, declarațiile prietenilor tăi din copilărie, ale vecinilor tăi suspicioși, scrisoarea generalului De Lattre, anunțurile prin care fuseși dat în urmărire, comisiile rogatorii, mandatele de arestare, notele delegației pentru epurări, scrisorile tale manuscrise, mesajele către judecătorul tău.

Și, cu toate astea, înainte să închid dosarul albastru, am aruncat un ochi la ceea ce urma. Declarația unui oarecare Sylvain Leclerc, a lui Paul Ruguin, a soților Colson și două fotografii de-ale tale, deghizat în partizan.

Încă o dată, am rămas fără aer. Dar nu mai râdeam. Era o nebunie întreagă.

Da, luptaseși și în rândurile FTP.

Procesul lui Klaus Barbie

Marti, 26 mai 1987

Azi-noapte am dormit puțin. M-am culcat în zori, fără să citesc mărturiile celor din Rezistență. Aș avea nevoie de o zi întreagă, singur și în liniște, ca să te urmăresc în *maquis*. Așa cum îmi promisesem, înaintam încet, de la un proces-verbal la o declarație despre onoare. Trebuie să simt, să înțeleg și să diger fiecare cuvânt. Descopeream războaiele tatălui meu. False, adevărate, nu mai știam, dar nu voiam să ating sfârșitul poveștii sale așa cum termini o carte. Dosarul acesta avea să-mi dezvăluie adevărata naștere a tatălui meu, băiețandru acela condamnat după Eliberare, pedepsit cu înjosirea națională și care iese din închisoare în timp ce încă mai fâlfâie steagurile libertății regăsite. Acest fiu de funcționar din Lyon, fără viitor, fără diplomă, fără meserie, fără un război măreț de povestit la teighea, care va fi obligat să reconstruiască totul din minciuni. Să-și croiască un veșmânt civil pe măsura uniformelor pe care le îmbrăcase și le trădase. Un tânăr de 23 de ani, mărșăluind singur, lipsit de o familie care să-l sprijine, printr-o țară care îi întoarce spatele. Acesta este drumul pe care am vrut să-l cunosc.

La trezire însă, când a venit vremea să mă întorc la Palatul de Justiție, m-am gândit să renunț. Mersul pe urmelor pașilor, căutarea adevărului, acceptarea prezenței tale stânjenitoare la Curtea cu Juri din Lyon mă sleiau. Căutarea mea era pe cale să se împotmolească. Eram pierdut. Chiar așa, ca un copil care dă drumul mâinii mamei sale în adâncul pădurii. La Lille, când Alain pusese pe masă dosarul tău de poliție, eram gata să citesc tot și să înțeleg tot. Eram fericit să știu și îngrozit de ceea ce aveam să aflu. Teamă că tatăl meu e turnător, o secătură care a mângălit scrisori anonime sau care a dat telefoane la Gestapo. Când am citit cum descriai că ai fugit

din armata franceză înfrântă ca să te înrolezi în legiunea lui Pétain, am sperat că povestea ta se va sfârși aici. Un tânăr descreierat adoptând legea celui mai puternic și visându-se salvatorul nației. Războiul ăsta îmi convenea. Îmi îngăduia să pricep tot restul. Pe tine, care întreaga viață îți reproșaseși că nu ți-ai dus lupta mai departe, că ți-ai părăsit camarazii și ai intrat în LVF, că le-ai urmărit luptele mai târziu, în cărțile de istorie, povestind omului care-ți era fiu că ai fost acolo. Orgoliu, trufie, aroganță, minciună, nebunie, toate erau posibile. Dar pe măsură ce înaintam în povestea ta, cea adevărată, făcută din mărturii, declarații, scrisori, ștampile și semnături, totul se făcea țandări. Tot ce pretinseseși era fals și tot ce povestiseși era adevărat. Un vertij de fapte de care-mi aminteam haotic. M-am domolit. Am deschis o bere. Și am hotărât să merg mai departe. Vai de mine, de tine, de noi. Minciunile tale mă răscoliseră atât de mult, încât adevărul nu putea fi mai rău. Nu-mi rămăseseră decât câteva zeci de pagini înainte să mă apuc de procesul tău. Și doar puțin mai mult de o lună înainte de condamnarea lui Klaus Barbie. Pentru mine, destinele voastre erau legate.

Așa încât m-am hotărât să-ți dau telefon. Dacă n-aș fi făcut-o, eram convins de asta, nu te-ai mai fi întors nicicând la Palatul de Justiție. Și aveam nevoie de prezența ta ca să pun capăt acestui coșmar.

A răspuns mama. Mărturia lui Lise Lesèvre te ținutise trei zile la pat, cu febră.

— Procesul tău l-a îmbolnăvit, mi-a zis ea la telefon.

Procesul meu. M-a amuzat formularea.

În prima parte a după-amiezii aflaserăm că Barbie avea să fie adus cu forța la audieri, ca să fie confruntat cu patru martori. Și știam că ai fi vrut să fii acolo. Nu m-am înșelat. Ai sosit la 18.30. Barbie a intrat după cincisprezece minute. Tu pe scaun, el în boxă. Erai palid. Barbie zâmbea. Nu mai era mimica din prima zi, undeva între rictus și dispreț. Era un surâs adevărat, surprinzător. Al unui om civilizat, care dă din cap când intră într-un salon și salută asistența. Nici acum nazistul nu s-a uitat la public. A intrat cu capul țeapăn, părând că plutește în același costum negru și în aceeași cămașă bleu ca și data trecută, în 11 mai.

Când aprodul l-a introdus în sală pe Lucien Margaine, Barbie nu și-a

ridicat privirea.

— Fața acuzatului vă evocă ceva? a întrebat președintele Cerdini.

— Îl recunosc fără doar și poate. N-ai cum să te-nșeli.

— Chiar și după patruzeci de ani?

— Felul cum privește. Zâmbetul acesta special. Nu e o mutră obișnuită.

Nu-și găsea cuvintele. A arătat spre Barbie.

— Nemții sunt persoane înalte și blonde, el nu era așa.

Klaus Barbie a întâlnit atunci pentru prima oară privirea victimei sale. Mărturisea că a fost torturat de *Oberstrmführer*, a fost scufundat într-o cadă, lovit cu vâna de bou și cu o bară antifurt de bicicletă.

— Antifurtul era roșu, domnule președinte.

Cerdini s-a întors spre Barbie.

— Sunteți acuzat de tortură, acte de violență. Cum răspundeți?

Barbie l-a ascultat pe traducător, apoi a despăturit o foaie de hârtie și a început să citească un text în germană.

— Prezența mea aici e ilegală, urmare a unei aduceri forțate. Fiind absent din punct de vedere juridic, nu voi răspunde.

— Nu aveți dreptul să citiți o declarație. Vă cer să răspundeți la întrebare.

Tăcere. Acuzatul a împăturit hârtia.

— Refuzați să-i răspundeți președintelui Curții?

— Da, nu o să ofer nici un răspuns.

Magistratul s-a întors spre victimă.

— E-adevărat că acuzatul v-a spus: „Vei fi beznă și ceață, n-o să te mai întorci“?

— Da, mi-a spus asta cu aceeași expresie de acum.

În boxă, Barbie continua să zâmbească. Un zâmbet politicos, aproape trist. Surâsul celui care nu se încumetă să întrerupă o conversație care nu-l privește.

— Aveți ceva de spus?

Barbie s-a aplecat spre microfon, vorbind în locul traducătoarei.

— Nimic, domnule președinte.

În sală, tăcerea era desăvârșită. Tata închisese ochii. Nu mi-am dat seama dacă savura momentul sau dacă adormise.

— Reacționează ca un SS-ist, e bine!

Vocea lui Lucien Margaine, puternică, a umplut megafoanele.

Dintr-odată, pârlături. Aplauze din public: martorii, anumiți invitați, câțiva martiri care nu vor avea alt prilej să-și arate mânia.

Președintele le face observație:

— Aici nu e teatru! E o Curte cu Juri și vă cer să faceți liniște!

*

Când a intrat Mario Blardone, sala se liniștise.

— Priviți spre mine și vorbiți în microfon, i-a cerut președintele.

A povestit că a fost lovit cu cravașa chiar de Barbie și că a îndurat supliciul capului în menghină. A jurat, ca și o altă victimă dinaintea lui, că l-a văzut pe șeful SS asmuțind niște câini în rut asupra unor tinere lăsate în pielea goală. A vorbit, a vorbit, a tot vorbit cu voce puternică.

— Ochii aceia de gheață, gura aceea. Înțelege ce spun!

— Domnule Blardone, i-a tăiat-o președintele.

— Nu vă faceți probleme, pricepe franceza. M-a interogat în franceză. Uite, vedeți? A închis ochii!

— Domnule Blardone!

Dar martorul nu mai asculta. Încă puțin și ar fi ajuns la boxă, dar a rămas agățat de bară ca un naufragiat.

— Acuzatul are ceva de spus?

— Nu, domnule președinte.

Blardone a explodat.

— Poftim? Nici o întrebare? Atunci vă spun eu ceva: e un SS-ist despuiat de armură, fără mitralieră și bici. E întruchiparea lașității.

Magistratul, cu voce joasă.

— A fost prezent în curtea fortului Montluc pe 19 iunie 1944, în timpul apelului care a precedat deportările?

— Da, a răspuns martorul.

— Nimic de comentat, a zis Barbie.

În acel moment s-a ridicat un avocat al părții civile, scos din fire. Și a acuzat tăcerea lui Jacques Vergès. Încă o dată, sala a aplaudat. Încă o dată, președintele a cerut liniște. Atunci, avocatul lui Klaus Barbie s-a ridicat.

— Nu primesc lecții de la nimeni. Nu vă îngădui să-mi interpretați

atitudinea. O să-mi interpretez eu însumi tăcerea!

Iar Raymonde Guyon s-a îndreptat anevoie spre bară.

— E într-adevăr omul care a amenințat că îmi împușcă soțul și părinții.

Apoi a întors spatele Curții. Fără altă vorbă, a plecat.

Stupoare în public.

— Întoarceți-vă, doamnă, a rugat-o blând președintele.

Femeia era dărâmată. Încremenise în mijlocul sălii.

— Întoarceți-vă, vă rog.

Atunci ea a ridicat din umeri și s-a întors în fața Curții.

Nu aștepta nimic de la această confruntare. Și avea dreptate.

Magistratul s-a întors către acuzat.

— Ceva de spus?

— *Nichts, Herr President.*

Atunci micuța doamnă a părăsit definitiv sala șchiopătând. Klaus Barbie tocmai o torturase a doua oară.

Când acuzatul a părăsit sala de audieri, unii jurnaliști au afirmat proteste că aveau în sfârșit ceva interesant de scris. Aceste unsprezece minute în prezența nazistului le puseseră la îndemână niște dialoguri. Își comparau notițele cu înfrigurare. A doua zi, mulți nu aveau să se mai întoarcă la Palatul de Justiție. Aveau să ia trenul chiar în seara aceea, sperând că acuzatul va mai fi chemat încă o dată să compară. Mărturiile copleșitoare îi interesau mai puțin decât zâmbetul călăului.

— Se știe că Gestapoul tortura, nu e vreo mare dezvăluire, spusese un reporter ferchezuit închizându-și carnetul după declarația istorică a lui Lise Lesèvre.

Dar aceste false confruntări fuseseră un dezastru. Barbie trebuia să nu mai apară. Prezența lui transforma procesul într-un circ. În loc să aducă dovezi, să povestească, să amintească, victimele vărsau înlăcrimate vorbe fără șir. Vederea nazistului distrugea ceea ce aveau de auzit. Pentru ca martirii să îndrăznească să vorbească, era nevoie de tăcerea unei boxe pustii. Până în acel moment, mulți dintre ei nu-și dezvăluiseră niciodată calvarul, durerea sau eroismul. Părinți, copii, prieteni le auzeau acum povestea pentru prima oară. De la război încoace, tăcuseră. Și în toți anii

care trecuseră, nici suferința nici spaima nu puteau fi împărtășite în fața acelui bărbat care zâmbea auzindu-le. Barbie n-avea să răspundă pentru crimele lui. Spusese în prima zi a procesului că se va opri în acel punct. Și-atunci de ce să se poticnească dezbaterile de disprețul lui? Venirea lui n-avea să aducă elemente noi faptelor care îi erau reproșate. Nu avea să ajute la aflarea adevărului. Dimpotrivă, lipsea victimele de ultimele puteri. Le răpea din gesturi și din fraze. Le transforma mărturiile în lamentații de neascultat. Prezența lui Klaus Barbie aducea atingere demnității procesului său.

Tata nu era de acord cu asta. În preajma lui Barbie, începea să vibreze. Nu era nici compasiune, nici admirație. Pur și simplu părea că recitește o pagină din propria lui istorie și asta îl emoționa.

— Îți dai seama că eu și Barbie am fi putut să ne întâlnim la Lyon?

Da, îmi dădeam seama. Fraza lui n-avea nici o noimă. Era lipsită și de remușcări, și de mândrie. Tata, tânăr francez îmbrăcat în neamț, ar fi putut efectiv să se intersecteze cu acest ofițer SS între două lovituri de gârbași. Și, în toți anii care trecuseră, se delectase cu vertijul acestei posibile întâlniri.

— Când erai în Waffen-SS, sau în Rezistență?

Cobora treptele palatului. N-a reacționat pe dată. Încă de când eram copil îmi spusese atâtea povești, încât probabil nu le mai știa șirul. Acolo, pe trotuar, m-a privit, apoi a șovăit.

— În ce Rezistență?

A râs.

— Ți se-amestecă toate în cap, nu-i așa, drăguță?

Da, așa era. Se-amestecau.

Acum o să-i las să vorbească pe ceilalți. Nu mai e momentul tău, care mi-ai frecvent, nici al meu, care încerc să înțeleg. Ci al acelor care te-au întâlnit și care au povestit asta la poliție. Femeia și bărbații aceia nu care aveau nici un interes să te ocrotească sau să te distrugă.

Locotenentul Paul Ruguin a fost prizonier de război, eliberat din închisoare la 33 de ani, în decembrie 1943. În loc să se întoarcă în sânul familiei și să-i mulțumească lui Marx sau Cerului că mai e încă în viață, se înrolează în trupele FTP din Solre-le-Château, ținutul lui de baștină, apoi intră în *maquis* în iunie 1944, ca să scape de nemții care se aflau pe urmele lui. Din acel moment, își ia numele „Spada“. Într-o zi de iulie 1944, către orele 18.00, în timp ce patrulează prin pădure, intră într-un adăpost în care se aflau cabluri de înaltă tensiune. Și acolo dă peste un tânăr soldat german stors de vlagă, care-și agățase pușca într-un cui. Partizanul îndreaptă arma spre el, dar celălalt nu face nici o mișcare ostilă. Ridică mâinile. E francez. Îl lămurește că a dezertat din armata germană, din trupele de transport naziste – NSKK, și că încearcă să ajungă la patrioți.

Ruguin îl ia captiv pe soldatul dușman, îi confiscă baioneta, pușca, și îl arată celorlalți combatanți. Băieții socotesc că vorbește „serios“. Fără alte întrebări, îi fac rost de haine civile și hotărăsc să-l înregistreze. „Într-o primă perioadă“ nu au totuși încredere în el. Și îl supraveghează îndeaproape. Apoi, „neapărând nimic suspect“, îi dau o poreclă ca un deget mijlociu ridicat în sus la adresa dușmanului: „NSKK“. După care l-au inclus în patru operațiuni armate împotriva invadatorului.

Pe 6 septembrie 1944, împreună cu douăzeci de bărbați din *maquis*, participă la o ambuscadă menită să împiedice retragerea a șaiseci de parașutiști germani. Erau prea bine înarmați pentru trupa voastră mică.

Cinci partizani sunt răpuși, un „nemțălău“ e ucis. Ești capturat în curtea unei gospodării din regiune, cea a familiei Colson. Parașutiștii te bagă înăuntru ca să te ia la întrebări. Acolo, îi explici unui ofițer că faci parte din NSKK și că tocmai fusesseși luat ostatic de Rezistență. Că niște comuniști și cei din FFI te siliseră să mergi împreună cu ei ca să te predea americanilor.

În timpul interogatoriului, doi tineri din trupa ta sunt capturați în pădure. Între ei, Sylvain Leclerc, care le va povesti anchetatorilor din Lille că, înainte să fie prins, abia de avusese timp să se descotorosească de armă și de cartușe. El și tovarășul lui sunt „puși cu spatele la un copac ca să fie împușcați“, va mai explica el. Atunci ai apărut tu în lumină, spălat de orice bănuială, împreună ceilalți soldați. Leclerc a declarat: „NSKK a intervenit în limba germană și a reușit să-l convingă pe dușman că aveam vârsta de 15 ani, că în momentul atacului mă aflam pe drum din întâmplare și că hainele mele erau așa de murdare pentru că fusesem nevoit să mă ascund într-o viroagă“. Le-ai spus parașutiștilor că nu îl cunoști nici pe cel de-al doilea partizan. Că erau niște studenți de prin partea locului, care nu puneau probleme. „Nemții au fost convinși și ne-au dat drumul, îi mai explică Leclerc comisarului. Prin urmare, NSKK este cel căruia îi datorez viața. Dacă ar fi vrut să-i toarne pe cei din *maquis*, ar fi putut lesne s-o facă. Și să le confirme că făceam parte dintre combatanți.“ Și a ținut să adauge: „Cu același prilej, și-a riscat viața luptând împotriva dușmanului.“ Iar locotenentul Ruguin a spus aceste ultime cuvinte înainte să-și semneze declarația: „Nu știu ce a făcut NSKK înainte de iulie 1944, dar tot ce pot afirma este că purtarea lui din timpul evenimentelor legate de eliberarea teritoriului a fost exemplară și comparabilă cu aceea a patrioților francezi.“

Am citit aceste pagini cu fața spre fluviul Saône, așezat pe treapta ta rece, respirând în ritmul molcom al clipocitelor apei. Pietrele cheiului erau tocite, măcinate de timp și de stricăciunile oamenilor. Puteai să citești pe ele urma poverilor de-altădată aruncate pe pavaj, zgârieturi de lanțuri, mușcătura uneltelor de lucru. Apa își imprimase în ele nivelurile, le fisurase treptat, iar buruienile creșteau azi prin crăpături. Mi-am așezat mâna pe stânca cioplită. L-am înțeles pe tata. Locul ăsta era în afara timpului nostru. În plus, camera de hotel mă sufoca, și odată cu ea Curtea cu Juri, ceilalți jurnaliști. Nu mai voiam nici ziduri, nici priviri, nici întrebări. Doar fluviul domol, murmurul

vătuit al oraşului din depărtare, tipătul vreunui pescăruş. Era devreme, ştiam că n-o să vii. Preferai să mergi la refugiu când se lăsa noaptea. Luminile palide de pe luciul apei. Adâncul întunecat măturat de raza lanternei tale, precum torţele englezeşti de pe lacul Tressower.

„Pe 5 septembrie 1944, la patru zile după eliberarea ţării, circa şaizeci de soldaţi germani înarmaţi până-n dinţi s-au apropiat de ferma noastră la adăpostul pădurii şi ne-au cerut de mâncare, a declarat Jeannette Colson, o ţărăncă din regiune. Era în jur de ora 20.00. În acel moment, vreo douăzeci de patrioţi francezi, care aflaseră de prezenţa nemţilor, i-au atacat. La primul foc de armă, soţul meu şi cu mine am coborât în beci.“ Apoi femeia a ieşit la suprafaţă. A deschis uşa coridorului care dădea spre drum, ca să le îngăduie partizanilor să atace trupa inamică refugiată în curte. „Dar încăierarea i-a adus în avantaj pe nemţi.“ În acea clipă a văzut că eşti capturat. „Un civil a vorbit cu ei în limba lor. Îl cunoşteam. Îşi zicea NSKK. Apoi ne-a spus în franceză: pentru siguranţa voastră, părăsiţi casa.“ „Şi ne-a cerut să ne adăpostim în pădure“, a adăugat soţul ei.

Vântul se potolise. Norii acopereau din nou cerul de deasupra colinei. M-am uitat la curentul întunecat, la valurile argintii formate la trecerea unui şlep încărcat cu nisip. Eram nedumerit. De ce nu mi-ai povestit niciodată asta? Douăzeci împotriva a şaizeci. Eroul ăsta era tatăl meu. Care salvează doi partizani, doi ţărani şi care fuge încă o dată de la nemţi. Pentru că iată, le-ai declarat-o anchetatorilor, iar martorii au confirmat: în zăpăceala retragerii, inamicului nu-i prea pasă de tine. Un voluntar francez din NSKK descumpănit? Să se pună la adăpost, precum ceilalţi. Să regăsească liniile germane distruse, să se descurce. Paraşutiştii nu doar te eliberează, dar şi pleacă împreună cu tine. „O să mă întorc peste câteva zile“, asta le-ai promis partizanilor scăpaţi cu viaţă. „Şi, într-adevăr, după două sau trei zile, NSKK s-a alăturat grupului nostru la Solre-le-Château, cu o mitralieră şi un revolver pe care le luase de la nemţi, înainte să-i părăsească în Belgia“, a declarat Ruguin, şeful reţelei.

Dezertaseşi încă o dată. Deghizat în paraşutist inamic, redeveniseşi Francez Liber în locul de obârşie al faptelor tale de vitejie. La ce bun? Ne lămureşte Jeannette Colson. Trei zile după ambuscadă, te vede întorcându-

te la fermă. Ai venit să-i înapoiezi un sacou, pe care îl schimbaseși pe un bluzon. Era un pretext. Mai presus de orice, dorești ca numele și chipul tău să rămână veșnic întipărite în memoria acestor agricultori. „NSKK mi-a zis: mai sunteți în viață datorită mie. Nemții credeau că sunteți complicități patrioților și voiau să vă împuște.“ Mi te închipui, în mijlocul bucătăriei lor, cu mâinile-n șolduri. „Ca să-i împlânzesc, le-am spus că aveți un fiu care lupta în Rusia, împreună cu LVF, alături de armata germană.“ Cucernică minciună!

Eram în 9 septembrie 1944.

Nu veniseși la oamenii aceia răvășiți să-ți cauți bluzonul, ci o mărturie favorabilă. O asigurare de viață. Mai târziu, ar fi putut să-ți confirme atitudinea. Și au făcut-o, în 10 iulie 1945, zece luni după trecerea ta pe la fermă, cu vorbe stângace, consemnate cu sfințenie de un polițist republican. „După părerea mea, e foarte probabil ca nemții să nu ne fi făcut nimic rău datorită intervenției lui NSKK.“

Mi te-ai arătat ca magician, scoțând cartea din mânecă atunci când totul părea pierdut.

Procesul lui Klaus Barbie

Marti, 2 iunie 1987

Timp de două zile, n-ai venit la audieri. Așa, fără motiv. Iar absența ta mi-a picat bine. Mărturiile despre razia de la Izieu și călătoria fără întoarcere a copiilor ar fi fost pentru tine doar un prilej ca să ridici din umeri. Lipsa prezenței tale ironice în spatele meu a fost o ușurare. Ca și Jacques Vergès, l-ai fi luat peste picior pe Julien Favet, „argatul agricol“ în vârstă de 25 de ani căruia copiii din colonia evreiască îi aduceau cafeaua de dimineață. Singura persoană care susținuse că Barbie a fost prezent în Casa de la Izieu. Care îl desemnase ca șef al operațiunii. El, copil al pământului, cam necioplit, pe care nu prea îl ajutau cuvintele, care se plimba dezgolit până la brâu prin pădure cu hârlețul pe umăr, și pe care nimeni, niciodată nu a vrut să-l asculte. El, ajuns copil bătrân, cu ochiul stins, acoperit de albeață, care-și ascundea țeasta trepanată sub ditamai scufia. Știam că, asemenea avocatului apărării, l-ai fi chinuit până ar fi dat în plâns. Fiindcă așa și-a încheiat declarația bătrânul palmaș: în lacrimi. Nu deprinsese la școală cuvintele care să grăiască. Prin urmare nu, nu voiam să pângărești aceste clipe tragice.

Mai mult, pregăteam ceremonia dezvăluirilor. Ca s-o am în fața ochilor, voiam să lipsească și vorbele, și privirea ta. Uneori, la audieri, atunci când dezbaterile se împotmoleau, îmi lăsam gândurile să hoinărească. Tu, eu și întreg acest adevăr dintre noi. Cum să ți-l spun? Când? Să deschid în fața ta dosarul, sau să scot fiecare document în parte, cu date, fapte, nume, riscând să te-aud din nou că minți? Să te iau pe neașteptate, sau să te pregătesc pentru dezastru? Nu mai știam. Ideea de a-ți face rău mă îngrozea. De aceea hotărâsem să nu iau în seamă scaunul tău gol. Dar am dorit să fii prezent la

audierea de marți, 2 iunie, ca s-o auzi pe Fortunée Chouraki, mătușa lui Germaine, fosta prostituată din Alger devenită ziaristă. Germaine e cea care mă convinsese să te accept la proces. Credea că povestea puloverului grenat ar fi putut să te miște și pe tine. Orice-ar fi. Asta speram și eu.

*

De data asta aveai să te faci mic în scaun, eram sigur. Precum Vergès, mulțimea, presa și restul oamenilor. Două femei aveau să ne povestească durerea extremă. Dar cum să faci așa ceva? Cum să vii în sala aceasta imensă, să urci treptele care duc la bara martorilor, să vorbești la microfon în fața unui bărbat sever cu robă roșie și guler de hermină albă, atunci când cuvintele sunt atât de adânc ascunse? Grifonii care împodobesc pereții, coloanele corintice, semnele zodiacului înscrise în arcade, oamenii legii, cei nouă jurați, băncile avocaților, publicul, jurnaliștii, protocoalele riguroase ale unei audieri penale, revenirea la dosar, articolele din Codul de procedură penală. Un ansamblu neprietenos. Un stei de stâncă fără vibrații, de care vin să se lovească niște vieți năruite. De parcă n-ar compărea decât niște umbre, niște siluete de femei și de bărbați sfârșiți.

Ira Halaunbrenner nu mai putea să meargă. Înaintea acestui proces își pierduse mobilitatea și luciditatea. Până la scaunul pliant au sprijinit-o doi polițiști. Lângă ea, un traducător pentru persoane vârstnice repeta încet întrebările.

— Ce profesie aveți, doamnă?

— Am făcut cinci copii, i-a răspuns ea președintelui.

Apoi a izbucnit în plâns.

— Curtea vă înțelege suferința, a șoptit magistratul.

O frază mecanică, un gest de amabilitate rece.

— Nenorocirea mea se numește Klaus Barbie. Mi-a luat soțul, fiul. Iar el încă e în viață.

Fața îi era scăldată în lacrimi. S-a adresat boxei pustii.

— Un asemenea om încă trăiește.

Tremura, plângea. Așezată lângă Ira, nepoata ei îi frecționa umărul.

— Ah, câtă suferință! Câtă suferință!

Voce stinsă. Un puternic accent estic. A strâns din pumni. Strigăt ascuțit

de jivină. O copilă rănită. A tropăit, a hârâit câteva vorbe și a tăcut, din nou cocârjată. Tăcere desăvârșită în sală. Printr-o fereastră, dangăt țipător de clopot din depărtare. Suflul istovit al femeii cu buzele lipite de microfon.

În 1972, mersese pe urmele lui Barbie în La Paz, se legase cu lanțuri de o bancă împreună cu Beate Klarsfeld ca să denunțe prezența fostul SS-ist în Bolivia. „Această bătrână care s-a prezentat în cârje în fața camerelor de luat vederi în loc să stea acasă“, o zeflemisise neamțul ajuns zbir în slujba dictaturii.

Deși se împliniseră patruzeci și trei de ani de când aștepta această clipă, nu izbutea să vorbească.

— Doreați să se facă dreptate? i-a suflat un avocat al părții civile.

— Dreptate? i-a șoptit un aprod la ureche.

Bătrâna doamnă s-a întors către nepoata ei.

— Voiai dreptate?

Atunci, Ira Halaunbrenner a început să se zbată. Și-a ridicat pumnii spre cer zbierând:

— Dreptate! Dreptate!

Gata, s-a terminat! Femeia de 83 de ani a coborât din nou treptele. Jacob, soțul ei, fabricant de mătăsuri din Villeurbaine, fusese împușcat de Gestapo la Lyon. Fiul ei Léon, de 14 ani, nu s-a mai întors de la Auschwitz. Fetele ei, Mina, de 9 ani, și Claudine, de 5 ani, au fost aruncate în camionul de la Izieu.

În timp ce aprodul o chema pe Fortunée Chouraki, am întors capul spre tata. Era palid. Ca și ceilalți, avea o privire de suferind. Vergès dispăruse în spatele boxei, prefăcându-se că-și consultă notițele. Cine să se ridice împotriva acestei femei? Curând, avocatul apărării va avea ca adversari martori importanți, de interes general, asociații ale Rezistenței, personalități politice, cercetători, profesori, specialiști, organizații, unii atât de străini de cele cinci capete de acuzare, încât își propusese să profite de ei din plin. Vorbele sforăitoare ale unui subprefect vor putea fi desființate oricând de un avocat al apărării. Dar ce om ar putea să țină piept vaietelor ei, care se retrage din sală, sau lacrimilor lui Fortunée care tocmai a intrat?

Germaine mă avertizase: Fortunée era foarte obosită. Așa că, încă o dată,

o femeie, o mână de om, se prăvălea pe scaunul care-i fusese adus.

Când e deportată la Auschwitz, pe 6 mai 1943, Fortunée e plină de speranță. Înainte să fie arestată, și-a pus copiii la adăpost, încredințându-i unei colonii de vacanță retrase din Ain, la Izieu. Jacques are 13 ani, e cel mai mare. I-a promis mamei că va avea grijă de Richard și de Jean-Claude, frații lui în vârstă de 8 și 6 ani. Fortunée nu cunoaște Izieu, dar i s-a spus că se află la mare altitudine. Ca să nu-i fie frig lui Jacques, a început să-i tricoteze un pulover. Pe timp de război însă, așa cum lipsește carnea ori pâinea, e lipsă și de lână. A terminat spatele, fața și o mânecă, toate de culoare grena. Lipsește cealaltă mânecă. Așa încât Fortunée a adunat de peste tot rămășițe prețioase de lână și a terminat puloverul cu o mânecă pestriță.

În fața Curții, martora a vorbit despre deportarea ei, dar tot nu-și găsea cuvintele.

— Am făcut o hemoragie, era cât pe ce să mor, domnule președinte.

Ajunsă în lagăr, femeia de 39 de ani e dusă la blocul nr. 10. E vorba de „Revier“²², unde câțiva doctori psihopați susțin că se dedică cercetării. Călăii o leagă pe o masă de experimente, într-o sală cu fierătaie și dale de piatră, și-i fură sângele.

²². Abreviere a germanului *Krankenrevier*, cartierul bolnavilor, în limbajul lagărelor de concentrare naziste. Era un ansamblu de barăci destinat prizonierilor bolnavi.

— Tuburi și iar tuburi, eram foarte slăbită, domnule președinte.

De îndată ce se simte mai bine, îi injectează „un lichid foarte dureros în brațe și în picioare“. Deși nu le-a spus magistraților, a fost supusă și unei extirpări a ambelor ovare. I-a fost inoculat tifosul și alte virusuri care i-au distrus rinichii și au lăsat-o invalidă în proporție de 75%. Cum însă îi știa pe Jacques și pe micuții ei în siguranță, îndură.

Și-apoi, la un moment dat, într-un șir de copii deportați, i se pare că-l zărește pe fiul ei cel mare. O imagine fugară, dar puloverul grena i-a atras atenția.

— Avea un rucsac, a șoptit ea spre Curte.

Mai târziu, întâlnește alt copil care îi poartă puloverul. Fiul unei doctorețe din lagăr.

— De fiecare dată când mi-am întretăiat pașii cu acel copil, i-am atins puloverul. Într-o zi, mama lui m-a întrebat ce aveam cu fiu-său. Poartă puloverul băiatului meu, i-am răspuns.

Doctorița nu a reacționat, plecând cu tot cu copil și cu pulover.

Atunci Fortunée a dat fuga la ea în baracă și s-a pus pe plâns.

Totuși, a doua zi, încă mai trăgea nădejde, își căuta copilul între gardurile de sârmă ghimpată ale lagărului. Dar și în toate zilele care au urmat. Se atașase de o speranță de mamă, pornind de la o idee simplă: în colonie, copiii își schimbau adesea lucrurile între ei.

Atunci de ce nu și puloverul cu mânecă pestriță?

Fortunée și-a pierdut însă cei trei fii. I-a rămas Yvette, fetița ei de 2 ani, prea tânără să stea într-un adăpost de copii și pe care o localnică din Izieu, spălătoreasă în colonie, o ascunsese.

Atunci, ca și Ita înaintea ei, Fortunée a plâns.

— Am suferit, vai cât am suferit.

Vocea ei era doar o jelanie, ostatică a stingherelii noastre, cei din public.

— Curtea vă înțelege durerea, a mai mormăit președintele.

Ei bine, nu, Curtea nu înțelesese. Nimeni nu înțelesese, pentru că Fortunée nu dusesse mărturisirea până la capăt. Mulți ani după război, fusese convinsă că odraslele ei erau în viață. Fuseseră eliberate de trupele sovietice și duse în URSS, era sigură de asta. De altfel, într-o zi, l-a recunoscut pe Jacques, fiul cel mare, la televizor. A văzut și fotografii cu el prin ziare. Și a început să decupeze articole. Își zicea Ivan Rebhoff. Era un cântăreț cunoscut. Îi cumpărase chiar și discul *Scripcarul pe acoperiș*. Sperând că se va întoarce acasă, Fortunée îi dicta nepoatei sale lungi scrisori îndurerate. „Sunt mama dumitale“, îi scria ea artistului german, născut la Berlin sub numele de Hans Rolf Rippert. Care nu i-a răspuns niciodată.

Dar nici în după-amiaza aceasta – lucru pe care nu-l va spune Curtii – Fortunée nu vrea să creadă că cei trei și-au dat ultima suflare. Așa că iat-o întoarsă în sală, încovoiată în costumul ei albastru cu buline albe, cu croială simplă. Și-a lăsat lacrimile să-i lucească pe obraji, stă cu fruntea sus și își ține strâns poșeta pe genunchi.

Mi-am plecat fruntea. Plângeam. Ascunzându-mă îndărătul mâinii, de

parcă mi-aș fi aranjat o șuviță de păr. Ai plâns și tu. Am văzut din depărtare. Înainte palidă, fața îți devenise stacojie, iar privirea îți era grăitoare. Tu și eu, de parcă am fi fost împreună la Izieu să-i culegem lacrimile. Nu voiam să irolesc acest moment. Furtuna pe care o adusesem cu mine de la Lille avea să ne lovească pe amândoi. Știam că nici unul din noi n-avea să iasă întreg. Și doream să mai ocrotesc aceste câteva clipe. Să ascuți până la capăt răul pe care tu și ai tăi l-ați făcut. În seara asta însă, ai fost tatăl meu care a plâns. Așa că ți-am venit în întâmpinare, ca să ne împărtășim amarul și o convingere.

— Mamele astea au fost adevăratul rechizitoriu al procesului.

Te-ai uitat la mine. Ai dat din cap, ai chibzuit, ți-ai dres vocea.

— Povestea cu puloverul ar da bine într-un film, nu?

Am încremenit.

— Strașnică povestea asta cu puloverul, nu?

Apoi te-ai îndreptat spre ieșire, fără să mă aștepți.

Între două comisii rogatorii, fuseseră strecurate în dosar niște fotografii de-ale tale. Două documente în sepia, aproape complet arse de lumina timpului. În cel dintâi, erați trei. Partizani într-o livadă, în preajma unei ferme. Primul din dreapta ținea mâinile-n șolduri și râdea uitându-se la tine. Pe spatele documentului nu era scris nici un nume, dar așa îmi închipui că arăta locotenentul Ruguin. Elegant, cu o cămașă nisipie, eșarfă cu nod, pantaloni de călărie vârați în cizme înalte, poartă brasarda FFI. Lângă el, un alt combatant, mai vârstnic decât tine. Are cască de tanchist și se uită la tine zâmbind. Iar tu te maimuțărești. Nu ești îmbrăcat în soldat ca ceilalți, ci ai haine de muncitor. Pantaloni largi, pulover la baza gâtului și, pe deasupra, halat albastru cu nasturi mari. Pe cap ai bască lăsată pe dreapta, invers decât cea a milițiilor. Brasarda e tricoloră.

Am privit imaginea cu lupa, apoi cu un aparat optic profesionist. Am izbutit s-o datez. Fusesse făcută între 7 septembrie 1944, ziua când te-ai întors în *maquis*, și 10 octombrie 1944, când locotenentul Ruguin îți dăduse o permisie de zece zile, ca să poți merge la Lyon. Nu știam că partizanii le dădeau permisiile oamenilor lor, precum în armata regulată, dar bunicul îmi certificase asta.

În ciuda neînțelegerilor voastre, te primise la el acasă: „Mi-am revăzut fiul în jur de 11 octombrie, venea de la Sobre-le-Château. Purta ținuta militară FFI.” Iar arma pe care o arătai în fotografie datează și mai exact acest document. Era un pistol-mitralieră german MP40, „pușca” aceea pe care o furaseși de la dușman. O lăsați la nivelul genunchilor, agățată de mâinile care-ți spânzurau. Tocmai le spuseseși una dintre pățaniile tale amuzante. Și te prăpădeai de râs. Râsul unui boboc care le spune colegilor de cameră o glumă bună.

A doua fotografie este și mai degradată. Cu o mână în buzunar, îl priveai zâmbitor pe fotograf, sprijinit în coate de un tun antiaerian nemțesc. De data asta, la tine am fost atent. Purtaî încălțări cu șireturi, de orășean. Aveai 22 de ani, un chip de copil. Am încercat să înțeleg acel zâmbet și acea privire. În ce punct te aflai, în ziua când amicul a declanșat aparatul foto? Cine sălășluia în mintea ta de puștan? Cu câteva săptămâni în urmă, purtai svastica, iar acum culorile naționale. Pe același braț stâng. Ai dat o brasardă pe alta, așa cum îți schimbi cămașa. N-am citit nimic pe mutra ta. Nici teamă, nici ironie, nici mândrie, nimic. Un tânăr partizan francez care pozează lângă o pradă de război. O amintire pentru mai târziu, așa cum vedem în cărți, în vitrinele cu veselă, în cuferele din pod, în albumele de familie. Dar și o dovadă. Nu te deosebea nimic de colegii cu care împărtășeai aceeași glorie, dar știai că viața îți este încă în pericol. Pentru ei, războiul era aproape încheiat, pentru tine avea să continue. Avea să-ți devasteze pacea, viitorul, viața. Dar avea să o surpe și pe a mea. Sub arborii toamnei nu poza un învingător, nici un învins, ci câte puțin din fiecare. Un răătăcit. Cineva care alergase haihui, dându-și sufletul, începând din 9 februarie 1940, și care surâdea, preț de încă o minciună. Întorcându-te la ferma Colson să obții un certificat de erou, știai la fel de bine că aveai nevoie de toate aceste semne de bună purtare în *maquis*.

Acest zâmbet, mai timid, îl schițai din buze pe legitimația de recrut voluntar. Fotografia era oficială. „Forțele Franceze Interne, Francitirori & Partizani Francezi.“ Făceai parte din Batalionul 11 al Companiei 48 FTPF, Regiunea 1 Nord, cu matricula 28-438/ 15. Pseudonimul? „NSKK“. Un gest de bășcălie față de ambele tabere, marcat limpede în permisul care îți dovedea contribuția la „războiul de eliberare și de independență al Franței“.

Patriotul și trădătorul pe același document cu banderolă tricoloră. Când l-a examinat, Alain a fost uluit. Nu mai văzuse niciodată așa ceva.

— Una peste alta, artist mare!

Când mă împiedicam de un amănunt, de un nume, de un grad, îi dădeam telefon sau mă duceam la el. Când știam că putea fi interesat de audiere, aveam la îndemână o invitație pentru el. La început, mă îndoisem de autenticitatea acestei legitimații de combatant. O cercetase, îi verificase ștampila cu „Regiunea A“, semnătura „Statului Major al Regiunii Nord“, o

întorsese pe toate părțile.

— Cât se poate de adevărată.

Războiul tău îl fascinase pe prietenul meu, pe istoric. Într-o zi, când luam masa împreună, m-a întrebat dacă n-aș fi preferat să am un tată care să fi fost „doar“ colaboraționist. Ceva banal, o porcărie pe care s-o căinez, pe care să-mi vărs necazul, pe care ar fi trebuit s-o accept sau s-o condamna, dar uite că mă căptușisem cu ce era mai rău. Mă zbăteam în ceața care împrejmuia lacul tău german. Rămâneai de nedeslușit, iar războiul tău era o întreagă nebunie. Nu-mi îngăduia nici să te înțeleg, nici să te iert.

Încă o dată, ți-am purtat pică. Mă simțeam rănit. Adevărul tău nu avea mai mult înțeles decât minciunile tale.

Procesul lui Klaus Barbie

Miercuri, 3 iunie

Azi după-amiază, scaunul tău a rămas liber. Absența ta de la Curtea cu Juri devenea obișnuință. La începutul procesului, îți făcusem o agendă a dezbaterilor, așa că te nimereai doar din când în când, fără să anunți în prealabil. Știam că n-o să vii să asculți copleșitoarea mărturie a lui Elie Wiesel, insuportabila viziune a supraviețuitorului. Că nu vei fi printre ai noștri ca să auzi geamătul ultimului convoi spre Auschwitz. Trenul 14166, care a plecat din gara Perrache din Lyon pe 11 august 1944, cu douăzeci și trei de zile înainte de eliberarea orașului.

Invadatorul trebuia să-și golească temnițele. Partizani, evrei ridicați cu forța, evrei combatanți, comuniști stăteau claie peste grămadă în fortul Montluc, în închisorile Saint-Paul și Saint-Jean. Aliații înaintau, partizanii atacau zilnic convoaiele militare. Pentru Reich, căile ferate franceze aveau să fie în curând de nefolosit. Acela a fost ultimul tren către moarte. Între 618 și 650 de nefericiți. Nici astăzi nu se știe cifra exactă. Jumătate erau evrei. În debandada care se anunța, naziștii își completau mai puțin riguros catastifele asasine.

Mi-ai zis că „povestea cu trenul“ nu te interesează. Mai trăgeai încă nădejde că la acest proces Barbie avea să ofere numele francezului care îl denunțase pe Jean Moulin. Visai la încă o lovitură de teatru, la o revelație care să submineze unitatea Rezistenței, miturile și legendele ei. Trenurile, lagărele? Astea nu te priveau.

— Și-apoi e ușor, după patruzeci de ani, să zici că știai.

Te interesa doar Klaus Barbie, șeful secțiunii IV a Gestapoului din Lyon. Trecerea acestui om prin orașul tău, între februarie 1943 și septembrie

1944. Când a ajuns la Lyon, tu erai în Belgia, așteptând să fii împușcat, iar când a plecat, pozai în fotografia unui camarad, cu bereta patriotică pe cap și brasarda tricoloră pe braț.

— Îți dai seama că eu și Barbie am fi putut să ne întâlnim la Lyon? îmi spuseseși.

Nici asta nu era adevărat. Și știai bine. Dar te fascina imaginându-ți-l pe străzile tale, în locurile tale, frecventând poate cafenelele tale, mergând cu mașina de-a lungul fluviului tău și trecând pe lângă refugiul tău. Parcă ar fi ocupat un oraș părăsit de tine. Și ar fi fost în același timp dirijor și martor al întregii tale lipse din Lyon din acele luni. Asta te obseda. Restul, nu. Ce anume făcuse Barbie călăul în Țările-de-Jos, pe frontul rusesc, la Dijon și pe urmă în Ain, în Jura, în Haute-Savoie sau în munții Vosgi la sfârșitul luptelor nu te privea. Și mai puțin încă te priveau activitățile lui de după război, ca mercenar în slujba dictaturii boliviene, sau legăturile sale cu CIA din timpul Războiului Rece.

Ori ceea ce se petrecuse cu ultimul convoi.

Și mi-a părut rău că nu l-ai văzut pe procurorul general Truche ridicându-se și întrebând-o blând pe Charlotte Wardy, o supraviețuitoare:

— Puține persoane acceptă să povestească ce s-a întâmplat în trenul acela, puține vor să vorbească. Vă simțiți îndrituită s-o faceți?

Martora a părut să nu priceapă întrebarea.

— Ne era foarte cald. Ne era foame, a răspuns ea simplu.

Ca și ceilalți, femeia nu a fost de acord să povestească despre nopțile petrecute stând în picioare, despre suferințele, despre mizeriile pe care niște amărâți le făcuseră la adăpostul întunericului altor amărâți. În timpul ședințelor, combatanta Simone Lagrange a fost auzită mărturisind că un mort însemna un loc în plus în vagon. A fost auzit acel bărbat, tânăr pe-atunci, explicând că fusese împiedicat cu brutalitate de către colegii de suferință să evadeze. Curtea nu a mai pus întrebări atunci când martorul Mario Blardone a dezvăluit existența unui jurământ între deportați, prin care aceștia se angajau să nu dea niciodată în vileag ce se întâmplase în aceste convoaie.

Femei și copii călcați în picioare, lupte sângeroase pentru o fantă de lumină sau de aer, mușcăturile suferinței în întuneric, spaimile domolite cu

pumnul, oftaturile de ușurare atunci când în sfârșit se isprăvea horcăitul unui muribund. Cum să spui toate astea într-o zi liniștită de iunie a anului 1987? Cum să le explici unor jurați, unui public tăcut, unor jurnaliști, țării întregi, că disperarea și teama nebună n-au dat mereu naștere acelei admirabile solidarități pe care unii din cei veniți aici o regretă?

Așa cum sperasem că vei fi cu mine la casa din Izieu, mi-ar fi plăcut să ascuți și asta. Și să-i auzi pe cei întorși din lagăre. Auschwitz. Ce însemna să-ți fie foame.

— Nu mai e nimic de aflat despre asta.

Așa mi-ai spus. Și încă o dată te înșelai.

Când a venit la bară, Isaac Lathermann a făcut sala să încremenească cu doar câteva vorbe.

— La o înălțime de om, nu mai era scoarță pe copaci, totul fusese mâncat. Nici iarbă. Mâncată și ea.

Sau Otto Abramovici, care vorbea cu privirea plecată.

— Într-o zi, un bărbat care-și făcuse un ascuțiș dintr-o cutie de conserve, a tăiat bucăți din fesele unui mort și le-a înfulecat.

A ridicat ochii.

— Am văzut cum se mănâncă oameni, domnule președinte.

N-ai fost prezent nici când s-au înfățișat martorii de interes general, persoane fără vreo legătură cu faptele sau cu cel care le comisese, dar de data asta nu te-am condamnat. Alimentaserăm deja Istoria cu istorii. De la suferință trecuserăm la cuvinte. Durerea ultimelor zile făcuse loc plictisului adus de discursul magistral. Căscaturi, râsete înfundate, foială pe scaune, priviri spre ceasuri, ochi în tavan, eram în pragul naufragiului. Din fericire, Geneviève de Gaulle-Anthonioz a făcut niște pași în față.

Studentă la Istorie, luptătoare în Rezistență, arestată, bătută, deportată la Ravensbrück, tânăra a evocat îndârjirea naziștilor de a fabrica „sub-oameni“. Nici un cuvânt tremurat în declarația ei, nici o frază scăldată în lacrimi, nici o văicăreală, nici o tânguire. Ne-a împărtășit imaginea pruncilor înecați după naștere într-o găleată cu apă. Sterilizarea forțată a țișăncușelor în vârstă de 8 ani. Nepoata Generalului ne-a povestit cum se distrau cetele de copii abandonați care supraviețuiau îndărătul gardurilor de sârmă ghimpată.

— Se jucau în lagăr, domnule Președinte.

Voce plăcută.

— Unul dintre ei făcea pe SS-istul, ceilalți erau deportații.

Ce mult mi-ar fi plăcut să afli asta.

Și s-o vezi pe această mare doamnă micuță prăbușindu-se din pricina unei crize cardiace pe treptele Palatului de Justiție la ieșirea de la audiere, doborâtă de ceea ce ne făcuse să re trăim, și murind din nou pentru noi toți.

După ce ai părăsit ferma familiei Colson, cu patalamaua de patriot în buzunar, te-ai trezit singur.

La tine în dosar se aflau ultimele interogatorii ale camarazilor tăi din Rezistență. Da, continuaseși să „epurezi regiunea de nemți“ alături de ei, până în 10 octombrie 1944. Atunci, Paul Ruguin, locotenentul tău în FTP, îți dăduse zece zile de permisie, de care ai profitat ca să dispari, încă o dată. Și cu asta, basta! Atât! Ți s-a pierdut complet urma. Și tu însuși ne-ai povestit ce făcuseși, între dezertarea din *maquis* și arestarea ta de către americani, pe 16 noiembrie 1944, în regiunea Aix-la-Chapelle, în Germania. Nu ai mai dat nume, ai oferit puține detalii, era imposibil ca cineva să-ți meargă pe urme. Nici o comisie rogatorie nu a mai fost însărcinată să-ți refacă traseul. În biroul de Supraveghere a teritoriului din Lille, comisarul Harbonnier și inspectorul Bauw nu au putut decât să-ți consemneze depozitia. Să te creadă sau să continue să te suspecteze.

După ce ți-ai vizitat părinții la Lyon, ai ajuns la Paris cu trenul. Ți-ai luat o cameră la hotel, pe rue Dunkerque, sub adevărata ta identitate. Acolo, l-ai cunoscut pe „un tânăr belgian“, originar din Louvain, care avea să se înroleze într-un batalion de Rangers americani, debarcat la Omaha Beach în 6 iunie, ca să ia cu asalt Pointe du Hoc.

De ce la Rangers? „Știind că formațiunile FTPF urmau să fie dezarmate, am preferat să mă înrolez în batalioanele lor.“

Pe 28 octombrie, te prezinți așadar împreună cu acest băiat la Fort de l'Est, în apropiere de Paris. „Dată fiind situația mea militară, am fost numaidecât repartizat la secțiunea comandament, ca soldat de primă clasă.“ De acolo, ai plecat la o cazarmă a FFI de la Porte de Clignancourt, pentru o vizită medicală. Ești declarat apt de către un medic militar, locotenent al armatei americane, dar un colonel francez s-a arătat circumspect în legătură

cu trecutul tău în Rezistență și a estimat că documentele prezentate erau insuficiente.

Am făcut o pauză. Militari francezi și americani, în aceeași cazarmă pariziană a FFI, care îi supun unor teste pe viitorii recruți? N-am auzit niciodată vreo vorbă despre așa ceva. Dar comisarul nu te-a întrebat nimic. Te-a lăsat să vorbești, mulțumindu-se, mai târziu, să pună un semn de exclamare pe margine ca să atragă atenția asupra frazei tale:

„Cu toate acestea, locotenentul și-a asumat responsabilitatea de a mă îmbrăca în uniformă americană, cerându-mi să mă întorc la Saint-Étienne și la Lyon, ca să fac rost de documentele care să ateste activitatea mea militară dinainte de Eliberare.“ Mai mult, îți eliberează o legitimație de *ranger*, cu numele și fotografia ta.

Dar ce voiai să demonstrezi? Începând din 18 august 1942, poliția franceză te căuta pentru dezertare. Apoi numele tău a zăbovit pe birourile judecătorilor pentru colaborare cu inamicul. Prin urmare? Ce sperai să găsești întorcându-te la locul crimelor tale?

Ai afirmat în fața anchetatorilor că ai fost arestat de către FFI, în uniformă americană, la Saint-Étienne, pe 1 noiembrie 1944. Și că ai scăpat din mâinile lor în noaptea de 8 spre 9, evadând dintr-o clădire de pe strada Victor-Deschamps. Întotdeauna, oferi cu minuție numele locurilor, ale hotelurilor unde ai tras peste noapte, date și chiar ore. Tot atâtea elemente reale care hrănesc poveștile tale cele mai neverosimile.

Te-ai întors apoi la Lyon, „când pe jos, când cu autostopul“, cât să-i ceri 2 000 de franci tatălui tău, care va confirma acest lucru. Ulterior te-ai întors la Paris și ai luat „trenul de 9.20“ spre Lille. Cu ce scop? Ca să te întorci la Rangers. Asta le-ai spus anchetatorilor. Dar pe 12 noiembrie, când ai ajuns la cazarma FFI din Quesnoy, lângă Valenciennes, un camarad de *maquis* te-a informat că erai căutat ca dezertor de către armata americană. Războiul era în toi pretutindeni, războiul tău aproape se încheiase. De cinci ori dezertor, din cinci armate diferite, iată că ești din nou pe drumuri ca un animal hăituit. Valenciennes, trecerea graniței belgiene la Quiévrechain, tren până la Mons, apoi un tramvai spre Bruxelles. Ți-ai petrecut noaptea la „doamna Garnier, pe rue Belle-Vue, nr. 34“. De data asta, judecătorul nu a trimis vreo comisie rogatorie la Bruxelles, nici nu a cerut informații

referitoare la această necunoscută. Povestea ta ajungea aproape de sfârșit. Justiția se grăbea să isprăvească. Apoi ai luat un alt tramvai până la Liège. Ai dormit într-un adăpost antierian. Apoi, străbătând pe jos și în timpul nopții așezările Verviers și Eupen, ai intrat în Germania și ai ajuns la Aix-la-Chapelle, oraș căzut cu două luni mai devreme în mâinile americanilor.

Iar acolo, i-ai întrebat pe niște civili germani unde se aflau primele linii ale frontului.

„Voiam cu orice chip să evit un post de control american care se găsea puțin mai departe, pe șosea“, i-ai declarat tu comisarului Harbonnier, la două zile după arestare. Când te-a întrebat de ce, câtă vreme îți puseseseși în cap să te alături Rangers-ilor, te-ai dezmeticit. „Un trupete american m-ar fi pus să completez un vraf de hârțoage și m-ar fi închis într-un birou. Or eu voiam să ajung în primele linii ca să lupt.“

La cincizeci de kilometri mai spre est, în pădurea Hürtgen, se pornise o bătălie hotărâtoare între trupele americane și cele germane. Trupele americane de infanterie străpunseseră Linia Siegfried, dar se izbeau de o rezistență neașteptată. Pentru strategii americani, moralul dușmanului fusese afectat de șocul debarcării, iar această bătălie trebuia să fie doar o formalitate. Dar pădurile din Hürtgen sunt adânci. În ciuda artileriei și aviației aliate, detașamentul de Rangers, oamenii din Armata întâi și camarazii lor înaintau anevoie și fără sprijin. În fața lor – diviziile Panzer și acea „colină 40“ de necucerit, promontoriul strategic al inamicului.

Tocmai ai pătruns în infern. În pădure, tinerii sunt secerați de focurile de mitralieră, sunt striviți cu miile de obuze și de bombe. Nu știu cum erai îmbrăcat. Nu le-ai spus anchetatorilor. „Îmbrăcat în uniformă americană“, pare să știe unul din ei. Dar toate astea par imposibile. N-ai fi putut face întreg acest traseu, începând cu vizita medicală la Rangers, și apoi mergând cu tramvaiul, cu autostopul, îmbrăcat în uniformă aliată, fără ca cineva să te ia la întrebări. Oricum, iată că ești amestecat într-una din cele cumplite bătălii de frontul occidental. În taină, naziștii pregătesc pentru iarnă o mare contraofensivă în munții Ardeni. Și primesc ordin să nu dea înapoi.

Te las să vorbești: „Am apucat-o prin pădure, încercând să ajung la avanposturile americane.“ Era frig. Ploaie, ceață, n-aveai decât o traistă în

spate. „Văzând că nu reușesc să trec, m-am întors pe drumul mare, intenționând să mă duc la poliția militară americană.“ În acea zi, în acea pădure germană și în plină bătălie, ridici mâinile. „Strigat de un militar american, mă duc la el și mă prezint ca fiind francez, adăugând că venisem să lupt împreună cu ei împotriva nemților.“ Iar interogatoriul se termină cu această frază minunată în simplitatea ei: „Pentru că prezența mea i s-a părut suspectă, m-a arestat.“

Iată, tată, războiul tău s-a încheiat. Americanii te înapoiază francezilor și o apuci iar în direcția Lille, într-un camion de poliție, cu mâinile legate de glezne.

*

După ce am dat ultima pagină din interogatoriul tău, am mers să fac niște pași prin Lyon. Aveam nevoie de zumzetul unui oraș în timp de pace. M-am intersectat cu o mamă și cu fiica sa. S-au uitat la mine ciudat. Vorbeam singur pe stradă. Dar tu ce-ai simțit când ai ridicat mâinile? Teamă? Dușmănie? Ușurare? Tu, banditul, fusesesi în sfârșit arestat de un jandarm. De-acum nu mai trebuia să fugi, să te eschivezi, să minți, să te ascunzi când în beciuri, când în podurile caselor, și să sari de pe un acoperiș pe altul. Ce resimți oare când comedia se termină? Îți revine speranța, sau vlaga ți se scurge din vine? Cum e să nu mai jonglezi cu numele false, cu adresele false, cu straiile false de soldat? Cum e să treci granița în celălalt sens, având o țară întreagă gata să-ți sară la beregată?

Ce noroc ai avut, tată, și de data asta. Pădurea în care te-au capturat a fost mormântul a 24.000 de tineri de vârsta ta. Și tu? Nici o zgârietură. Foame, sete, teamă, cu siguranță, în schimb viu și pregătit să-ți înfrunți judecătorii. Când ai intrat prima oară în biroul polițiștilor, oare aveai deja în minte formidabila frază: „Dacă vreun francez a avut de suferit din pricina nemțălăilor, ei bine, eu sunt acela“? Sau aceea pe care i-ai scris-o magistratului pe când înfundai pușcăria: „Socotesc că am făcut mult pentru țara mea câtă vreme am purtat uniformă germană“? Toate astea erau deja ticluite? Rostuite în mintea ta încă din prima zi?

Ce teribil pumn în plex, atunci când rangerul care te strigase a dat la iveală documentele pe care le ascundeai! Ce gheară în inimă, văzându-ți

întreaga viață etalată ca o mână de cărți la poker!

Aveai în buzunar o carte de identitate franceză emisă pe 26 august la Solre-le-Château de către un funcționar de primărie patriot, care se numea Jean Dedieu. Un permis de trecere american pe numele tău de la Rangers, cu ștampila „Rangers Security. Bat 10/ 22“, și eliberat pe 28 octombrie 1944. Un alt permis de liberă trecere de la FFI/ FTPF, cu diagonală tricoloră în colțul stâng, și având caligrafiat pseudonimul NSKK. Iată însă una și mai și... În fața căreia m-a cuprins un râs nervos. „În decembrie 1938, la 16 mai, m-am înscris în celula comunistă din Villeurbane“, le juraseși tu anchetatorilor ca să le arăți că îi detestai pe naziști. Și iată că șase ani mai târziu, un tânăr soldat american îți descoperea în traistă un document rar, pe care erau imprimate steaua și drapelul roșu: o legitimație de membru activ al Tineretului comunist din Franța, cu nr. 006473, și purtând ștampila Federației, zona de sud, plus mențiunea. „Să fii tânăr înseamnă să speri, să lupți și să învingi.“

M-am dus până la Parc de la Tête d'Or. Până la lac, să privesc lebedele, bărcile și hidrobicicletele. Eram împăcat.

Îți dai seama, tată? De pe aceeași pagină de proces-verbal aflu că tu, legionar tricolor și soldat al NSKK, ai vrut să lupți împotriva foștilor tăi tovarăși de arme purtând uniformă americană!? Tot tu, care te visaseși cavaler al LVF, cu coif pe cap, ridicând voinicește spada și scutul împotriva Rezistenței, purtaseși bereta și brasarda patrioților. Tu, care te pretindeai soldat negru al Waffen-SS, gata să moară ca să ne elibereze de sub jugul sovietic, țineai ascunsă, aproape de inimă, legitimația roșie a tovarășilor tăi bolșevici.

Asta dacă nu cumva, așa cum au crezut polițiștii însărcinați cu epurările, totul va fi fost doar o înșelăciune. Iar aceste dovezi de fidelitate națională, o operă a inamicului. Comisarul, inspectorul, jandarmii au fost convinși că acel du-te vino al tău între Franța, Belgia și Germania, călătoriile tale cu trenul, cu tramvaiul, pe jos, numeroasele tale dezertări făceau parte dintr-un plan german. Cum să-i treacă prin minte cuiva că un tânăr de 21 de ani lipsit de experiență și de educație, fără complici, putea fi în stare să treacă nevătămat prin război?

Și, în primul rând, cu ce bani?

Când ai dezertat din Legiunea Tricoloră, nemții te-au prins în cursă. Asta și-au imaginat jandarmii. Plutonul de execuție sau colaborarea; în capul lor, nu avusesesi de ales. E năucitor să recitești cu mintea odihnită aventurile tale. Ești angajat la linia de producție a unei uzine de submarine germane. Nu te descurci? Hitler îți dă o permisie. Organizația Todt te integrează în trupele NSKK. Eliberezi doi parașutiști americani? Hitler îți oferă altă permisie. Dezertezi? Hitler te arestează, te judecă, te condamnă la moarte în glumă și te lasă s-o ștergi pe o ușă rotativă, precum Charlie Chaplin.

Pentru judecători, te-ai alăturat până la urmă mișcării de Rezistență ca să te infiltrezi în rândurile ei. Faptul că ai salvat doi copii și doi fermieri îți oferise o acoperire strașnică. Potrivit acestor judecători, misiunea nu era să capturezi un licean și praștia lui sau o țărancă cu furcă, ci să te infiltrezi în *maquis*. Și să spui cine îi erau șefii.

Ai luptat bine, au afirmat camarazii tăi. Dar ce dovadă au adus? Ai tras măcar o dată asupra unui soldat în uniformă *feldgrau*? Sau, cum îți stătea în obicei, n-ai făcut decât zgomot, ai gesticulat și ai pozat? După ambuscada cu douăzeci împotriva a șaizeci, ai plecat împreună cu nemții care te-au crezut – sau te-au recunoscut – ca fiind unul de-al lor. Și, exact două zile mai târziu, te întorci în *maquis* cu un pistol-mitralieră și un revolver șterpelite de la dușman? Ai hipnotizat un întreg batalion. Remarcabil.

„A făcut neîndoielnic parte din Gestapo“, este acuzația categorică a unui anchetator. Dar acest „neîndoielnic“, fragil, a fost limita până la care au mers investigațiile lor. Am recitat această cumplită mărturie, semnată de comisarul Harbonnier și trimisă judecătorului care îți instrumenta cazul: „Cu toate că nu s-a produs dovada, acest individ trebuie considerat agent în solda nemților, al cărui rol nu a putut fi stabilit.“ Lipsă de dovadă, deci iată dușmanul! Dar convingerea intimă a acestui polițist, a martorilor, a militarilor care te-au chestionat este că ai fi fost mereu în solda dușmanului. Din prima zi de război până până la arestarea ta în pădure. Fiindcă, desigur, polițiștii francezi n-au crezut o iotă din perindarea ta între liniile de front ca să ajungi la drapelul înstelat. Pentru ei, povestea era limpede. Cum Reichul se afla în pragul agoniei, voiai să te faci dispărut în mijlocul soldaților săi. Toată Franța era pe urmele tale. Te vedeai împușcat sau spânzurat de un stâlp. În vreme ce în Germania n-ai fi fost decât un învins printre învinși.

Un amărât rătăcit în gloata cenușie și brună, cât să se cicatrizeze resentimentele. „E sigur că individul, când a fost arestat, nu căuta să ajungă la liniile americane, ci la avanposturile germane“, scrisese comisarul în loc de post-scriptum. Pentru ca, în momentul când aveai să fii judecat, magistratul și jurații să nu aibă nici un strop de milă față de tine.

Procesul lui Klaus Barbie

Miercuri, 17 iunie 1987

Nu veniseși la Izieu, dar îmi promiseseși că îl vei asculta pe Serge Klarsfeld povestind despre copii. Că vei fi prezent atunci când avocatul îi va scula din morți. Și te-ai ținut de cuvânt.

În ziua aceea ai ajuns devreme la gardurile Palatului. Sprijinit în coate de bariere, tăcut. Fără bastonul-spadă, fără servietă, fără mapă de la Președinția Republicii, fără nici una dintre minciunile tale. Îți puseseși o cravată închisă la culoare și purtai ochelarii de interior, cei cu care te uitai la televizor. Nu-i purtai niciodată pe-afară.

— Mă îmbătrânesc, spuneai.

Când nu te deghizai în erou de război, făceai pe junele prim. În ziua aceea însă, chiar voiai să vezi. Nu doar contururile dramei, nimburile, lumina chipurilor și lumina vocilor. Voiai să fii acolo. Poate ca să-i auzi pe copiii din Izieu despre care atât îți vorbisem. Dar mai ales ca să-l vezi pledând pe Serge Klarsfeld.

— Pentru că viața lui arată bine.

Nu te interesa înțelesul lucrurilor, dar erai atent să dea bine. Înrolarea unui puștan în Divizia Charlemagne dădea bine. După cum la fel de bine dădea nesfârșita luptă a unui fiu de deportat evreu din Franța. Asta ai fi vrut să trăiești și tu. Fremătai la gândul că te afli în imediata apropiere a Istoriei și a oamenilor care o modelaseră. Visaseși la o luptă a celebrităților, Klarsfeld contra Vergès.

*

Seara, am părăsit Curtea cu Juri împreună, tu și eu, fără o vorbă. La sfârșitul audierii, m-ai așteptat, ghemuit pe scaun, și eu am venit la tine.

Erai năucit. Trecuse multă vreme de când vocea unui om nu-ți mai acoperise vocea. O voce din vorbe de copii. Pe treptele Palatului, nici tu, nici eu nu ne-am întrebat ce urmează. Unde să mergem după această pledoarie? Spre Saint-Jean? Ori către Saint-Paul? La dreapta, la stânga? Direcția nu mai avea importanță. Eram răătăcit, și tu erai la fel. Cred. Ai zis ceva de-o bere.

— Aș bea o bere.

Sunetul unui cuvânt de om viu.

Atunci ne-am dus la dreapta. Tu amuțit, eu întors pe dos.

*

Serge Klarsfeld nu pledase. Nu-și aruncase mânecile spre decorațiunile din tavan, nu folosisese efecte vocale. Vorbise cu amărăciune. Nu mai era avocat. El, băiețandru care scăpase de o arestare, pitit îndărătul peretelui subțire al unui dulap cu fund dublu. El, istoricul, militantul, vânătorul de naziști bătut de copiii evrei din Izieu, nu a făcut altceva decât să le rostească numele. 44 de nume sanctificate, unul după altul, recitate într-o tăcere de moarte. Cu adevărat de moarte. Liniștea întunecată a mormântului. În plus, mai dureros încă, citise câteva dintre scrisorile pe care le trimiseseră părinților, înainte de 6 iulie 1944.

În picioare, neclintit în fața boxei pustii a ucigașului, i-a făcut pe acești copii să intre în sala cea mare. În șir, unii împreună cu alții, cei mici dând mâna celor mai mari. I-a pus să compară în fața noastră, în fața ta, cu pantalonii scurți pe ei, cu șosetele căzute peste încălțările prea largi, cu jocurile lor ghidușe încremenite în câteva rare fotografii. Îi strânsese într-o procesiune sfâșietoare pe treptele Palatului, îi poftise la ușile Curții cu Juri, îi călăuzise în mijlocul nostru, le ceruse să ia loc pe băncile victimelor. Serge Klarsfeld i-a obligat pe toți din sală să-și plece privirile. L-a făcut pe Jacques Vergès să se chircească îndărătul pupitrului. Ți-a transformat mutra trufașă într-un chip neliniștit și vrednic de milă.

„Sami Adelheimer avea doar 5 ani. Mama lui, Laura, fusese deportată în 20 noiembrie 1943, cu nouă convoaie înainte de el. Sami nu s-a mai întors.“

— Ai văzut că lui Klarsfeld îi tremurau mâinile când citea?

Tata a dat din cap. Da, băgase de seamă.

„Max Leiner avea 7 ani. Max nu s-a mai întors. Egon Gamiel avea 8 ani. Egon nu s-a mai întors. Renate și Liane Krochmal aveau 8 și 6 ani. Nu s-au mai întors. Marcel Bulka, de 13 ani, avea grijă de Coco, fratele lui de 4 ani. Marcel și Albert nu s-au mai întors. Lucienne Fiedler avea 5 ani. Lucienne nu s-a mai întors.“

În sală se aflau niște liceeni, copii aproape. La începutul după-amiezii, n-aveau astâmpăr pe locurile lor, ațâțați de ceremonial. Apoi, după atâtea nume rostite, au amuțit. Cu gurile căscate, ochii împăienjeniți. Pe fețe, altceva decât furie. Uimire brută, pură. Mâhnire adâncă.

— „Când e zăpadă din belșug, mergem să ne dăm cu sania pe povârnișuri“, scria Fritz Loebmann. Fritz, în vârstă de 10 ani, nu s-a mai întors. „De Crăciun am mâncat turtă dulce, ciocolată, chitonag. Am băut câte un Ovomaltine. Am primit o cutie pentru pictură. Casa e foarte frumoasă. Mergem după fructe de pădure negre, albe și roșii. Îți trimit un miliard de sărutări.“ Georgi Halpern, de 9 ani, nu s-a mai întors. „Aici sunt munți frumoși și de sus se vede fluviul Rhône. Sunt foarte fericită că mă aflu aici.“ Nina Aronowicz, de 12 ani, nu s-a mai întors. „O să învăț bine ca să te bucuri. Pentru ca după război să ne vezi pe-amândoi deștepți și să nu ne vezi ca pe niște măgari.“ Joseph Goldberg, de 12 ani, și Chaïm, fratele lui de 13 ani, nu s-au mai întors.

Tata se uita în tavan. Se păzea de emoție. El, care spera să vadă o ciocnire titanică între doi mari avocați, nu mai aștepta nimic de la Vergès. Avocatul apărării era încordat. Cu spatele lipit de perete, pândea publicul, încerca să descifreze expresiile de pe chipuri. Fiecare lacrimă prelinsă pe un obraz era un eșec. Pentru el, trecuse vremea zâmbetelor. Părea că nu mai respiră. Încasa lovitură după lovitură. Ca și mine, ca și noi toți, era cuprins de fiori în fața acelei voci albe, acelei litanii fără patimă, aceluia kaddish șoptit.

— „Doamne, cât de bun ești! Cât ești de vrednic. A ta e puterea, Dumnezeu. Vei fi mereu în gândurile mele, până la ultima mea suflare. Ajută-i pe părinții mei să se întoarcă, pe bieții mei părinți. Ferește-i de rele. Într-atât mă încred în tine, Doamne, că-ți aduc mulțumirile mele de pe-acum.“ Liliane Gerestein, 10 ani, nu s-a mai întors. Sarah Szuklaper, 11 ani, nu s-a mai întors. Maurice Spiegel, 10 ani, nu s-a mai întors.

Și Alice, și Claudine, și Paula. și Martha, și Senta, și Hans, și Majer, și Otto, și Théo, și Sigmund, și Arnold, și Mina, și Hermann, și Elie, și Jacob, și Esther, și Barouk, și Jean-Paul, și Isidore, și Claude, și Gilles, și Henri, și Charles, și Max-Marcel. și Émile, copil firav căruia trebuia să i se spună o poveste în fiecare noapte. Și Jean-Claude, și Richard, și Jacques, fratele lor cu pulover grena. Toți și toate erau aici, fără spaimile lor, fără țipetele lor, fără lacrimile lor. Întorși parcă în băncile de la Casa din Izieu, ridicând mâna când își auzeau strigat numele, înainte ca învățătoarea cu fluier să înceapă ora.

Îmi țineam capul între mâini. Cu ochii închiși. Aveam nevoie de întuneric ca să le întâmpin numele. Am revăzut tăblița uitată de ardezie și cuvântul „măr“ scris cu cretă. Am văzut degetele acoperite cu pulbere albă. Am auzit scârțâitul calcarului pe piatra netedă. Mă săturasem de lumina de iunie care scâldea sala de audieri, de judecători, de jurați, de avocați, de jurnaliștii buluciți de jur împrejur. Mă săturasem de public și de tristețea lui. Pătrundeam într-o grotă săpată chiar în stânca de gheață. Vocea gravă care înșira numele. Miile de lumânări pâlpâitoare se reflectau la nesfârșit. Îmi doream să ne fie încredințat fiecare copil în parte. Și fiecare din noi să se preschimbe în mormântul acestuia.

*

— Înțelegi, doar Klarsfeld față în față cu Vergès. Ei bine, ar fi fost tare de tot!

Am dat din cap. Mă cuprinsese fierbințeala. Mergeam pe cheiuri.

— Prea mulți avocați împotriva lui Barbie. Zici că-s o haită.

— Sunt părțile civile, tată.

A fluturat din mână.

— Haida-de, vor să apară toți în poză!

S-a uitat la mine.

— Zici că-i festivalul de la Cannes, nu crezi?

N-aveam ce răspuns să-i dau.

— Cum se ivește un microfon sau un aparat de filmat, dau buzna!

M-am uitat la el.

— Și copiii?

Strâmbă ușor din nas,

— Ce-i cu copiii?

Continua să meargă.

— A fost răscolitor, nu?

Fără să se uite la mine.

— Pentru cei care habar n-aveau de asta, cu siguranță.

Am micșorat pasul.

— Dar pentru tine, tată? Copiii, pentru tine?

Și-a trecut mâna peste față.

— Înfrorător, desigur.

M-a condus pe o stradă pietruită din vechiul Lyon.

— Dar Barbie a spus că n-avut nici în clin, nici în mână.

L-am cercetat din privire. Chiar credea povestea.

— Și telegrama de deportare semnată de mâna lui?

Tata a rânjit.

— Pot să-ți fac câte telegrame poftești.

Am tăcut.

S-a oprit în fața unei locande.

— În boxă nu e Himmler, ci Barbie.

Mi-a zâmbit.

— O bere?

— Știi bine că e complicele lui!

Același zâmbet.

— Nu discutăm despre toate astea cu o halbă-n față?

Nu. Nu astă-seară. Însă trebuia să-i vorbesc. Era important pentru amândoi, i-am zis. Dar nu într-o cârciumă, nu cu o bere-n față, nu acum. Cel mai bine ar fi fost la ei acasă, într-o dimineață când nu era mama acolo.

S-a uitat la mine. Nici uimit, nici neliniștit, nici cu vreo urmă de nerăbdare.

Gest închiudat.

— Bine, asta e! O să beau singur berea aia.

A tras de ușa locandei, m-a mai privit o dată.

— Altfel, mă îngrijorezi. Ceva grav?

Am dat din cap fără să mă uit la el.

— Cred că da.

A șovăit.

— Ai descoperit numele partizanului care l-a turnat pe Jean Moulin, despre asta-i vorba, nu?

Râsul lui.

— Și dacă l-ai ști, cei de la ziarul tău n-ar îndrăzni să-l publice, sunt sigur.

Ținea mâna pe clanța de alamă.

— Nu se cade să știrbim minunata istorie franceză, nu?

Iz de cafea, muzică, zarvă ca într-o zi liniștită de miercuri.

Zâmbetul lui enervant.

— Ei, da. E ușor să fii de stânga, drăguță.

*

Berea aia am băut-o de unul singur, într-un bistro, patru străzi mai încolo. Și alte câteva, în semn de salut pentru tot ceea ce ne aștepta. Mai devreme în după-amiaza aceea, auzind numele copiilor din Izieu, mă hotărâsem să-i înfrunt minciunile. Peste câteva zile, acuzarea avea să ceară închisoare pe viață pentru Barbie. Vergès avea să răspundă rechizitoriului, iar noi aveam să ne despărțim. Tu, cu inima ușoară. Eu, căpiat de războiul tău.

Când eram copil, tatăl tău îmi arătase „partea ta greșită“, o pietricică neagră pe care-o ascunsesem în fundul buzunarului. Astăzi însă, adult, căram un întreg sac cu pietre. Purtam în spate o viață de moloz și voiam o mână de ajutor. Nu mă puteai lăsa singur cu povestea ta. Era prea grea pentru un fiu.

Zău, acum, îți dădeai seama? Războiul tău fusese strașnic! Eram siderat. Și îmi mai rămăseseră vreo douăzeci de pagini de parcurs. Dezertor, colaboraționist, mereu hotărât să-ți vinzi pielea scump. Și de fiecare dată păcăliseși moartea. Tot așa cum îi băgaseși în ceață atât pe dușmani, cât și, mai târziu, pe patrioți.

Ai ieșit de fiecare dată basma curată. Ba chiar ai avut parte de onoruri și de ocară pe același câmp de luptă. Până la urmă, să știi, războiul tău nu a

fost în întregime abject. Ar fi meritat să-l revendici. Să admiți o parte din el. Să-mi acorzi încredere. Eram gata să ascult orice, tată. Poate chiar să accept totul, pentru că acesta era adevărul. Dar, vezi tu, până și pe falsul tău pat de moarte, mi-ai descris căderea Berlinului. Vieții tale incredibile i-ai preferat o minciună și mai gogonată.

Cândva, bunicul mi-a zis că sunt un fiu de ticălos.

Da, sunt un fiu de ticălos. Dar nu din pricina războaielor tale în devălmășie, tată, a cizmelor tale nemțești, a trufiei tale, a nebuniei care te-a însoțit pretutindeni. Nu asta înseamnă ticălos. Nici din cauza rolurilor pe care le-ai jucat: SS-ist de doi bani, patriot de ocazie, partizan inventiv, care a salvat niște francezi doar ca să le culeagă aplauzele. Ticăloșia nu are nici o legătură cu lașitatea sau cu vitejia.

Nu, ticălos e bărbatul care și-a azvârlit fiul în viață ca într-o mocirlă. Fără urme, fără repere, fără lumină. Care a trecut prin război închizând fiecare ușă îndărătul lui. Care s-a băgat în toate capcanele, crezându-se mai tare decât toți: decât naziștii care l-au interogat, decât partizanii cărora le-a trezit bănuieli, decât americanii, decât polițiștii francezi, decât judecătorii de profesie, decât jurații de ocazie. Care i-a buimăcit pe toți cu vorbe, cu date, cu fapte, ștergându-și urmele. Care și-a petrecut războiul, apoi pacea, apoi întreaga viață trișând și ocolind întrebările celorlalți. Și apoi pe ale mele.

Ticălos este tatăl care m-a trădat.

Ai încercat să mă farmeci, câtă vreme mă orbeai. Ce voiai de fapt? Să te iubesc și mai mult? În camera mea de copil, în loc să te dai prieten cu Jean Moulin, să te imaginezi punând bombe într-un cinematograf german, în loc să visezi că ești Belmondo la Zuydcoote, mi-aș fi dorit nespus să-mi povestești despre Regimentul 5 de infanterie, despre dezertările tale, despre NSKK, despre Rezistența din Nord, despre regimentul de Rangers din Far West. Mi le-ai fi putut mărturisi pe toate, într-o seară, ca unui confident de taină. Poate că n-aș fi înțeles nimic, dar mi-ai fi vorbit totuși.

În sfârșit te-ai fi descotorosit de toate zorzoanele militare și-ai fi îmbrăcat un costum bărbătesc adevărat. Un costum de tată.

Îți dai seama cât de împăcați ne-am fi simțit? Ce lumină s-ar fi coborât peste casa noastră? Cât te-ai fi simțit de despovărat? Și eu de eliberat? N-ar

mai fi trebuit să te temi de nimic, nici de mine, nici de altcineva. Și, cu vremea, aș fi înțeles descumpănirea băiatului rătăcit. Care visa la straie militare de carnaval și la arme prea grele. Care, în loc de uniformă de școală, purtase un halat cenușiu de muncitor. Un puști din Lyon, lipsit de toate cele, năzuind la isprăvi glorioase fără să priceapă ceva din ele. Un copil cu frunte îngustă și privire temătoare care se gătise cu toate armurile strălucite, jucându-se de-a soldatul ca în curtea casei.

Aș fi acceptat tot, pricepi? Și nimeni, niciodată, n-ar fi avut dreptul să te mai judece a doua oară. M-aș fi împotrivit. Ți-aș fi luat apărarea. Fiindcă această viață bolnavă, aceste povești smintite, aceste războaie demente fuseseră ale tatălui meu. Iar el mi le-ar fi mărturisit. Și mi-ar fi spus adevărul. Și aș fi fost mândru de încrederea lui. Și chiar dacă ar fi fost pedepsit de țara lui, niciodată fiul lui nu l-ar fi desconsiderat.

Și n-aș mai fi fost fiu de ticălos.

Joi, 18 iunie 1987

Te-am sunat azi-dimineață. Mama avea să-și petreacă ziua în Beaujolais, cu nepoata ei Gabrielle, iar tu nu veneai la audiere. Dezbaterile juridice privind dreptul de a-l judeca pe Klaus Barbie nu te interesau. Nazistul fusese oare expulzat ilegal din Bolivia spre Franța? Puțin îți păsa. Curtea din Lyon era oare îndreptățită legal să-l judece pe cel care susținea că este Klaus Altmann?

— Pălăvrăgeală de avocați!

Judecata la care urma să fie supus SS-istul putea oare fi justă și echitabilă? Putea oare Barbie, deja condamnat la moarte în contumacie în 1952 și 1954, să fie rejudecat pentru aceleași fapte? Nu era, de fapt, doar o victimă a legii învingătorilor? Și, înainte de toate, ce înseamnă crimă împotriva umanității? Toate astea ți-erău indiferente, așa că nu doream să-mi fii o povară.

Așa că ți-am propus să vin eu la tine.

— Pe la 10.00?

— Da, poți să vii. N-am nimic de făcut în dimineața asta.

Niciodată nu aveai ceva de făcut. Dimineață, prânz, seară, asta îți era obiceiul.

Respirația ta puternică în receptor, fornăielile enervante.

— O să-mi spui numele celui care l-a vândut pe Moulin?

Râsul tău, din nou.

— Nu. O să vorbim despre tine.

Tăcere.

— Sănătatea mea nu mă privește decât pe mine.

Și a închis.

Sănătatea lui. Am fost uimit. Îmi ascunsese ceva, sau își pregătea un sistem de apărare? Tata era un maestru al contraatacului. Când m-am suit în funicularul către Saint-Just, eram pierit. Nu mai știam ce să fac. Să atac, ori să mai aștept?

M-a primit îmbrăcat în pijama. Cu papucii lui vechi de piele în picioare. Și de data asta mirosul de cavou mi-a întors stomacul pe dos. Părinții mei nu deschideau obloanele, ferestrele, aproape că trăiau în întuneric. Afară, vara era prea cald, iarna prea frig, aerul din afară, strada, luminile, zumzetul orașului îi deranjau. Când le deschideai ușa, intrai într-o cavernă unde se amestecau râncezeala, izurile înțepătoare, praful, mirosul de vechituri. La ei acasă, florile erau artificiale, milieurile din plastic imitau dantela. Tablourile de pe pereți? Cutii de bomboane înrămate. Gauguin, Toulouse-Lautrec. Precum și o *Giocondă* care trona la intrare.

— E-o reproducere, nu e ăla adevărat, îi spusese mama fără să zâmbască uneia dintre prietenele ei care se uita la *Îmbarcarea către Cythera*, tabloul lui Watteau, agățat în sufragerie.

Imediat după ce mi-a deschis ușa, tata s-a dus să se așeze în fotoliu, picior peste picior, peste o pătură jerpelită care nu folosea la nimic, înconjurat de cinci perne înnegrite de vreme. Nu mi-a oferit nici cafea, nici vreun pahar cu apă. Părinții mei n-au știut niciodată să primească oaspeți. Avea mutra lui de zile bune, cu un zâmbet care se voia șmecher.

Am luat loc pe un taburet din fața lui, ținându-mi geanta pe genunchi.

— Azi nu te duci la proces?

— Dimineața nu se fac audieri, tată, știi bine.

Știa. S-a uitat spre colțul de cer care se vedea prin fereastră. Apoi s-a întors spre mine.

— Așadar? Ce ai atât de important să-mi spui?

Își întinsese picioarele. Stătea aplecat în față, cu mâinile pe coapse.

Mi se uscaseră gura. Îmi pocneau tâmplele. Îmi bubuia inima și aveam o greutate în stomac. Toate frazele pregătite pentru el cu săptămâni înainte se roteau prin încăperea rânzând batjocoritor. Care să fie primul cuvânt?

— Tată, știu tot!

— Care tot?

Ar mai fi avut timp să scape.

— Ai purtat uniformă NSKK?

— Uniforma germană? Păi ți-am spus deja.

— Ai fost partizan în Nord?

— Și ce? Asta-i mica ta bombă de presă?

— Știi că nu ai ajuns la Berlin alături de Divizia Charlemagne.

Prea violent. Prea direct. Mă va alunga înainte să apuc să scot documentele pe care le adusesem.

Așa că am procedat ca el. Ca scamatorul, ca prestidigitatorul, ca jucătorul de poker. Am deschis geanta de pânză și am scos legitimația lui cu bandă tricoloră de recrut voluntar. Acea dovadă de apartenență la FTP, acel document care-i celebra pe vitejii care participaseră la războiul de independență al Franței, cu ștampila Statului-Major general al Regiunii de Nord. Când am așezat fotocopia pe măsuta joasă, nu l-am slăbit din ochi. S-a uitat la foaia de hârtie. Ochelarii îi spânzurau la capătului șnurului lor. A luat fotocopia în mâini. Fața i s-a descompus. Colțurile ochilor, ale gurii, ridurile de pe frunte, obrajii scobiți, totul a început să se lase. Era prima oară când îl vedeam pe tata tremurând. Mâinile, buzele. Hipnotizat. Fără o vorbă, fără vreo privire spre mine. Doar coala vibrându-i în mână.

A deschis gura în căutare de aer. Avea ten de muribund. A așezat foaia de hârtie pe brațul fotoliului. Și-a pus ochelarii. A luat din nou documentul, l-a citit o dată, în tăcere. Pe 18 iunie 1987, patruzeci și trei de ani după ce trupele americane îi găsiseră acest permis în calabalâc, iată că fiul lui i-l pune în față.

— Știi tot, tată.

Nici ochii nu îi fuseseră vreodată împăienjeniți de spaimă. Nu erau holbați ca ai unui copil uimit, ci aproape închiși. O privire de dincolo, ca atunci când îți dai ultima suflare. Nu știu să-l fi văzut vreodată fără cuvinte, fără răspuns, fără apărare. Se adâncise în fotoliu.

Voce din gâtleej, dogită, albă.

— Ieși de-aici!

Atunci am pus pe masă fotografia din *maquis*. Cea în care glumea cu tovarășii lui, având un pistol-mitralieră în mâini.

A recunosc-o de departe. A înhățat-o brusc. Și-a mototolit legitimația de

combatant. Mi-a aruncat ghemotocul în față. Furia luase locul fricii. A încercat să se ridice. A căzut la loc în fotoliu. Avea pumnii albi.

— Ieși de-aici, pușlama!

N-a strigat. Era o șoaptă. Și-a răsfirat părul cu mâna deschisă. Știa că fotografiile acelea nu ajunseseră singure la mine. Știa că întregul lui război tocmai explodase între noi. M-am aplecat. Spre marea lui furie, am adăugat extrasul din cazierul judiciar și biletul de ieșire din închisoare.

— N-ai fost niciodată SS-ist, tată.

În fața mea se afla o fiară.

— Când Divizia Charlemagne s-a repliat din Berlin, erai în pușcărie la Loos.

S-a agățat de brațele fotoliului. A măturat dovezile cu dosul palmei. S-a ridicat cu greu. Trei pași înainte. Mă așteptasem la acest năduf. Făcusem fotocopii după întreg dosarul. M-am ridicat și eu. Am strâns geanta la piept. Nu-și lua ochii de la ea. Împotriva ei era pornit. Voia să știe ce conține acea tașcă infernală. Atunci i-am aruncat la picioare cele nouă file din primul lui interogatoriu. Fără măcar să se aplece, a văzut cuvântul „Proces-verbal“, ștampilele, semnătura sa în creion alături de cea a judecătorului. S-a dat înapoi, cu gura deschisă. Era buimac. Privirea nu i se dezlipea de documentele răzlețite. Îi tremura tot corpul. Nu doar mâinile, vocea, ochii închiși, ci întreaga ființă. Deschisesem fereastra asupra iernii din 1944, un frig cumplit, lumea lui părăsită de lumină. Tocmai îl târâsem afară în zăpadă, despuiat, zdrelit de rafalele vijeliei.

Mi s-a părut că e o bilă argintie, lovită de flipperlele unui joc mecanic și ciocnindu-se peste tot. Un fluture bezmetic, beat de spaimă și de atâta lumină, repezindu-se într-un geam cu grilaj. Mi-a fost și mie teamă, dar nu mai era nimic de făcut. După toți acești ani, era prea târziu să te întorci. Treziseam un somnambul. I-am spus unui copil pregătit să-și ia zborul că zânele nu există. Ucisesem licorna. Îl omorâsem pe Moș Crăciun. Mi-am dat seama că, dintotdeauna, supraviețuise pentru că nimeni nu se pusese de-a curmezișul viselor sale. Pentru că nu fusese niciodată ameinitat de către un bărbat, de către o femeie, sau de către te miri cine care să-i fluture în față dovezile imposturii. După atâta vreme, atâtea povești scornite și repetate în buclă, atâtea imagini brodate una câte una până au devenit realitate, poate

că tatăl meu nici nu se mai mințea pe sine. Copil, apoi flăcău, apoi bărbat, apoi tată, își făurise o platoșă fantezistă ca să se apere de toți. O carapace de false amintiri adevărate. Cine se putea pune cu el?

Iată însă că aici, astăzi și sub propriul lui acoperiș, fiul lui sfârâma acest depozit de amintiri.

Ani la rând acceptasem să te ascult, ca să nu te contrariez, să nu te rănesc, să nu te silesc să te ascunzi și mai adânc în lumea ta imaginară. Pentru tine, propriile minciuni erau o problemă de supraviețuire. Pentru mine însă, reprezentau coridorul tău spre moarte. De aceea am vrut să-ți impun adevărul. Și, chiar dacă demascarea ta însemna condamnarea noastră, a amândurora, n-am încotro.

Văzându-te însă cum turbezi acolo în fotoliu, am început dintr-odată să am îndoieli. Mă crezusem providențial, dar nu eram decât trufaș. Am vrut să te trag afară din propria-ți nebunie, dar tocmai te smulgeam din visurile tale. Speram că te vei primeni, că vei ajunge un prunc cu piele și ochi de copil, dar nu făceam altceva decât să jupoi bătrâna ta piele de tată, iar privirea ta își urla spaima. Mă înșelam. Nu eram pe cale să te salvez, ci să te pierd pe vecie. Nu izbutisem să te aduc de pe tărâmul nălucilor în lumea celor vii. Te torturam. Precum polițiștii, te luasem la întrebări. Asemenea justiției, mă pregăteam să te condamn. Asemenea vieții ăsteia prăpădite, aveam să te execut.

Stăteam încremenit în mijlocul sufrageriei. Tata ca un mort, ghemuit în fotoliu. A sughițat, a avut un frison, a urmat un zvâcnet, după care s-a prăbușit. Nu mai făcuse asta de când eram copil. Ca s-o audă pe mama urlând:

— Jean! Jean! Ce-ai pățit?

S-o vadă năpustindu-se spre el, scuturându-l printre lacrimi și cerându-i iertare.

Se prefăcea că moare ca să ne transforme în asasini. Dacă pătam covorul cu cerneală, dacă mama îi răspundea rece. În fața măruntelor noastre revolte, murea. Așa răspundea el vieții care răbufnea din noi. Într-o dimineață, a doua zi după o dezlănțuire de furie, a rămas lungit în patul lor, cu buzele întredeschise, țeapăn, ținându-și răsuflarea. A deschis ochii de-

abia când mama, îngrozită, a chemat doctorul.

— O s-o omori pe maică-ta! striga el, atunci când veneam cu vreo notă proastă de la școală.

Dar ucigașul era chiar el.

— Din cauza războiului, mai spunea mama.

Și-mi vorbea despre acei ani care-i pricinuiseră atât rău tatei, ani despre care ea nu știa nimic. Războiul acela nenorocit care-l trimisese făcut zdrențe în vremuri de pace. Care-l transformase într-un bărbat șubrezit și într-un tată mârșav. Războiul care-l preschimbase pe tânărul de-atunci în demon.

*

— S-o crezi tu! Era așa cu mult înainte, bodogănisese într-o zi bunicul.

Legenda bărbatului întors de pe front bolnav și violent îl scotea din fire. Într-o joi, când mă dusesese să beau o limonadă la Bar de la Ficelle, în Saint-Jean, mi-a povestit că, atunci când avea 14 ani, fusese și poștaș. Cum nu era mare lucru de capul lui, fusese dat afară de la o tipografie din Lyon. A fost apoi angajat în Loire, pentru două luni în timpul verii, la poșta din satul părinților. Trebuia să facă zilnic un tur cu bicicleta și să distribuie corespondența între două cătune apropiate. Crescuse în acel ținut. Cunoștea fiecare pășune, fiecare gospodărie, fiecare drumeag. Și-i știa pe săteni pe nume. Era un băiat turbulent, dar toți tinerii din zonă erau așa. Nu aveau nici sală de jocuri, nici cinematograf, nici vreun teren al lor. Așa că se jucau lângă cimitir, în spatele casei parohiale, și pe drumul mare, chiar la liziera pădurii. Se antrenau să-și facă șicane mai târziu.

Această slujbă de poștaș i-o găsisese bunicul. Cum să-i refuzi un asemenea serviciu unui om de-al locului, șef de birou într-o mare companie de asigurări, responsabil local cu activitățile laice și animator al clubului de *pétanque* din Lyon? Nu era decât un serviciu sezonier, ținea locul cuiva, dar bunicul a sperat că fiului său îi va plăcea. Serviciul la poștă oferea o situație bună. După tururile cu bicicleta, putea deveni salariat permanent, putea lucra la ghișeu, putea deveni director de oficiu. Și ulterior, de ce nu, să fie remarcat de Georges Mandel, ministru al PTT²³, să lucreze în slujba lui și să facă atâtea minuni la muncă, încât șeful să-i pună o vorbă bună pentru el la președintele Lebrun.

23. Poște, telegrafe, telefoane.

Când fiul lui s-a suit întâia oară pe bicicleta Hironnelle, cu șort gri, șapcă cu galon pe cap și desagă în bandulieră, bunicul nu avea în minte gânduri atât de nebunești.

Însă tata, da.

Unul vedea în poștă o cale spre stabilitate, un viitor sigur pentru un băiat lipsit de mijloace. Celălalt visa să cucerească Franța, bătând drumurile din Forez.

După o săptămână, primii localnici au început să se plângă.

O telegramă care n-a ajuns niciodată. O scrisoare importantă. Coletul trimis de o mamă fiicei sale. Alții ziceau că nu l-au mai văzut pe poștaș trecând pe strada lor. Că nu mai claxona când le intra în curte. Într-o dimineață de iulie, lăptarul l-a zărit pe tata dormind într-o vâlcea, cu bicicleta trântită pe taluz. Vreme de nouă zile nu mai ajunsese nici o scrisoare în cutiile poștale din două cătune.

Când a fost luat la întrebări de șeful lui, tata s-a pus pe plâns. A spus că în prima zi de luni fusese atacat de niște bărbați deghizați în indieni pe „route de la Grande Plaine“. Și apoi de niște tâlhari, a doua zi și în toate zilele care au urmat, care îl obligau să le dea tot ce avea în tașcă. Șeful l-a chemat pe bunicul și apoi a adus jandarmii. Această confruntare a fost primul lui interogatoriu. Toți credeau că tânărul poștaș furase scrisorile și coletele. Ei bine, nu, le aruncase. Nouă zile de corespondență risipită prin bălți, prin pădure, îngropată pe sub pietre.

Tata păstrase doar o singură carte poștală, trimisă din Statele Unite unui tânăr fabricant de jucării de-al locului. O misivă rară pentru zona rurală. Jandarmilor le-a mărturisit că fusese atras de ștampilă, care conținea cuvântul „New York“ cu litere mari, și era aplicată pe mijlocul vederii. Dar și de timbre. Un glob pământesc înaripat „United Postage“ violet, un Washington roșu și un Jefferson verde. Globul era cel mai scump: 5 cenți. Jandarmii au găsit cartea poștală, ascunsă într-un sertar de la el din cameră. Când l-au întrebat de ce ștersese grijuliu cu apă numele și adresa fabricii de jucării scriind în loc propriile sale nume și adresă, tata nu a răspuns.

Pe versoul vederii americane era tipărită o reclamă în engleză pentru societatea American Character, care fabrica păpuși din celuloid. O săgeată

desenată cu creionul arăta spre imaginea în alb și negru care ocupa întreg spațiul. „Sally Joy doll“, un băiat în costum de baie din pânză, cu pleoape mobile, păr negru și o bonetă dantelată.

Bunicul nu le spusese nimic jandarmilor și șefului de oficiu poștal, dar înțelesese că fiul lui n-avut niciodată un prieten american, așa cum îi jurase cândva. Un amic din Montbrison, ai cărui părinți plecaseră în America să facă avere în industria jucăriilor. Care îi trimisese acea carte poștală, cu acele timbre și cu acea fotografie cu băiatul în costum de baie. Și la care avea să se ducă atunci când va fi mare, pentru că amicul avea două paturi în cameră, unul pentru el și celălalt pentru tata. Și că într-o bună zi avea să se întoarcă în sat, mult mai târziu, cu buzunarele pline de aur, cu o pălărie de cowboy și la volanul unui Bentley verzuliu. Da, exact aceeași mașină în miniatură pe care o primise cadou la ultimul Crăciun.

— Prin urmare, înțelegi? Nu războiul l-a făcut să pice de-a dura.

Când era furios, bunicul revenea la graiul lyonez.

— Fiul meu e-un idiot²⁴! Un cretin!

²⁴. În text *ganais*. Cuvânt specific zonei Lyon, cu înțelesul de neghiob, idiot.

Mi-era teamă că ne aud oamenii din cafenea.

— S-a născut mincinos, ce să-i faci!

Tata a mișcat ușor degetele de la mâna stângă, apoi tot brațul. Respira anevoie, avea un șuierat în gât. Rămăsesem în mijlocul camerei, cu fluierul piciorului înțepenit în colțul mesei. Am stat neclintit, fără să-i sar în ajutor. Nu mai credeam deloc în el. Nici în vorbele lui, nici în privirea lui, nici în agoniile lui.

— Hai, valea, ți-am zis!

Am așteptat să se așeze mai comod. Să mă privească în ochi. Vocea mea, stinsă.

— Nu crezi că e momentul să vorbim?

Își regăsise privirea, buzele, disprețul.

— Da' cine te crezi? Gestapoul?

Am plecat capul.

— Sunt fiul tău, am 35 de ani și vreau să știu.

Priveam spre covorul ponosit, spre parchetul întunecat, spre colile de hârtie ferfenițite.

— Și ce anume vrei să știi, Gestapoule?

— Încetează, te rog!

— *Halts Maul, du kleiner Franzmann!* ²⁵

²⁵. Gura, franțuzule!

— Nu înțeleg germana.

— Ei, dar ce-nțelegi? Nimic! N-ai înțeles niciodată nimic!

— E ultima noastră șansă, tată.

S-a ridicat brusc.

— Tacă-ți fleanca, căcăcios mic!

M-am dat înapoi. Mintea-mi era pustie. Cuvintele nu mai ajungeau la mine. Nu-i mai auzeam vorbele. Mă loveau în stomac.

— Dacă plec acum, nu o să ne mai întâlnim niciodată.

Și-a pus mâinile-n șolduri.

— Și ce dacă? Oricum nu ne-am văzut în toții anii din urmă! Mi-ai lipsit? Nici vorbă!

A călcat în picioare procesul-verbal al interogatoriului, sfâșiindu-l cu papucii, apoi mototolindu-l cu tălpile goale.

— Nu o să mai avem niciodată ocazia asta, tată.

A zbierat.

— Nu-mi mai zice niciodată așa!

A ocolit măsuța joasă. M-am tras instinctiv în spate.

— Nu ești fiul meu!

A izbit cu călcâiul în fotografia lui sfâșiată.

— Ești caraliu! Sunteți cu toții niște caralii nenorociți!

— Sunt fiul tău!

— Tu și amicii tăi care-mpart dreptatea... De patruzeci de ani mă mușcați de cur!

Dintr-un colț al gurii îi ieșeau clăbuci albi.

Știam că ia medicamente pentru inimă, pentru cap. Căuta în jurul lui ceva de spart, de aruncat, un obiect contondent. Nu era agitat. Era un monstru de furie și de ură. A mârâit.

— Vrei să mă ucizi, așa-i?

Am scuturat din cap.

— Vrei s-o ucizi pe maică-ta?

— Știi bine că nu.

S-a întors, a înșfăcat programul TV pus pe comodă și mi l-a aruncat în față, după care s-a prăbușit la loc în fotoliu și a zvârlit cu perne în dreapta și-n stânga.

— Nu vreau să te mai văd.

Vocea i se domolise. Și privirea. Și-a dus mâna la piept.

— Nu-mi închipuiam că o să fie așa, tată.

A ridicat spre mine o privire sălbatică.

— Vii la mine cu fotografiile trucate, cu acte măsluite, cu dovezi inventate și crezi că o să te strâng la piept?

A râs. Un hohot dement.

— Ești totalmente diabolic, ziaristule!

Mi-am închis geanta.

— Ai mânărit toate rahaturile astea împreună cu amicul tău, istoricul lui pește, nu-i așa?

Era livid.

— Și vouă ce vă iese din toată porcăiala asta, hmm?

Am scuturat din nou din cap. Vocea mea începuse să mă zgârie.

— Zi, jurnalistule! Ce-ți iese dacă minți în halul ăsta?

Am făcut trei pași în spate, spre culoar.

— Așa, gabore, dă bir cu fugiții!

M-am uitat la el. Am închis ochii. Mi-am adunat toată îndrăzneala.

— Polițistul care te-a anchetat se numea Victor Harbonnier. Judecătorul era Henri Vuillet. Ai avut o amantă, pe Paulette, care era muncitoare într-o uzină din Saint-Étienne.

Era năucit.

— Ai dezertat din Regimentul 5 de infanterie, apoi din Legiunea Tricoloră, apoi din NSKK, nemții te condamnaseră la moarte, dar ai evadat.

Nu-l văzusem niciodată în halul ăla. Un pește ajuns pe uscat, care luptă pentru viață.

— La Villeurbane, în decembrie 1938, ai făcut rost de un carnet de

membru al partidului comunist. După ce fuseseși de partea naziștilor, te-ai alăturat Rezistenței.

Am deschis ochii. În fața mea, o statuie de sare.

— Șeful tău din rețeaua FTP era locotenentul Paul Ruguin. Ai salvat viața unui tânăr partizan care se numea Sylvain Leclerc, făcându-i pe nemți să creadă că era student.

Acum, știam că mă va lăsa să vorbesc până la capăt. Stătea într-un colț al ringului, buimac, ținând corzile în brațe și așteptând sfârșitul. Nu se clintea. Plescăia cu buzele uscate, cu ochii holbați.

— I-ai salvat și pe cei din familia Colson, niște țărani. Femeia se numea Jeanette. Te-ai întors la fermă după trei zile să recuperezi o haină.

Ai închis gura. Îți tremurau fălcile.

— Urmarea o știi, nu? Rangers, arestare, proces.

În cameră, tăcere. Mi-am tras suflarea.

— Dar de ce noi, tată? De ce mama și cu mine?

Nu pricepea întrebarea.

— De ce nu ne-ai spus pur și simplu adevărul?

Tăcere, în continuare.

Și-a plecat ochii. Voce ostenită, Abia respira.

— Numai năluciri în capul tău, ziaristule.

S-a uitat la fotografii, la filele din interogatoriu, la cazierul juridic ferfenițit, la biletul de ieșire din pușcărie. Gura i se strâmbase într-un rânjet rău.

— Cât timp ți-a luat să ticluiești toată chestia asta?

Mă uitam țintă la el.

— N-a fost prea ușor, nu?

Nu răspundeam.

— Să fabrici ștampile, hârtii cu antet, să măsluiești fotografii, e treabă grea, nu-i așa, ticălosule?

Mă păraseau puterile. Brusc, mi s-a făcut frig. Senzația că sunt pe buza mormântului și blestem sicriul.

— I-auzi! Am purtat tot soiul de uniforme, nu?

Nu mai ascultam. Îmi stăpâneam plânsul. Dădusem greș.

— Ce mai roman ar ieși din povestea asta, nu?

I-am întors spatele.

— N-o să-ți fie ușor să te privești în oglindă.

Culoarul, îmbâcseala, urmele de vechime pe pereți, mirosul de mort.

— Măcar îți face plăcere?

Am întors capul. Mi se prelingea o lacrimă pe obraz. N-a luat-o în seamă.

— Ești mândru de tine?

M-am dus la ușă. A ridicat tonul.

— Să nu-ți mai calce picioarele pe-aici.

Vocea lui îndărătul meu. Ca un sloi. Tăioasă.

— Ești complet nebun, ziaristule. Știi asta, nu?

Am deschis ușa. M-am întors. Eram terminat de supărare. Am șoptit:

— Tu ești nebun, tată.

L-am auzit atunci ridicându-se, lovindu-se de măsută, răsturnând vaza și floarea-soarelui din hârtie prăfuită. Zgomot de sticlă spartă. Și apoi strigătul. Poruncindu-mi să ies din casa lui pentru că nu mai suporta să-mi vadă moaca:

— *Raus hier! Ich will deine Fresse nicht mehr sehen!*²⁶

²⁶. Ieși! Nu vreau să-ți mai văd mutra!

Tata mă alungase din viața lui pe nemțește.

Procesul lui Klaus Barbie

Luni, 29 iunie 1987

Nu știu de ce am întors capul spre scaunul tatei. De unsprezece zile și opt audieri înapoi, nu mai aveam nici o veste de la el. Mama nu mă sunase nici ea. Probabil că tata strânsese hârtiile rupte și cioburile, și tăcuse mîlc.

Astăzi însă, se întorsese. Stătea pe locul lui. Chiar și de departe, i-am zărit Legiunea de Onoare din tinichea pe rever. Își ținea mâinile sprijinite pe vulturul de argint de pe baston. Se uita atent la spatele procurorului. Încă de la începutul procesului, omul legii își atârname de reverul de hermină medaliile de ofițer al Legiunii de Onoare și Ordinul Național pentru merit. În sală, alții purtau rozete sau barete. Partizani, deportați întorși din moarte. Încă o dată, tata se deghizase ca să pară unul dintre ei. Amestecând dezonoarea personală cu onoarea altora, sprijinit într-un baston de talcioc în mijlocul cârjelor celor torturați și scaunelor cu roțile ale supraviețuitorilor.

*

Oamenii au trac. Chiar și atunci când poartă o robă roșie împodobită cu hermină. Chiar atunci când ești procuror general al Curții de Apel din Lyon. Chiar când te numești Pierre Truche. Asta dacă n-o fi fost vina căldurii copleșitoare care se năpustise asupra Palatului de Justiție. O lipsă de aer care îngreuna respirația.

Când s-a ridicat să-și expună cererea, magistratul nu părea în largul lui. Mâinile încheștate la spate, plescăit de gură uscată în fața microfoanelor, broboane de nădușeală pe frunte. Timp de șapte săptămâni, Truche fusese perfect. Acum, era atras de către avocatul apărării într-o cursă pe un teren primejdios și fără legătură cu subiectul: războiul din Algeria. Și a riscat o demonstrație tragică, menită să minimalizeze numărul copiilor morți în

lagărele franceze de refugiați, în timpul războiului de independență.

Audiere după audiere, procurorul general a vânat derivatele și falsele probleme. „Singurul meu adversar“, spusese Jacques Vergès despre el. Spre deosebire de mulți dintre actorii acestui proces, Pierre Truche nu se lăsase impresionat de aceste cuvinte, preferând discursurile rostite în timpul ședințelor în locul incantațiilor proferate în stradă. Așa încât, potrivit obiceiului său, magistratul avea să se adreseze Curții și numai ei. Mulți electrizaseră publicul, el i-a întors mereu spatele. Singurul lucru care conta era cazul în sine, fără efecte, teatru sau artificii.

— Crima împotriva umanității impune în primul rând o înțelegere a inumanității, a început magistratul.

M-am întors să-l urmăresc. De atâtea zile tata îmi parazita reportajele... Mi-era greu să mă concentrez. Când scriam despre copiii din Izieu, seara, în camera de hotel, imaginea lui îmbrăcat în nazist îmi țopăia printre fraze. Zâmbetul lui zădărnicea lacrimile victimelor. Când se afla în sală, nu mă puteam împiedica să întorc capul, să-i pândesc reacțiile, atitudinea. Așteptasem prea multe de la acest proces. Îi atribuisem tatălui meu o inteligență pe care nu o avea. După cum nu avea nici empatie, nici milă, nici omenie. Nici măcar nu profitase de această furtună ca să-și ia răgazul să mediteze la trecutul lui. Cohorta de victime ale torturii îi defila încet prin față, iar el își netezea reverul hainei. Își aranja dunga de la pantaloni. Căasca. Fără să ducă mâna la gură, fără să se ascundă. Se întindea, cu ochii închiși, oferea tuturor imaginea unui om care se plictisește.

— Bărbații și femeile astea au îndrăznit să vină și să spună în public lucruri pe care nu le dezvăluiseră nici celor din propriul anturaj. N-o să vorbesc despre toate astea.

Notam frazele acuzării. Erau toate neprețuite. M-a străbătut un frison. Am avut din nou certitudinea că trăiesc o clipă ieșită din comun. Aceste cuvinte aveau să intre în cărțile noastre de istorie.

— Nu-i vorba de impasibilitatea juristului. Lucrurile care s-au spus le-ați primit ca și mine. Pur și simplu, nu îmi găsesc cuvintele. Tăcerea mea, în această privință, va fi o expresie a respectului și a compasiunii. Umila mea datorie va fi să vă vorbesc despre dosar.

— Ce rost are să judeci un individ după mai bine de patruzeci de ani? bodogănisese tata.

— Fiindcă timpul nu a însemnat uitare, nici individual, nici colectiv, i-a răspuns Pierre Truche.

M-am întors. Devenise un tic. Ca un ochi care clipește nervos. Tata își ștergea ochelarii. A suflat peste lentile. Apoi și-a dat capul pe spate și a ridicat ochelarii cu ambele mâini, ca să dibuiască în lumină urmele de grăsime.

— Întotdeauna mamele își jelesc copiii. Unii deportați ne-au spus că nu mai dormeau de patruzeci de ani. Sancțiunea trebuie să fie utilă, pentru că e nevoie să înțelegem noțiunea de crimă împotriva umanității. Trebuie să pătrundă în civilizația noastră.

Să nu mă întorc. Să nu-l mai urmăresc din priviri pe tata. Să-l pierd încă o dată. La începutul procesului, cu un gest nervos, o jurnalistă germană așezată în spatele meu și-a arătat până la urmă iritarea pricinuită de baletul meu. Crezuse că mă uit după ea. De-abia atunci am realizat cât eram de agitat.

Pierre Truche a vorbit mai bine de patru ceasuri. Precis și stăruitor. Rechizitoriul lui fusese scris în întregime și l-a citit de la cap la coadă. Magistratul muncise un an la cazul Klaus Barbie. Iar momentele de-acum erau cele mai anevoioase. Era complet singur când formula acuzațiile. Cu o voce monotonă, uneori șovăielnică, a trecut totul în revistă. Doctrina nazistă, voința hitleristă de exterminare a evreilor din Franța, locul lui Klaus Barbie în această mașinărie a morții. Magistratul nu venise aici să se facă remarcat sau să bată toba. Lucra pentru Justiție. Lucra precum un tâmplar aplecat peste bancul de lucru, geluia, cioplea, îndepărta nodurile, șmirghelua, asambla fiecare element al dosarului, ca un artizan care îmbină federul și nutul.

— Dacă Truche e în formă, o să rezolve totul într-o singură după-amiază, spusese un jurnalist.

Însă magistratul hotărâse să nu se grăbească. Încă din primele ceasuri, știam că rechizitoriul lui va continua și a doua zi.

Tata părăsisese sala înainte de încheierea audierii. L-am căutat din priviri prin mulțime, pe trepte, în spatele celor douăzeci și patru de coloane. De-a

lungul râului, de la distanță. Refugiul lui era pustiu, scările fără el. Nu pricepeam ce căutase la Palat. De ce se deghizase în fost combatant. Dacă te uitai la el, ai fi spus că e o zi ca oricare alta. Nu îndreptase privirea spre mine și nici nu mă salutase, dar chipul îi era împăcat. Mi-am zis atunci că doar își ținea locul. Că voia să-mi comunice dreptul lui de a asista la proces. Prezența lui, ca și aceea a victimelor, a magistraților și a avocaților, era legitimă. Nimeni și nimic nu îl putea împiedica să facă asta.

Am sunat-o pe mama dintr-o cabină telefonică.

— Tata nu e cu tine, băiete?

Nu. A părăsit procesul înainte de final.

— Ești bine?

— Dar tu?

— Foarte bine. Dar e tare cald!

— E aproape iulie, mamă.

— Bine, dar totuși. Vai-vai, ce căldură!

— Ce mai face tata?

— Ca de obicei, știi tu...

— Nu, nu știu.

— Tot cu poveștile alea de război.

— Adică?

— Procesul tău îl zgândărește, cred.

— Și-n afară de asta?

— E bine.

— Bine?

— Mai bine ca altădată.

— Nu ți-a spus nimic?

Voce repezită a mamei. O umbră de îngrijorare.

— Ce să spună, băiete?

— Nu știu, ceva despre mine, despre ce scriu?

— O, nu, nu! Nu-ți citește ziarul, să știi. Vrea să-și formeze singur opiniile.

— Dar despre proces?

— E foarte încântat de discuțiile pe care le-a purtat cu procurorul. Se-nțeleg foarte bine.

Chicotește.

— Tata i-a dat chiar niște idei pentru rechizitoriu.

Am plecat fruntea.

— Alo?

— Sunt aici, mamă. Dar ție cum îți merge?

— Ei, eu, știi tu, ca-ntotdeauna.

Fâșâit în receptor. Ușă trântită. Vocea ei zorită. Mi-a șoptit:

— Uite-l c-a venit. Te las, băiete.

Procesul lui Klaus Barbie

Martți, 30 iunie 1987

Vinovat. De cinci ori vinovat și fără nici o circumstanță atenuantă. Vinovat de complicitate în deportarea a 21 de evrei și 38 de partizani. Vinovat că a organizat arestarea și trimiterea la moarte a 86 de evrei prinși în capcană în sediul din Lyon al Uniunii generale a Israelitilor din Franța. Vinovat că a ordonat răpirea a 44 de copii evrei și a cinci adulți din personalul încadrat în colonia de la Izieu. Vinovat că a selectat 650 de nefericiți și apoi i-a îngrămădit în ultimul convoi de deportați care a plecat dinspre Lyon spre Auschwitz în 11 iunie 1944. În cea de-a doua sa zi de rechizitoriu, Pierre Truche a vrut ca în sala de judecată să nu se strecoare nici o urmă de îndoială.

Tata revenise. Baston-spadă, decorație.

Cu spatele la public, magistratul trăgea concluziile. Totul fusese spus în ajun. Construisese cu meticulozitate un edificiu solid pe care acum ne poftea să-l vizităm în pas alert. Doar o oră și jumătate ca să rezume totul. Așadar? Ce pedeapsă să fie potrivită în acest proces care, din punct de vedere al dreptului, nu era decât unul cu jurați, și în care trebuia judecat un bărbat acuzat de 842 de sechestrări și 373 de asasinate?

În sală, jurnaliștii încordați, abia respirând, pregătiți să se repeadă la cabinele telefonice. De puține ori tăcerea fusese atât de apăsătoare. Pierre Truche s-a întors spre Curte, spre cei nouă jurați. Și a rostit o frază. Una singură:

— Vă cer ca Barbie să fie întemnițat pe viață.

*

L-am prins din urmă pe tata pe culoar. S-a întors, m-a văzut. Cu un

zâmbet pe față.

— Ah, aici ești?

Unde-ar fi vrut să fiu?

Și-a văzut de drum, sprijinit în bastonul lui de bătrân vrednic de cinste. Am trecut pe lângă niște fațade, am traversat două străzi. L-am urmărit discret din priviri. Se uita la cer.

— Vreme bună, nu?

Nu i-am răspuns.

— O să avem un iulie minunat.

Îl cunoșteam pe acest tată. Era bărbatul vlăguit de furtună.

A zâmbit, fără să se uite la mine.

— Îți amintești de ianuarie? Zăpada, frigul? Nu mai avusesem parte de așa ceva din 1945.

— Când erai la închisoare?

Mi-a ieșit fără să vreau. Mi-a părut rău. Tata nu a răspuns.

— Dar trebuie să fim prudenți, pentru că poate să vină ploaia nitam-nisam.

Am traversat rue de la Bombarde. Capătul metalic al bastonului său ciocănea în pavaj. Mergea mai încet ca de obicei.

M-am oprit locului. El și-a văzut de drum. Spatele lui robust.

— Îți bați joc de mine, tată?

S-a întors. Cu ochii cășcați.

— Poftim?

L-am prins din urmă.

— Te-ntrebam dacă îți bați joc de mine.

Părea să caute un răspuns în vitrinele dimprejur.

A ridicat din umeri.

— Ce vrei să-ți spun? Era previzibil, nu?

L-am ajuns din nou.

— Ce anume era previzibil? Despre ce vorbești?

Și-a reluat mersul lent.

— Închisoare pe viață. Toată lumea știa, nu?

L-am depășit cu trei pași, ca să-l împiedic să treacă.

— Nu vorbesc despre Barbie, știi bine.

S-a prefăcut uimit.

— Și-atunci despre ce vorbești?

M-a ocolit. Și a făcut trei pași, cu privirea în jos.

L-am prins încă o dată din urmă și i-am blocat drumul.

— Uită-te la mine.

A zâmbit, a ridicat fruntea, privire severă.

— Da, comisare!

Am ridicat o mână.

— Încetează!

M-a ocolit din nou. M-am ținut după el.

— Nu poți fugi așa! Nu-i posibil!

— Nu fug, mă duc acasă.

— Hai-hai...

Și-a apucat bastonul de măciulie, pregătit parcă să lovească.

— Dă-te de-aici!

Fața i se schimbase. Redevenise tatăl cel rău. Și-a ridicat bastonul de oțel.

— Mișcă!

Mi-am ferit fața cu brațul. Un gest din copilărie.

— Stârpitură!

— Vreau să-mi vorbești.

M-a cercetat din cap până-n picioare, plin de dispreț.

— N-ai fi rezistat nici zece minute în fața rușilor la Berlin!

Am tras aer în piept.

— N-ai fost la Berlin.

S-a uitat la mine.

— Amărățule!

Și-a continuat drumul. Eram în urma lui, gata să-l ating.

— Vrei să-ți spun cine a fost la Berlin?

— Lasă-mă!

Am ajuns iar în dreptul lui.

— Pierre Clémentin. El a fost la Berlin.

Tata a râs, fără să se uite la mine.

— Ce *scoop*²⁷, domnu' jurnalist! Eu îți spusesem asta.

²⁷. Știre de senzație (engl.).

Acum mergea mai cu grabă.

— A murit în brațele mele!

— Fals! A murit în patul lui, în 1978!

M-a privit, iuțind pasul.

— Tâmpenii!

— Thévenot a murit la Berlin.

A înlemnit. Expresie uluită.

— Da, Marcel Thévenot.

Ne-am oprit lângă o poartă mare. Tata s-a sprijinit cu spatele de lemnul ei.

— De unde-ai scos numele ăsta?

— Îți amintești de amicul tău Thévenot?

— Cine ți-a spus asta? De unde știi?

— Și Aimé Crepet, ofițerul tău din Legiunea Tricoloră? A căzut la grădina zoologică din Berlin.

În fața mea, nimeni. Nici tată, nici om, nimic. O umbră masivă, cu brațele atârând. Doi ochi cu cearcăne negre. O gură căutând aer.

— Dar de Marius Bonsembien îți amintești?

S-a clătinat. A căutat sprijin în baston. În sfârșit îi folosea la ceva.

— Marius nu s-a întors niciodată din Rusia!

Îl treceau nădușelile. Trupul lui își urla spaima.

— Ca și camaradul tău Léo Wolmark, din Toulon. Nici el nu s-a mai întors.

Pleoapele îi tremurau, buzele, la fel.

— Dar pe Pereira îl mai știi, cel căruia îi spuneai Tango și care te făcuse să crezi că se va înrola în Waffen-SS?

Tata era palid ca ceara. Mut. Nici un gest. O mască mortuară.

— Știi tu, Roger Pereira, care era cu tine în NSKK!

Tata se scufunda.

— Cum să nu-l știi! Ba chiar le-ai spus polițiștilor că te-a ajutat să-i eliberezi pe cei doi parașutiști americani!

Ochiul drept îi stătea închis.

— Părinții lui aveau o vopsitorie în Belleville!

I-a scăpat bastonul din mână. Vulturul a izbit trotuarul. Zgomot metalic.

— Ei bine, de fapt Pereira nu s-a alăturat niciodată Diviziei Charlemagne. După NSKK, s-a întors la părinții lui, la Paris. Și s-a făcut uitat.

Am scos din servietă scrisoarea pe care tata i-o trimisese judecătorului său din închisoarea Loos, pe 21 iunie 1945.

— Ți-o amintești?

Aceeași groază. Își recunoscuse scrisul de adolescent. Am ținut scrisoarea la nivelul ochilor mei, fără să mă dezlipesc o clipă de ceea ce îi rămăsese din privire.

„Socotesc că am făcut mult pentru țara mea cât am purtat uniforma germană.“

Mișcare din bărbie.

— Îți amintești?

Am răsfoit documentul.

— Dar asta?

„Vă rog, Domnule judecător, să fiu audiat repede, ca să mă pot justifica și să fiu în stare să slujesc cât mai grabnic Franța, pe care atât o iubesc.“

Aveam picioarele de cârpă, ochii febrili, inima mi-o luase razna. Mâinile îmi tremurau ca propriile lui mâini. Simțeam cum din străfundul gâtlejului îmi răbufnește o tristețe fără margini.

— Și asta, tată, ia ascultă!

„Domnule judecător, vă rog ca, în numele activității mele în Rezistență, să țineți cont de această scrisoare.“

Lacrimile m-au luat prin surprindere. Cuvintele lui îmi dănțuiau în fața ochilor. Trebuia să mă opresc.

„Sper că vă veți da seama dacă sunt actor sau un francez adevărat.“

— De ce actor, tată? Interpretai un rol? Toate astea nu erau adevărate?

A închis ochii.

— Nemernicule!

Am împăturit scrisoarea. Am pus-o în geantă.

— Și asta, tată?

Acum fără să citesc, o frază pe care o ținusem minte după ce o parcursesem de nenumărate ori.

„Scuzați-mi stilul sărac, domnule judecător, dar sunt soldat, nu

romancier.“

S-a lăsat să alunece, cu încetinitorul parcă, pe o poartă, prăbușindu-se în cele din urmă pe trepte. Fără o vorbă, m-am așezat lângă el. Mi-am alungat tristețea cu dosul mâinii. Tată, fiu, eram singuri în ungherul nostru de piatră. Oamenii treceau fără să ne bage în seamă. Nimănui nu-i păsa de acei bărbați terminați. Unul încă tânăr, celălalt deja bătrân. Rândunelele piuiau din înaltul cerului. Un claxon îndepărtat. M-am uitat la tata. Nu m-am bucurat de înfrângerea lui. Eram amândoi niște învinși. El pentru că mințise, eu pentru că îl chinuisem. În clipa aceea am știut că nu va vorbi. Că n-avea să-mi spună niciodată adevărul. Tot ceea ce știam despre el aflasem dintr-un raport al poliției. Un vraf de coli ștampilate. Aveam însă nevoie de vocea lui. De niște cuvinte pe care să le iert, ca să port de grijă necazului său și să-l tămăduiesc pe al meu. Sperasem că ne vom înțelege din ochi, cu pielea, cu sufletul. Visam la o bere, la paharele noastre dând noroc.

— Lasă-mă.

Își pleca fruntea. M-am apropiat de el.

— Nu pot.

A tras adânc aer în piept.

— Nu poți face nimic pentru mine.

M-am ridicat. I-am întins mâna.

— Ridică-te!

A scuturat încet din cap. Era descumpănit.

— Vino, tată!

Mi-a privit mâna. Părea să nu priceapă.

— Hai să mergem, te rog.

A ridicat din nou spre mine o privire pierdută. Voce lipsită de vlagă.

— Fără mine.

M-am așezat pe vine.

— Poftim?

A plecat capul.

— Nu te mai lega de viața mea!

Atunci m-am ridicat. I-am luat bastonul-spadă de pe jos și l-am sprijinit de perete. Am plecat. L-am lăsat acolo, așa cum era, șezând pe o treaptă de

piatră, cu spatele lipit de o poartă străină. Am mers înainte, am traversat o stradă, apoi alta. Am întors capul, nu se clintise. Din depărtare, ziceai că-i un vagabond. Un om beat în prag de noapte. Un nefericit.

Era însă tatăl meu. De data asta fără pumni încleștați, fără urlete, fără furie, fără minciuni, fără toate acele lumi zadarnice, fără trecut, fără uniforme, fără vreun război pe care să-l povestească cuiva. Fără un fiu pe care să-l uimească. Fără un copil pe care să-l trădeze. Vreodată.

Procesul lui Klaus Barbie

Vineri, 3 iulie 1987

Când s-a ridicat să pledeze, Jacques Vergès a fost oprit de un dangăt. Clopotul întunecat și grav pentru morți răsona din biserica episcopală și pătrundea plin de tristețe prin ferestrele deschise. Surprins preț de o clipă, avocatul a așteptat, cu palmele mâinilor așezate pe pupitru. Sunetul a continuat să se tânguie. Atunci, Vergès s-a dat un pas înapoi, s-a sprijinit cu spatele de balustradă, și-a încrucișat brațele, a întrebat mulțimea din priviri și a zâmbit. Procurorul l-a imitat. Președintele și-a ascuns și el râsul în spatele mâinii. Ilaritate în băncile avocaților părții civile. Freamăt în public, tuse stânjenită, scârțâit de scaune. Greu pentru apărătorul lui Klaus Barbie să-i evoce, în isonul litaniei care-i comemorează, pe cei 44 de copii asasinați!

După ce s-a lăsat din nou tăcerea, Vergès a mai zăbovit puțin.

— Aș vrea, întâi de toate, în numele apărării, să mă plec în fața luptei partizanilor francezi, a clamat Jacques Vergès.

Cine, din public, s-ar fi încumetat să zâmbească? La vârsta de șaptesprezece ani și jumătate, avocatul intrase în mișcarea de Rezistență. Apoi se alăturase Londrei și Forțelor franceze libere în 1943. Își câștigase medaliile în timpul campaniei din Italia, în timpul eliberării Franței și încheiase războiul cu gradul de subofițer.

Apoi avocatul a contraatacat. Nu, pe 6 aprilie 1944, Barbie nu se afla la Izieu. În ajun, lupta împotriva maquisarzilor din Glières. Iar a doua zi, în momentul în care copiii erau azvârliți în camion, plecase în Jura să pregătească ofensiva împotriva Rezistenței. Așadar, cine îl recunoscuse pe SS-ist în curtea Casei din Izieu?

— O singură persoană! Julien Favet, un martor cu lecția învățată dinainte!

A desființat încă o dată mărturia tânărului țăran care asistase la luarea cu japca a copiilor. Favet, nerodul. Favet-chiorul. Favet cu gaură-n cap. Favet cel strâmb. Favet cel pocit, cel veșnic nemulțumit, copilețul. L-a batjocorit pe bărbat cu disprețul stăpânului pentru slugă. A etalat întreaga superbie a cuvintelor meșteșugite ca să nimicească vorbele împiedicate. Favet nu văzuse nimic, Favet mințise, Favet venise să-și găsească clipa de glorie în fața Curții cu Juri din Lyon, Favet era manipulat, teleghidat, Favet nu era nimic altceva decât o jalnică marionetă în mâinile acuzării. Metodic, cu violență, până la greață, avocatul l-a executat pe „argat“.

Și-altceva? a întrebat apărătorul. Ce îl lega pe clientul lui de asasinarea copiilor? O copie după un telex semnat de mâna lui Barbie: „Azi-dimineață, toate persoanele din casa de copii evrei din Izieu au fost arestate“.

— Fals grosolan, a pledat Vergès.

Documentul fusese găsit în Cehoslovacia de către Serge Klarsfeld. Proba nu fusese adăugată în dosarul de instrucție, ci păstrată la Centrul de documentare evreiască. Nici justiția, nici vreun laborator nu o expertizaseră vreodată. Așa stăteau lucrurile, într-adevăr. Era însă posibil ca șeful Gestapoului din Lyon să nu aibă știință de ceea ce se petrecea sub ordinele sale? Putea el, așa cum susținea avocatul, să nu știe că niște evrei erau arestați la Lyon în timpul cât fusese șeful orașului? Nu auzise nimic prin birourile din preajmă în vreme ce semna fiecare raport, fiecare plecare în misiune? Recunoștea arestarea partizanilor francezi, interogatoriile la care fuseseră supuși, ba chiar și deportarea lor, dar nu voia să aibă vreo legătură cu moartea acelor copii.

Și-atunci? Centrul de documentare evreiască?

— Niște plastografi! a trântit-o Vergès.

Dar Klaus Barbie, clientul lui?

— Țap ispășitor!

Sala era tăcută și atentă.

*

Până atunci, fie că publicul era sau nu de acord, avocatul rămăsese în

limitele mandatului său de apărător.

În ajun, în prima zi de pledoarie, ajutat de către Jean-Martin Mbemba și Nabil Bouaita, un avocat senegalez și unul algerian, încercase să facă praf demonstrația procurorului. Razia de la UGIF, ultimul convoi spre moarte, deportările individuale. Ca să nege toate aceste fapte, le-a luat în derâdere sau le-a pus față în față cu trecutul lipsit de glorie al Franței. Martiriul muncitorilor negri în timpul construirii căii ferate Congo-Océan, reprimarea nemiloasă a revoltei din Madagascar, masacrele din Sétif comise de forțele franceze împotriva celor care înainte luptaseră sub steagul lor, abandonarea tiraliorilor senegalezi, războiul din Algeria.

— Prin prezența mea aici vom putea, cel puțin, să le aruncăm în față susținătorilor nazismului că au fost obligați să apeleze la un negru ca să-l apere pe unul de-al lor. Și să recunoască astfel că un negru e și el om, conchisese Mbemba, avocatul senegalez.

La sfârșitul intervenției sale, avocații părții civile s-au ridicat să-l felicite. Spre deosebire de colegul lui francez, cel pe care un apărător din față îl supranumise „tam-tamul lui Vergès“, nu ceruse o clipă ca Barbie să fie cruțat.

Iată însă că în a doua zi a pledoariei sale, Jacques Vergès s-a lăsat copleșit de starea pe care o controla cel mai greu: furia. Știa că jocurile sunt făcute. Așa că s-a băgat în bucluc. În două ceasuri, și-a făcut ferfeniță imaginea de om al Rezistenței, de avocat și de om.

Vorbind despre un martor, o femeie violată de un câine în biroul lui Barbie:

— În închipuirea oamenilor, tortura e legată de sexualitate. Ca un câine să poată viola o femeie, trebuie ca aceasta să-l incite, fie și doar printr-o atitudine indecentă.

În sală, consternare. Două avocate s-au ridicat în picioare.

— Un câine nu poate să posedze o femeie, ci doar o cățea stând în patru labe.

Martorul care povestise scena s-a ridicat strigând:

— E-adevărat ce-am spus!

Simone Lagrange, tânără torturată în fața propriilor părinți, s-a ridicat la

rândul ei, răvășită, după care s-a așezat la loc, s-a ghemuit pe scaun și a început să plângă. Vergès a continuat, fără să-i pese de suferința din jur.

— Evoluția fantasmelor din anumite mărturii ține de domeniul psihiatric, nu de cel al justiției!

A râs:

— Dacă stai să asculți ce s-a spus, în biroul lui Barbie se aflau câini, pisici, era o întreagă menajerie!

În public, tăcere. Jurnaliștii luau notițe, cu capetele plecate.

În carnet, am scris: „Vrea oare să spună că victimele consimțeau sau că această monstruozitate n-a existat niciodată? Nu contează. Nici măcar nu mai încearcă să se facă înțeles. Vergès vorbește pentru sine. Dosarul, faptele, cazul Barbie au dispărut. Evocă masacrele palestinienilor din Sabra și Shatila, epurarea sălbatică din 1944, relocarea evreilor potrivit Planului Madagascar, crimele colonialismului. Totul otova, fără vreo regulă. Un vârtej, un vertij, o babilonie.“

— Ce tot îndrugă? se șoptea pe băncile presei.

Vergès era lac de transpirație. I se terminase timpul. Așa că a zbierat spre jurați:

— Am ieșit din planul temporal și am pătruns în dreptul divin. Treziți-vă! Nu avem de-a face cu un sacrilegiu, ci cu o vrăjitorie! Iar Barbie e un demon numai bun pentru așa ceva!

Aerul încins de-afară intra în valuri. Palma mi se lipise de carnet. Franța trebuie să se elibereze de acei ani de ocupație și să înceteze alimentarea unei confuzii nesănătoase legate de epoca respectivă.

S-a ridicat. Voce albă.

— În numele omeniei, al dreptului și al Franței, achitați-l pe Klaus Barbie.

*

Avocatul tău era maestrul Roubaix. Avea același nume ca orașul. Pe 5 ianuarie 1945, într-o notă adresată judecătorului tău, decanul baroului din Lille arăta că îl delegase din oficiu să se ocupe de cazul tău. Nici urmă de el în dosar. Nici o vorbă. Cu excepția unei minute a aceluiasi magistrat, din data de 3 august 1945, scrisă cu creionul și indicând că fusese nevoit să-l

aleagă în mare grabă pe maestrul Gobert „ca înlocuitor al maestrului Roubaix, mobilizat“. Iar în ziua procesului, a rămas până la urmă maestrul Freyriar, care încuviințase să te apere. Probabil că-ți terminaseși avocații unul după altul, îi aduseseseși la disperare. Sau se eschivaseră de-a dreptul?

Am parcurs din nou citația prin care erai chemat să te prezinți „personal“, sâmbătă 18 august 1945, la ora 9.00, în fața Curții de Justiție din Lille, așa cum fuseseră chemați alți 384 de acuzați înainte și după tine. Ai fost scos din carceră în timpul nopții. Câteva zile mai devreme, doriseși să fii transferat la centrul de detenție administrativ al cazărmii Vandamme, dar centrul respectiv fusese închis de autoritățile sanitare pe motiv de epidemie.

Nu s-a păstrat nici un semn al trecerii tale pe la Curtea de Justiție. Cu excepția acestei citații și a trei pagini dintr-un proces-verbal de anchetă gata tipărit, având ca singure spații libere cele lăsate pentru numele judecătorilor, pentru numele și adresa ta, care fuseseră completate cu stiloul. Niște borderouri tipizate și semnate pe bandă rulantă. Impresia neplăcută că privesc paginile unui jurnal cenzurat, desfigurat de tăcerea spațiilor albe.

„Fiind francez, inculpatul va afla că s-a făcut vinovat, în Franța anului 1942, de trădare, ridicând armele împotriva Franței și aliaților săi în războiul împotriva Germaniei, după ce a acceptat înrolarea în Legiunea Tricoloră, în scopul de a sluji colaborările de orice natură cu dușmanul.“

Justiția nu ți-a reproșat decât cele câteva luni petrecute în Legiunea lui Pétain. Și-atât. Nu a trebuit să dai seamă nici pentru dezertarea din armata franceză, nici pentru colaborarea ta cu organizația Todt, nici pentru acordul militar cu naziștii din NSKK. În 1945, judecătorii tăi erau preocupați doar de răul pe care îl făcuseși în Franța.

Dar tu cum te-ai apărat?

„Explicațiile date de acuzat au fost ascultate“, arăta procesul-verbal al audierii.

Ce explicații? Nimeni nu va ști vreodată. Doar această propoziție, fără alt cuvânt în plus.

Și ce-au spus martorii tăi chemați la bară? Tatăl tău, logodnica ta, patronul de local, patrioții, țăranii? Nimic. Nici o urmă în dosar. Rubrica

„martori“ a fost chiar tăiată cu o linie de cerneală. De fapt, nici unul din ei nu fusese citat. N-a fost nimeni care să jure că va vorbi fără ură și fără teamă, și că va spune adevărul și doar adevărul.

Argumentele aduse de acuzare?

„Dlui Cartigny, comisar adjunct al Guvernului, i-a fost audiat rechizitoriul.“

Nimic mai mult.

Dar noul tău avocat cum s-a comportat?

Fusese prevenit, iar procesul-verbal al audierii atestă acest lucru: „Dl Președinte l-a avertizat pe avocatul inculpatului că nu trebuie să spună nimic despre respectul datorat legilor. Că trebuie să se exprime cu decență și moderație“. Decență? Moderație? Nici urmă de pledoarie în dosar. Tot ce a consemnat procesul-verbal e rezumat într-o singură propoziție. „Maestrul Freyriat a prezentat apărarea acuzatului.“

Atât? Atât. Păi jurații ce-au ascultat? Ce-au înțeles din tine? În timp ce Jacques Vergès tuna și fulgera, m-am gândit la vocea timorată a lui Léonce Freyriat. L-am văzut pe Vergès țopăind în boxă ca un diavol. Mi l-am închipuit pe Freyriat ușor cocârjat în scaun, strivit de protocolul republican. În vreme ce Vergès ridica amenințător arătătorul spre cer, mi l-am imaginat pe apărătorul tău implorând clemența Curții de Justiție. Scenă ușor teatrală, ca într-un film alb-negru din epocă.

Și, întâi de toate, cum era avocatul tău? Ce vârstă avea? M-am dus cu gândul la Raimu din *Inconnus dans la maison*²⁸, rugându-l pe președinte să-l asculte, după ce-și răsturnase dulapurile cu susu-n jos ca să-și găsească vechea robă și își reluase locul pe banca apărării. Dar și la Charles Vanel, apărând *Adevărul*²⁹ lui Brigitte Bardot, în filmul lui Clouzot. Cum era Freyriat al tău? Tragic? Strălucitor? Mediocru? Îndârjit? S-a dus în sala de ședințe ca să le amintească judecătorilor că, în acel spațiu, un avocat e la el acasă? Că un apărător își merita locul în fața unei Curți de justiție tot atât de mult ca acuzatorul, și toți cei care aveau să dea verdictul? A luat la mână dosarul tău filă cu filă? A fluturat carnetul tău de partizan? Adeziunea ta la Tineretul Comunist? Permisul de la Rangers? Te-a protejat sau s-a mulțumit să întindă niște mâini rugătoare către băiatul palid care tremura în boxă? Și

cât timp a durat pledoaria lui? Dar rechizitoriul? Dar întreg procesul? Mi-ar fi plăcut să-mi povestești toate astea. Mie, fiului tău, cronicarul judiciar. De-a lungul întregului proces Barbie, am visat să-ți urmăresc procesul. Nu ca să te judec, ci ca să te ascult mai bine și să te pricep mai mult. Ca să mă înveți să te înțeleg.

28. Film din 1942 regizat de Henri Decoin, după romanul cu același nume al lui Georges Simenon.

29. *La Verité*, film din 1960 semnat de Henri-Georges Clouzot.

„După ce s-a încheiat pledoaria și acuzatul a spus că nu mai are nimic de adăugat în apărarea sa, dl Președinte a declarat închise dezbaterile. A dispus scoaterea din sală a acuzatului. După care Curtea s-a deplasat în Camera de Consiliu să delibereze și să voteze în condițiile și formele prevăzute în articolele de la cincizeci și unu la șaptezeci și doi inclusiv, ale ordonanței din douăzeci și opt noiembrie o mie nouă sute patruzeci și patru.“

*

Klaus Barbie a refuzat să audă verdictul. Nici acum nu voia să compară, dar procurorul Truche a cerut să fie utilizată forța. Așa că a intrat în sala Curții cu Juri. Și de data asta, a fost precedat de o tăcere neobișnuită. O tăcere încărcată de curiozitate, o tăcere încordată, împovărată, la fel de grea ca aerul care se rarefiase. Acuzatul purta același sacou ca un pardesiu, aceeași cămașă albastră cu guler prea larg, aceeași cravată neagră.

În sală se afla Ute Messner, fiica lui. I-a zâmbit, crispat, apoi s-a îndreptat spre marginea boxei ca să dea mâna cu avocatul său, ostenit după cele șase ore de pledoarie. O scurtă privire adresată Curții, același surâs politic. Apoi s-a așezat, cu palmele mâinilor pe genunchi.

Președintele Cerdini s-a aplecat spre microfon.

— Vă pun următoarea întrebare: aveți ceva de spus în apărarea dumneavoastră?

Barbie s-a ridicat. S-a aplecat. Accent gutural, voce calmă, înăbușită.

— Da, domnule președinte, am câteva cuvinte de spus, în franceză.

Din sală s-a ridicat un soi de oftat, apoi din nou liniște. Doar respirația neamțului, cu buzele lipite de microfon.

— Nu eu am făptuit razia de la Izieu.

O pauză.

— Nu am avut niciodată puterea să hotărăsc deportările. Am luptat nemilos împotriva Rezistenței franceze, pe care o respect.

S-a uitat în grabă spre mulțimea mută.

— Era însă război, iar astăzi războiul s-a sfârșit. Mulțumesc, domnule președinte.

André Cerdini s-a scuturat ca ieșit dintr-un vis, și a început lectura celor 341 de întrebări la care vor trebui să răspundă cei nouă jurați și cei trei magistrați de profesie.

Atent, livid, foarte slab, cu coama albă în neorânduială, aplecat spre traducător, a ascultat litania crimelor care îi erau reproșate. Acum, șeful Gestapoului din Lyon nu mai era decât un reflex palid în geamul boxei.

Se sfârșise. Era aproape 18.00. Președintele Cerdini a suspendat ședința, iar jurații s-au retras să delibereze.

M-am dus în cameră la hotel să redactez și să dictez începutul articolului. Știam că membrii Curții aveau nevoie de câteva ceasuri de chibzuință. Am început cu descrierea feței lui Barbie, ochii duși în fundul capului, palid, o pasăre de pradă încolțită. Mai bine nu. Declarația lui în franceză era punctul cel mai tare. El, care spunea că nu înțelege limba noastră, se exprimase perfect. Am mâzgălit trei fraze. Nu. Nici asta. Care a fost cel mai tulburător lucru în această ultimă zi? Vergès insultându-le pe femeile torturate? Colonialismul și războiul din Algeria pătrunzând prin efracție în proces? Nici atât. Am șters totul cu linii groase. Și cum încă îmi răsuna în suflet, am început cu dangătul mortuar. Acea clipă infinită, când morții luaseră în sfârșit cuvântul.

*

În noaptea de dinainte, citisem pagina cea mai impresionantă din dosarul tău. Rezultatul deliberării în condamnarea ta. Deschisesem larg fereastra camerei de hotel, ca să las aerul plăcut să vânture vipia din timpul zilei. Și apoi o bere. Și o alta.

Era o coală goală, fără antet, ștampilă sau cotă de arhivă. Ca o foaie menită să fie distrusă după judecată. Magistratul președinte al Curții de Justiție scrisese cu mâna lui două întrebări destinate supleantului său și

persoanelor care alcătuiau juriul popular. Patru patrioți desemnați de un magistrat și de Comitetul de Eliberare al regiunii. Am izbutit să le citesc prenumele. Narcisse, Auguste, Marie, Charles, trei bărbați și o femeie. Acuzarea fusese condusă de către comisarul adjunct al Guvernului, asistat de un grefier. Scrisul președintelui era curgător și arătos.

„Este oare vinovat de trădare pentru că, în cursul anului 1942, în Franța și în teritoriile aliate aflate în conflict cu Germania, a ridicat armele împotriva Franței, fiind francez, în scopul de a sluji colaborarea de orice natură cu dușmanul, și asta acceptând de bunăvoie înregimentarea în Legiunea Tricoloră?”

Și sub această întrebare, cuvintele: „Cu majoritate, nu”.

Întrebarea subsidiară, scrisă de același condei:

„Este oare vinovat pentru că, în cursul anului 1942, în Franța și în teritoriile aliate aflate în conflict cu Germania, a săvârșit cu bună știință pe timp de război acte de natură să aducă atingere siguranței naționale, în scopul de a sluji colaborarea de orice natură cu dușmanul. Și asta acceptând de bunăvoie înregimentarea în Legiunea Tricoloră?” Probabil că judecătorul era ostenit, ultimele cuvinte erau palide, aproape ilizibile.

Și sub această întrebare, votul: „Cu majoritate, da”.

Din al doilea text dispăruseră două expresii. „Trădare” și „A ridicat armele împotriva Franței”. Acestei întrebări, Curtea i-a răspuns *nu*. N-ai fost nici trădător, nici ucigaș de francezi. Însă *da*, te alăturaseși Legiunii Tricolore. *Da*, aduseseseși atingere siguranței țării și poporului tău. Judecătorii nu ținuseră deloc seamă de îndoielile anchetatorilor. Toți, jandarmi și polițiști, erau convinși că înșelaseși pe toată lumea. Și scriseseră asta în chip de concluzie:

„Cu toate că nu s-a produs dovada, acest individ trebuie considerat agent în solda nemților, al cărui rol nu a putut fi stabilit. Oricum, trebuie considerat foarte periculos pentru siguranța internă a statului și se cuvine tratat ca atare.”

Un anchetator se întrebase, scriind cu creionul pe marginea uneia dintre declarațiile tale: „Gestapo?” „Agent nazist infiltrat”, adăugase altul, fără semn de întrebare. Pentru anumiți polițiști francezi, trecuseși de partea dușmanului încă din prima zi. Iar nemții îți construiseră cu răbdare o

legendă. Doi ani de instruire ca să te faci operațional. Acesta e motivul pentru care ai ajuns în *maquis* în uniformă germană și cu arma din dotare. De aceea ai participat la luptele FTP.

Jandarmii au încercat să înțeleagă. Polițiștii ți-au pândit contradicțiile, dar nu te-ai dat de gol. În opinia lor, cei care dereglaseră mașina nazistă care deveniseși erau americanii. Voiau alte dovezi de loialitate în afara acelei fotografii în care, cu brasarda pe mână, făceai pe clovnul. Și ai intrat în panică.

„În momentul când a fost arestat de americani, e foarte plauzibil că încerca să străpungă liniile ca să treacă în Germania“, scrisese comisarul Harbonnier în nota care purta ștampila SECRET și pe care o transmisese generalului aflat la comanda Regiunii militare 1 din Nord. Pentru cei care te chestionaseră ore în șir și care te cercetaseră zile întregi, Franța urma să aibă de judecat un spion dat naibii. Un dușman cu majusculă, care trebuia împușcat cum au fost și alții în curtea din dosul pușcăriei.

Acuzarea ceruse condamnarea ta la moarte, dar Narcisse, Auguste, Marie și Charles au hotărât altceva. Sub raportul deliberărilor, cuvintele scrise cu stiloul „circumstanțe atenuante“, urmate de „cu majoritate, da“. Și apoi pedeapsa la care ai fost condamnat. „Sentință: un an de închisoare. Cinci ani de degradare civică națională.“ Și, în cele din urmă, semnăturile lor. Una ar putea fi a unui bancher, cu rotocoale, pierzându-se spre dreapta. Alta, parafa unui licean, cu linia dublată prin apăsarea peniței. Cea de-a treia e țărănească, simplă ca o strângere de mână. A patra, lângă inițialele președintelui, e o încâlceală de copil mic.

Da, probabil că Léonce Freyriat te apăraseră cum se cuvine. Viața îți era salvată. Iar a mea de-abia urma să vină. Peste șapte ani, înăbușită de această tăcere.

*

Mai era puțin până la ora 22.00. Stăteam așezat pe treptele Palatului. Încă așteptam hotărârea Curții. După ce mi-am dictat articolul, am sunat-o pe mama.

— Tata e acolo?

— Doarme, băiete. De-asta vorbesc în șoaptă.

— Cum se simte?

— Bine, bine, de ce mă întrebi?

Am închis ochii.

— Uite-așa, pentru că nu mai știu nimic de el.

— Ei, îi e bine. Știi tu, ca de obicei, na!

— Azi nu l-am văzut la proces.

— O, nu, nu. Știi, povestea asta cu războiul îl obosește.

— Da, știu.

— Pe unde ești acum? Aud niște mașini.

— Într-o cabină, aproape de Palat.

— La ora asta?

— Urmează să se dea verdictul, mamă.

— În noaptea asta?

— Da. N-ai prea urmărit procesul.

Chicot.

— Păi eu, știi tu! Politica, chestiile astea, nu pricep mare lucru.

— E vorba de istorie, mamă!

A chicotit din nou.

— Pentru mine, istoria înseamnă ce-o să-i pregătesc tatălui tău de mâncare.

Tăcere.

— Mai ești pe fir, băiete?

— Da.

— Te las acum, e târziu.

— Dar ești sigură că tata e bine?

Vocea ei zorită. Gâfâit de om frământat.

— Îmi ascunzi ceva?

— Nu, nici vorbă. Voiam doar să știu.

— Ți-am zis, ca de obicei.

— Bine.

— Astă-seară s-a culcat foarte devreme, altfel totul e bine.

*

Zece minute după miezul nopții. Pe pasarela care duce spre Palatul de

Justiție, în preajma cheiurilor Sâonei, îngrămădindu-se îndărătul barierelor metalice, câteva sute de persoane așteptau în liniște, cu privirile ținută la porțile care dădeau spre tribunal. Înăuntrul sălii de ședințe, avocații își îmbrăcaseră robele. Cei doi grefieri se întorseseră în grabă pe banca lor.

— Ocupați-vă locurile, a poruncit un aprod.

Curtea și jurații au intrat în sală, așezându-se în fotolii, după mai bine de șase ore de deliberări. Din pricina luminii electrice, poate, ori mai degrabă din cauza căldurii sufocante, fețele livide purtau masca sfârșelii.

— Aduceți-l pe acuzat!

Președintele Cerdini nu și-a ridicat capul. Când s-a întors Klaus Barbie, își recitea însemnările. Acuzatul s-a așezat, apoi s-a ridicat la loc. În boxa apărării, cei trei avocați se uitau atent la Curte, stând cu spatele la perete. Toți confrății lor din partea civilă erau prezenți. Serge Klarsfeld, care părăsise audierile ca să nu-l mai audă Vergès evocând Izieu, se întorsese pe banca lui.

Nici un zgomot. Nici o răsuflare.

— Ascultați cu atenție, a spus președintele uitându-se la acuzat.

Stătea în picioare, cu fruntea atingând-o pe cea a traducătorului.

— La toate întrebările vizând culpabilitatea și circumstanțele agravante, răspunsul a fost *da*, cu o majoritate de cel puțin opt voturi.

Răgaz. Cât timp cuvintele să fie șoptite în germană.

— La întrebarea 341, referitoare la circumstanțele atenuante, s-a răspuns *nu* cu o majoritate de cel puțin opt voturi.

Recluziune pe viață.

Jacques Vergès nu s-a clintit. Barbie n-a avut nici o tresărire. Câteva aplauze. Nimic mai mult. O manifestare datorată căldurii, unei bucurii necontrolate, dar iute consumate. În fața acestei reacții a publicului, avocatul apărării a arătat cu mâna spre mulțime, vrând parcă să confirme realitatea unei animozități la adresa lui. O animozitate care de fapt nu existase niciodată. În incinta Palatului, avocatul apărării fusese respectat. Desigur, existaseră reacții impulsive, nemulțumiri rostite în gura mare, manifestări mai mult sau mai puțin zgomotoase, dar o singură evacuare din sală. Nimic mai mult. Nimic comparabil cu tensiunea care domnește într-un tribunal de provincie, atunci când e judecat asasinul unui copil de-al locului.

Asemenea altor jurnaliști, am ieșit din tribunal în fugă, înainte să fie luate cu asalt cabinele telefonice. Verdictul era previzibil. Considerat vinovat pentru toate capetele de acuzare, știam deja. Ziarul pregătise o a doua ediție. Era de ajuns să le confirm celor din redacție hotărârea și să trimit câteva rânduri pentru șapoul articolului.

Înainte să ies pe culoar, am întors capul. Klaus Barbie ieșea pentru ultima oară din celulă, cu cătușe la mâini. Maestrul Mbemba își împătura roba sub braț. Vergès dispăruse în urma magistraților, foarte palid. Sfârșitul unui proces. Poliția invita publicul să părăsească sala.

Când m-am întors la Palatul de Justiție, orașul fierbea. Se vorbea de linșaj. Jacques Vergès doar se prefăcuse că iese. Întors în sală, bătea câmpii pentru ultimii jurnaliști prezenți. Era furios, cerea casația.

— Procesul acesta încalcă principiile de drept!

Și-a croit drum până în mijlocul nostru. Bombănea.

— Ofensează Franța, chiar dacă în Israel e sărbătoare!

Un responsabil din serviciul de ordine l-a avertizat. Sute de persoane ostile se strânseseră în jurul clădirii. Tensiune pe străzi, chipuri pline de ură. Niște jurnaliști i-au propus lui Vergès să plece din Palat pe o ușă laterală.

— Nu se pune problema!

Consternare printre polițiști. În sala de audieri începuseră îmbrâncelile. Întrebări grăbite, răspunsuri pe fugă.

— Da! Recurs! Chiar de luni! a urlat avocatul.

Bulucalea între cele două uși care duceau la scara cea mare. Agitație, zbierete, înghionteli în mulțime. Apăruse deja lumina albă a reflectoarelor de televiziune, blițurile fotografiilor rămași pe trotuare. Un strigăt din îmbulzeală.

— Uite-l pe Vergès!

Harababura proiectată în noapte. O noapte caldă, jilavă, o noapte leneșă. La zece pași mai încolo, niște tineri se scăldau într-o arteziană. Cămăși deschiate, rochii vapoase. O noapte făcută pentru baluri și jurăminte sub bolta estivală.

Vergès a fost asaltat. Ochii buimăciți de violența luminilor.

Din susul scărilor, avocatul domina gloata. Care mârâia. Primele înjurături. Un deget mijlociu arătat din spatele grilajului. Multe posturi de

radio. Vocea metalică de la informații. Vergès continua să răspundă presei, repetând aceleași cuvinte, cu privirea oscilând între aparatele de filmat și mulțime. Apoi a coborât treptele, păzit de un cordon de polițiști.

A început vacarmul. O furie cu urlete s-a năpustit asupra grupului. Avocat, polițiști, jurnaliști, toți niște corupți. „La moarte!” Voci de bărbați, de femei, țipete, pumni împărțiți la nimereală.

— Vergès SS-ist! au scandat niște necunoscuți.

Am fost întors pe dos. La încheierea acestui proces, crezusem că toate cuvintele se întorseseră la locul convenit. Că niciodată crima lui Klaus Barbie nu va desemna altceva decât crima lui Klaus Barbie. Că nici unui polițist, fie el și cel mai cumplit nemernic, nu i se va mai spune SS-ist. Și că nici un avocat nu va mai fi comparat cu cel pe care l-a apărat. Mă înșelasem. Haita a tăbărit. Polițiștii și-au scos pulanele. Au izbit la grămadă. Jurnaliștii, cu badge-uri portocalii, au fost acuzați de complicitate.

În mulțime erau femei bărbați, tineri, vârstnici, toți laolaltă. Unii fuseseră în sală în momentul dezbaterilor, alții veneau de pe stradă, ademeniți de eveniment. Unii, care fuseseră părți civile, își scosese semnul alb și se topiseră în furia colectivă. Ocări, râsete, strigăte fără noimă. Când a trecut avocatul african, o puștoaică a imitat un chirăit de maimuță. Mulțimea era ațâțată de propriul elan. În mijlocul învâlmășelii, mutra lui Vergès. Violența reflectoarelor oglindită în ochelarii lui ovali.

Iată că obținuse linșajul mult dorit. Unul adevărat. Scârbos. Cel care deformează chipurile și insultă rațiunea. Putea în sfârșit să denunțe această ieșire în haită, ieșire pe care și-o dorise încă din prima zi. Pentru că nici o clipă, timp de opt săptămâni, nimeni nu compromisese procesul. Răniții, torturații, umiliții aveau ceva de împărțit cu absentul. Cu nazistul, nu cu avocatul lui. Cei mai chinuți dintre toți oferiseră justiției o formidabilă lecție de noblețe. Dar măreția dezbaterilor a fost batjocorită pe un trotuar. Așa cum o ceată se ia de un trecător la colț de stradă. Urletele făceau de ocară corectitudinea acestui proces. Până și temeinicia verdictului era călcată în picioare. Era de neiertat.

— La moarte! La moarte! a mai scandat o femeie.

Atunci, Jacques Vergès a fost tras afară de poliție și dus la adăpost înăuntrul Palatului, prin ușa laterală pe care o disprețuise puțin mai

devreme. Se terminase. Mulțimea a început să se risipească în întunericul sufocant, lăsând în urma ei gătlejuri amuțite de furie.

M-am întors la hotel, cu ecusonul de presă mototolit în mână. Străzile erau pustii. În afara publicului, care se strânsese pe două trotuare, întreg orașul dormea. Mergând pe străzile fără țipenie de om, după ce se făcuse liniște, mă simțeam profund tulburat. Cu buzele lipite, pumnii strânși, am regretat liniștea care ar fi trebuit să-l însoțească pe Klaus Barbie în drum spre închisoarea pe viață. Am regretat că Jaques Vergès nu a coborât treptele Palatului de Justiție întâmpinat de tăcerea victimelor. O tăcere absolută, plină de respect, dureroasă. Tăcerea lăsată în urmă de copiii de la Izieu. Tăcerea care își răcnește cele mai cumplite dureri.

O tăcere de moarte.

Sâmbătă, 4 iulie 1987

A sunat telefonul. Era ora 3.00 noaptea, tocmai reuşisem să adorm.

Vocea mamei, alarmată.

— Băiete, e mama. Tata a-nnebunit!

M-am așezat pe pat, cu lumina stinsă.

— Liniștește-te. Ce s-a-ntâmplat?

— Taică-tău spune vrute și nevrute. Mă sperie.

Am aprins lampa de la căpătâi, ținând receptorul între umăr și bărbie.

— Ce anume spune, mamă?

— Aiureli. Spune numai aiureli!

Am respirat lung.

— Mamă, liniștește-te. Trebuie să mă ajuți. Ce zice tata?

— Prostii, povești de război.

M-am ridicat.

— Ce povești de război?

— Păi poveștile lui cu nemții, cu americanii! Mă sperie, băiete.

Tăcere. Apoi aer tras adânc în piept, expirație tremurată.

— Ți-e bine?

— Da, mi-e bine, băiete.

— Spune-mi ce a făcut.

— N-a mâncat nimic, s-a culcat foarte devreme. Apoi s-a trezit urlând. A dat fuga la baie și și-a aruncat paharul cu dantura în oglindă. Parcă striga la cineva. Pentru o clipă, chiar am crezut că nu e singur.

— Ce striga, mamă?

— Că americanii erau pe urmele lui, rușii, toată lumea voia să-l ucidă.

A izbucnit în plâns.

— Apoi a răsturnat totul. Căuta microfoane, camere de luat vederi, habar

n-am.

— Respiră, mamă.

— Ba chiar a sfâșiat *Gioconda* de la intrare, să vadă dacă nu avea ceva ascuns.

— Mai e și altceva, mamă?

— Nu, asta nu pot să-ți reproduc.

— Te rog!

— A spus că ești polițist american sau englez, n-am prea înțeles. Striga tare.

— Dă-mi-l la telefon, mamă.

— Păi nu-i aici, a plecat.

— Unde s-a dus?

— Nu știu.

— Te-a lovit?

— Doar m-a împins puțin, pentru că mă pusesem înaintea ușii de la intrare.

— Mă duc să-l caut, mamă.

Vocea ei de fetiță.

— Unde? Știi unde s-a dus?

— Cred că da. Nu sunt sigur.

— Ai grijă, a spart tot soiul de lucruri prin casă.

— Ce a spart?

— Vaza mea de Annecy și salatierea pe care mi-o dăduseră prietenii de la birou.

Mă înfuriam din ce în ce mai tare. Și-l uram tot mai mult.

— Dar și fotografia lui cea mare de când era copil, cu rama cea frumoasă din cameră.

A șovăit.

— Cu ea m-a pocnit.

— Te-ai rănit?

— Puțin. La mână. Trebuia să fac curat. Erau cioburi peste tot.

— Asta-i tot, mamă?

A stat pe gânduri.

— Nu voiam să-ți spun, dar l-a spart și pe Pinocchio ăla din sticlă pe care

mi-l aduseseseși de la Veneția.

Îi tremura vocea.

— Mi-a părut rău, țineam mult la Pinocchio ăla de la tine.

M-am ridicat.

— L-a spart pe mincinos, mamă.

— De ce spui asta, băiete?

— Pinocchio, mamă.

Probabil că scormonea prin amintirile ei din copilărie.

— Îți amintești? I se lungea nasul la fiecare minciună.

Tăcere.

— Dacă-l găsești, să fii cu băgare de seamă. Era foarte supărat. A trântit ușa, strigând că nimeni n-o să pună mâna pe el niciodată.

A oftat puternic.

— Te las, mamă. Acum încearcă să dormi.

— Dacă-l vezi, spune-i să-mi dea înapoi livretul nostru de familie. L-a rupt, dar aş putea să-l lipesc la loc.

— A plecat cu el?

— Da.

— Și-a luat și bastonul. Știi tu, ăla pe care îl poartă degeaba după el.

M-am așezat pe parapetul de deasupra cheiului. El stătea puțin mai jos, chiar în dreptul meu, refugiat pe prima treaptă a scării de piatră. Era singurul loc care îi mai rămăsese. De când trântise ușa apartamentului lor, mama nu mai era de încredere. Iar pe mine nu se bizuise niciodată. Acum stătea acolo pe jos, gârbovit, cu fața spre apă. O imagine a exilului. Cu spatele la mine. Încălțările i se bălăceau în fluviu. Și partea de jos a pantalonilor. Era deja gata de drum.

Nu-l vedeam prea clar. Întunericul orașului îi dezvăluia cu greu gesturile. Se uita la fluviu, nemișcat. Apoi s-a aplecat, cu coatele pe genunchi și mâinile sprijinite în baston. Apa era neagră. Nici o rață, nici un vapor, nici un șlep. El și fluviul, singuri.

Când să mă ridic să mă duc la el, a lătrat un câine. De departe, am văzut două umbre masive pe malul fluviului. Un bărbat și animalul lui în noaptea de iulie. Bărbatul se distra. Plimba raza de lumină a unei lanterne în rotocoale repezi pe caldarâmul cheiului. Iar câinele se juca. Alerga după dâra de lumină albă, schelălăia când aceasta dispărea. Sărea lătrând când bărbatul aprindea din nou lanterna, luminând în vârtejuri strălucitoare pietrele din ziduri și bălăriile.

Tata a tresărit. S-a ridicat brusc. Voia să se apere, și-a ridicat bastonul ca pe o armă. I-am simțit spaima. Avea 22 de ani. Era încolțit de soldați și de câinii lor pe malul râului Tressower.

M-am ridicat. M-am îndreptat spre scările care coborau la chei.

Am strigat.

— Domnule! Dați-vă înapoi cu tot cu câine, vă rog!

La celălalt capăt al cheiului, bărbatul și animalul au încremenit.

Tata a urlat. Vorbe fără șir. Strigăte de furie și de groază.

— N-o să puneți niciodată mâna pe mine, nemernicilor!

Și-a potrivit bastonul și a ținut umbrele amenințătoare, de parcă avea în mâini o pușcă Mauser, al cărei pat era capul de vultur, proptit între umăr și bărbie. După care a rămas așa, cu degetul încordat pe un trăgaci imaginar.

— Înapoi, englez nenorocit!

Am dat fuga pe chei.

— Tată!

Am urlat. Așa, fără rost. Spaima.

Coborâse o treaptă, și încă una, intrase în apă până la genunchi.

De partea cealaltă, bărbatul își agita lanterna. Se străduia să înțeleagă. Tata era prizonier în raza lui de lumină. Și-atunci câinele a rupt-o la fugă spre noi. Ni s-a arătat în lumina felinarelor. Era un boxer roșcat, cu bot alb. Un dulău care țopăia încolo și-ncoace, hămăind voios în timp ce se apropia de refugiu.

— Pacman, vino-ncoa, pentru Dumnezeu! a urlat bărbatul din depărtare.

Tata tremura. Urmărea animalul cu ochiul lipit de cătarea care nu exista.

— O să trag, cheamă-ți câinele, netrebnicule!

Nu știu cât vedea din noi omul acela, de-acolo din penumbră, dar când m-am năpustit urlând asupra animalului, cu mâna ridicată ca să-l sperii, a strigat.

— Tâmpiților! Sunteți întregi la cap?

Câinele s-a întors la el gudurându-se.

— Șleahță de țicniți!

Îndreptându-se spre trotuar, a tras câinele după el, zbierând că am merita să murim.

— N-o să puneți niciodată mâna pe mine! i-a mai strigat o dată tata.

Voce de bețiv după o încăierare pierdută.

Avea apa până la șolduri. Se apăra de nimeni și de nimic, agitându-și brațele lungi în întuneric. Am alergat spre el. Auzindu-mi pașii, s-a întors. Gest de uimire, privire de om nebun, față îngrozită.

— Ce-i cu tine aici?

Eram la marginea cheiului. Și-a pus bastonul la umăr.

— Șterge-o!

A mai coborât o treaptă, fără să mă slăbească din ochi.

— Tată?

Am deschis brațele. Și-a fluturat arma cu cap de vultur.

— Tată, te rog!

Încă o treaptă. A alunecat. S-a redresat.

Mi se tăiase respirația. Îmi tremurau mâinile. Am făcut un pas în față.
Apoi altul.

— Nu te urmărește nimeni, tată. Suntem doar noi doi.

A scuiat spre mine.

— Mai lasă-mă cu minciunile tale!

Eram la câțiva metri de marginea fluviului.

— Înapoi!

M-am oprit. Am ridicat mâinile. Mă predam.

— Suntem la Lyon, tată. E pace.

— Tacă-ți fleanca! Vă știu eu șmecheriile!

M-a amenințat din nou cu bastonul, pe care acum îl ținea ca pe o spadă.

— Nu mă prindeți voi cu scornelile-astea!

— Nu vrea nimeni să te prindă, tată.

M-am întrebat dacă băuse.

— N-ai de ce să te temi. Nici de mine, nici de altcineva.

A mai coborât un pas. Apă până la brâu. Era ultima treaptă înainte de panta blândă de prundiș, de țândări de stâncă, de crâmpoie de pavaj.

Apa îi ajungea la piept.

— Nu mi-e teamă de nimeni! Deloc nu mi-e teamă, m-auzi?

— Știu că nu ți-e teamă de nimeni, tată.

Am călcat pe prima treaptă de piatră.

— Înapoi!

— Nu pot.

— Dar poți ceva, ia zi? N-ai putut niciodată!

Am întins mâinile spre el. S-a strâmbat la mine.

— Nu sunt în stare să ajung pe malul celălalt, despre asta-i vorba?

Am clătinat din cap.

— Nu, tată. Știu că ești în stare.

A urlat.

— Atunci spune-o!

— Ești în stare să ajungi pe malul celălalt.

— Mai tare!

— Ești în stare să ajungi pe malul celălalt!

Și-a ridicat bărbia. Apa îi umfla pantalonii, poalele hainei pluteau.

— N-ai crezut niciodată că am trecut înot lacul Tressower, nu?

Am scuturat din cap.

— Bineînțeles că am crezut!

S-a lăsat să cadă în apă, încet, cu capul dat pe spate, uitându-se mereu la mine.

— Mincinosule!

Dăduse drumul bastonului.

Am văzut capul argintiu de vultur lucind la suprafață, apoi dispărând.

Am coborât o treaptă, încă una. Piatra era lunecoasă.

— Nu m-ați crezut niciodată! Nici tu, nici ceilalți.

Am intrat și eu în apă. Neagră, uleioasă, rece. M-a mușcat de pântec. Am ajuns pe ultima treaptă, chiar înainte de prundiș și de nămol. Fluviul îmi lovea pieptul. Arătam ca niște caraghioși. El care dădea din mâini ca să se îndepărteze, eu cu brațele întinse cerându-i să se întoarcă la mine. Buzunarele, pantalonii, cămașa îmi erau pline de apă. Nici un licăr. Nici stele, nici lumini ale orașului. Apa ne scălda bărbiile. Încă mai atingeam fundul apei cu picioarele, stăteam drepti, față-n față, legănați de încrețirile unor vălurele nesfârșite.

A mai strigat o dată.

— Du-te acasă!

S-a întors hotărât să plonjeze. M-am lipit de spatele lui, înlănțuindu-i torsul cu brațele.

Așa ne jucam când eram copil. Când înotam în lacul Annecy. N-aveam nici barcă, nici hidrobicicletă, nici măcar un colac, eram doar noi doi și ne luptam cu apa înspumată. Mă apuca, mă ridica deasupra capului și mă azvârlea cât mai departe, râzând. Iar eu mă întorceam mereu. Mă oploșeam de spatele lui, trecându-mi brațele pe la subsuorile sale. Zicea că ne jucăm de-a micul crab. Trebuia să mă dezlipească de el, deget după deget, mână după mână, apoi mă arunca din nou ca pe un pachet pe deasupra capului. Și

țipam, mă învârteam ca un titirez între cer și apă, după care împrășcam întreg pământul. Niciodată în viața mea n-am mai întâlnit la tata o asemenea forță. Nici una dintre poveștile lui, nici plaja lui Belmondo, nici atacul asupra cinematografului german nu mă impresionau mai mult decât acea suspendare în brațele lui de uriaș, smulgerea din apă și aruncarea departe, ca pe un pui de om.

M-am jucat de-a micul crab în tăcere, cu încălțările prinse în mâl.

Am rămas așa o vreme, cu obrazul strivit de haina lui udă, cu degetele agățate de revere. Fiu, tată, înlănțuiți în mijlocul apei. Apoi m-a alungat cu o mișcare din umeri. M-a făcut să-l scap din strânsoare. S-a întors. Fața lui cenușie în întuneric. I-am citit privirea. Mă implora.

— Te rog, a șoptit tata.

Și-atunci am cedat. M-am îndepărtat. M-am dat un pas înapoi. L-am părăsit. A înțeles că fusese eliberat. Că nici eu, nici altcineva nu va mai putea să pună mâna pe el.

Îi înapoiam istoria și viața.

— Mulțumesc, mi-a spus.

Am rămas așa, unul lângă altul. Nu te-ai apropiat mai mult. Ca să nu te pot atinge. Departe de mâinile mele, departe de inima mea. Te fereai de slăbiciunile noastre. Haina îți era umflată de apă, gulerul ud ți se ridicase pe ceafă. Respirai greu. Te-am lăsat să te dai înapoi. Încă doi pași, cu brațele în cruce. Ai privit cerul. Întunericul începea să se risipească. Nu mă pricepusem să țin noaptea pe loc. Te-am văzut afundându-te, clătinându-te, nu mai atingeai fundul apei.

Vocea ta părintească:

— Nu-ți face griji, drăguță, o să reușesc.

Înainte să dispari, în primele clipiri ale dimineții, mi-ai zâmbit, cred.

Apa îți desfăcea fața în așchii de lumină. Pe fața mea, nici o lacrimă.

Apoi te-ai întors, lăsându-te luat de fluviu. Te-a înghițit, ca o păcură grea și rece. N-ai înotat. Nu ai înfruntat curentul. Te-a dus încet, ca pe ramura lovită de trăsnet a unui stejar bătrân.

Nu mi-am făcut griji.

Știu că ai traversat lacul tău german.

Și că mă aștepti pe malul celălalt.

Klaus Barbie a murit la Lyon, pe 25 septembrie 1991, în închisoarea Saint-Paul.

Avea 77 de ani.

Tata a murit la Lyon, pe 21 martie 2014, internat la spitalul psihiatric Le Vinatrier.

Avea 92 de ani.

Dosarul lui de la Curtea de Justiție din Lille a fost păstrat în Arhivele Departamentale din Nord sub cota 9W56. L-am putut deschide în 18 mai 2020, șase ani după dispariția lui. Datorită muncii, atenției și delicateței doamnei Mireille Jean, directoarea Arhivelor, și a echipei sale.